ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

اوزبکستان ادبیاتی و صنعتی

1991

ҲАФТАЛИК 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

13 СЕНТЯБРЬ, № 37 (5141) ЖУМА

БОҚИЙ ХАЗИНА УЛУШЛАРИ

Ноширлар улуғ бобомизнинг 550 йиллик тўйига муносиб совғалар тайёрлашмоқда. Шу муносабат билан қарийб 70 номда китоб, рисола ва тақвимлар (календарь) чоп этиш мўлжалланган. Тўйга тайёргарликни 1989 йилнинг октябрь ойидан бошлаб юборганмиз. Адабиётлар рўйхатида «Хамса»нинг беш достони, «Лисон ут-тайр» достони, «Тарихи анбиё ва ҳукамо» тарихий асари ҳамда адабиётшунослар (И. Ҳаққул, С. Олим, А. Қаюмов, Э. Шодиев), тилчилар, рассомларнинг 40 дан зиёд тадқиқотлари, асарлари ўрин олган.

Юбилей нашрларининг кўпчилиги Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмасида босмадан чиқарилади. Мазкур нашриёт 22 номда, «Фан» 16 номда, «Ўзбекистон» 6 номда, «Мерос» 5 номда, «Камалак» 4 номда, «Ёзувчи» 4 номда, «Чўлпон» 3 номда, «Меҳнат» 2 номда, «Қорақалпоғистон» бир номда китоб, рисола, плакатлар чоп этишади. Бугунги кунга қадар 27 номдаги асар босмадан чиқди, 31 қўлёзма эса ишлаб чиқаришга топширилган. Тўй арафасида Навоийнинг бир ғазали 16 қардош тилда чиқади. Ҳозирги пайтда таржималар тўпланмоқда. «Муножот» ва «Қирқ ҳадис» бир неча тилда илк маротаба китобхонларга тортиқ қилинмоқда. Шу билан бирга, Теҳрондаги «Кўҳи Гулистон» музейидан келтирилган Навоийнинг табаррук дастхати 100 минг нусхада нашрга тайёрланади.

Китоблар билан танишар эканмиз, Ғафур Ғулом номидаги бирлашманинг «Ёрду» ижодий уюшмаси, шу нашриётнинг Самарқанд бўлими, «Фан» нашриёти «Мумтоз адабиёт» бўлими ходимлари тўйга катта ҳисса қўшганини айтмай иложимиз йўқ. Масалан, Навоийнинг «Тарихи анбиё ва ҳукамо» (тайёрловчи Б. Валихўжаев) асари, «Ҳикмат»лари битилган плакат, «Навоий Шарқ миниатюраларида» плакатлар дастаси, «Ҳайрат ул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Лисон ут-тайр» достонлари (насрий баёни билан), Н. Маллаевнинг «Навоий маҳорати», Муслиҳиддин Муҳиддиновнинг «Икки олам ёғдуси» рисолалари шу нашриётда босмадан чиқди.

«Фан» нашриёти ишлари ҳам диққатга молик. Алишер Навоий танланган асарларининг 20 жилди босилаётгани катта адабий воқеадир. Ҳозирга қадар унинг 7 жилди чоп этилди, йил охиригача 8 жилди ҳам обуначилар қўлига етиб боради. Обуна якунига кўра бу жилдлар бор-йўғи 7500 нусхада чоп этилмоқда, холос.

Юбилей йилида илмий тадқиқотлар нашрига ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. «Алишер Навоийнинг форс-тожик тилидаги асарлари» (Э. Шодиев), «Навоий асарлари озарбойжон фондларида» (Ж. Нагаева), «Навоий замондошлари мактубларида» (А. Ўринбоев, М. Ҳасанов), «Навоий асарларини кўчирган хаттотлар» (М. Ҳакимов), «Ғазал гулшани» (И. Ҳаққул), «Навоийнинг шеършунос шогирди» (С. Олим) кабилар шулар жумласидандир. Яқинда навоийшунос олимлар 70 босма табоқдан иборат Алишер Навоийнинг «Хамса» асари фотонусхасини янги алифбодаги таснифи ва илмий изоҳини тайёрлашга киришишган.

1991 йил бошида ташкил топган «Шарқ» нашриётида эса «Муножот» ўзбек, форс, немис, инглиз ва рус тилларида сентябргача нашр этилади. Шунингдек, улуғ шоир қаламига мансуб «Сирож ул-муслимин», «Назм ул-жавоҳир», Ҳусайн Бойқаронинг «Рисола»лари яқин кунларда босмадан чиқади.

«Ўзбекистон» нашриёти чоп этган «Навоий» плакати (уни рассом Неъмат Ҳаким чизган) кўпчиликка манзур бўлди. Ўзбек, араб, инглиз тилларида бу асар бир йилда икки марта босилди. «Меҳнат» нашриёти шундай тадбирни давом эттириб, деворий ҳамда 12 кўринишдаги чўнтак тақвимини (календарь) чиқармоқчи. «Ўқитувчи» нашриёти эса Навоий афоризмларини ўзбек, рус, инглиз, араб тилларида (тайёрловчи — Х. Исматуллаев) чоп этади. «Ибн Сино» номидаги нашриёт яқинда М. Ҳасаний ва С. Каримованинг «Навоий даври табобати» китобини 150 минг нусхада чиқарди.

«Ёзувчи» нашриёти ҳазрат Навоийнинг «Арбаин ҳадис» (Қирқ ҳадис), «101 ғазал» ҳамда шоир асарлари бўйича кроссвордни (рус тилида В. Тюриков тайёрлаган) нашрга тайёрлаган. Поён Равшановнинг «Завол» тарихий қиссаси нишона нусхасига қўл қўйилди.

Навоий нашрлари ранг-баранг. Юқоридаги китобларнинг аксарияти яқин кунларда сотувга чиқарилади, қолган қисми кейинроқ чиқади. Қоғоз тақчиллиги туфайли матбаачилар нашр қилишга улгурмаган саноқли ишларгина 1992 йилнинг биринчи чорагида чоп этилади.

Биз улуғ бобомизнинг маънавий хазинаси саналмиш дурдона китоблари тарғиботи устида баравар жон куйдиришимиз лозим.

Бахтиёр ОМОН,
Ўзбекистон Давлат матбуот қўмитаси муҳаррири

СУРАТЛАР КОНКУРСИ 91

Йигит камол топар майдонда.
Ҳакимжон СОЛИҲОВ сурат-лавҳаси

Мирза ҚАЙНАР

НАВОИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Ой тушдиму осмондин, дилбарму экин оё?
Чеҳрангму шафақ ял-ял, ҳоварму экин оё?
Илкингда майн лим-лим соғарму экин оё?
Май бирла юзунг тим-тим аҳмарму экин оё?
Ё шуъла аро бир-бир ахгарму экин оё?

Қош остида чашмингму, жавҳарму экин ёхуд,
Лаб узра муқим менгму, ҳожарму экин ёхуд,
Хуш бўй таралур мушкму, анбарму экин ёхуд,
Ҳар сори қулоғингда гавҳарму экин ёхуд,
Ҳар жонибида ойнинг ахтарму экин оё?

Не ҳусну латофатким, мурдага жон киргуздинг,
Не ҳусну малоҳатким, ишқ элин оҳ ургуздинг,
Сунбул сочинг, эй дилбар, қирқта қилиб ўргуздинг,
Рухсоринг уза хайдин юз қатраки кўргуздинг,
Гул баргида шабнамдин гавҳарму экин оё?

Боғ ичра сўлум ғунча ишқ жаврини кўргондек,
Ғунча танидин неча найза чиқадургондек,
Гулбун тикани аммо эрмиш анга қўрғондек,
Ғунча ичида даврон муҳкам тикан урғондек,
Кўнглум аро ғамзангдин ханжарму экин оё?

Дилбар, не боис менга ишқинг самари армон,
Чашмингни нечун мендин ҳар дам яширар мужгон,
Топдингму хабар билмам, кўйингда дилим сарсон,
Кўнглум қушиким, қолмиш зулфунг аро саргардон,
Савдо тунида сойир шапparму экин оё?

Ишқ аҳлига ул мажнун саҳроси чаманлардур,
Кўйимда чаман эрмас санглардур, тиканлардур,
Санглар не, тиканлар не маккор ёсуманлардур,
Жон пардасида ҳар ёнким, янги туганлардур,
Қатлимға фалак тузган маҳзарму экин оё?

Ошиқ бўлуб, эй Мирзо, ёр васлига ким етти,
Фарҳод ила Мажнунлар ҳижрон доғида кетти,
Ишқ жаврини шарҳ айлаб, дил қонила шеър битти,
Эл деса Навоийниким, жавр ила тарк этти
Ишқингни, сенга бу сўз боварму экин оё?

МУШТАРИЙЛАР ДИҚҚАТИГА!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги редакцияси ўз обуначилари учун махсус лотерея ўйинини ташкил этди. Лотерея ўйинида ҳафталигимизга 1992 йил учун обуна бўлган муштарийлар иштирок этишлари мумкин.

Бунинг учун энг аввало обунани расмийлаштириш лозим. Сўнг қуйидаги лотерея билетини тўлдириб редакциямизга жўнатиб юборинг. Улар алоҳида дафтарларда қайд этиб борилади.

Обуна мавсуми якунлангач, «Спортлото» ўйини қоидалари асосида 50 та омадли муштарий аниқланади. Улар учун бугунги куннинг энг ноёб буюмлари бўлмиш

ТЕЛЕВИЗОР,
МАГНИТОФОН,
ЧАНГЮТГИЧЛАР,
ҚЎЛ ВА ОСМА СОАТЛАР,
ДАЗМОЛЛАР

ва бошқа шу каби кўплаб қимматбаҳо ютуқлар ажратилган.

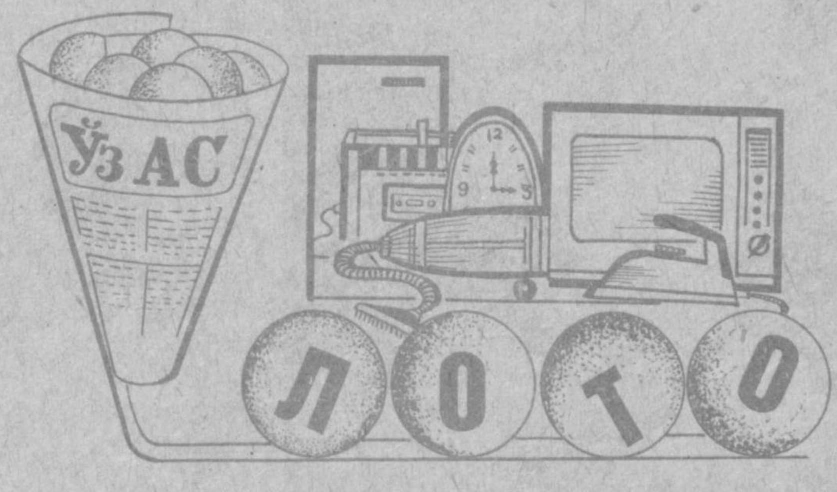

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЕТИ ВА САНЪАТИ»га обуна бўлинг.

ҚИРҚИШ ЧИЗИҒИ

«ЎзАС»нинг 1992 йилги обуначилари лотореяси

Исмингиз ва фамилиянгиз ______________________

Касбингиз ва ёшингиз ______________________

Турар жойингиз ______________________

Ҳарталигимизни қачондан бери ўқийсиз ______________________

1992 йил учун қачон ва қаерда обуна бўлдингиз ______________________

Обунани расмийлаштирган алоқа бўлимининг рақами, пул тўланганлигини қайд этган касса аппаратининг номери (обуна квитанциясидан кўчириб ёзинг) ______________________

ДИЛ ГАВҲАРИ

МУСТАҚИЛЛИК ДАРАХТИНИ АСРАЙ ОЛАМИЗМИ?

ҚАФАСДАГИ БУРГУТ мудом осмонга тикилади, мудом юксак чўққиларни қўмсайди. Қафасдаги каклик ҳам доим тоғу-тошлар бағрига кетиб қолишни истайди. Қафасдаги булбул эса тинмай фарёд қилади. Қафаснинг эса совуқ симлари мустаҳкам...

Бургутни какликнинг қафасида сақлаб бўлмайди. Каклик эса булбулнинг қафасига сиғмайди. Афсуски, етмиш йил давомида барча қушлар темир қафасда, бир хил шарт-шароитда сақлаб келинди. Оқибатда бургутнинг кўзларидаги жасорат сўнди, каклик бечора бу дунёда тоғлар борлигига ишонмай қўйди, булбул кимнинг қафасига тушса, ўша оҳангда сайрайдиган бўлди. Улкан нафас, лаънати ва иблис қафас қушларни хароб қилди.

Очиғини айтганда, мамлакатимиздаги барча халқлар етмиш йил давомида қафасдаги қушларнинг ҳолига тушган эди. Ҳақ бор экан, мазлумларнинг ҳурлик истаган оҳу-нолаларини эшитди. «Буюк импера» деб ном олган темир қафас парчаланди. Жуда кечикиб бўлса-да қушлар озод бўлди. Республикамизда юз очган истиқлолни озод қушларга қиёслаш мумкин.

Озодлигинг, ҳурлигинг муборак бўлсин Ўзбекистоним! Бағрингда мустақиллик дарахтининг илдиз отиб, барг ёзаётганлиги илоё рост ва умрибоқий бўлсин. Асрлар бўйи исканжа ва зулм остида қийналган бу дарахтнинг яшил барглари ҳамон жаранглаётган мисраларни ёдга солади:

Тириксан, ўлмагансан,
Сен-да одам, сен-да инсонсен,
Кишан кийма,
Бўйин эгма
ки сен ҳам ҳур туғилгансан....

Мустақиллик дарахти **ҳамжиҳатлик, ҳамфикрлик, биродарлик** сингари мустаҳкам илдизлари билан абадийдир. Энди дунёга туйнукдан мўралаб эмас, балки **катта қалб, маънавий жасорат, улкан фикр** билан боқиш керак. Энди соғлом ақлни ҳам, доно фикр-мулоҳазаларни ҳам тор кўчадан, майда манфаатлар ботқоғидан қутқармоқ зарур. Мустақил юртнинг мустақил одамлари маънавий қашшоқлик, маҳаллийчилик ва гуруҳбозлик сингари ўта юқумли касалликлардан батамом фориғ бўлишлари шарт.

Мустақиллик қонунининг 10-моддасида ёзилган: «Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида олтин, бошқа қимматбаҳо металлар ва тошларни қазиб чиқариш, қайта ишлаш ва сақлашни мустақил амалга оширади ҳамда назорат қилади, ўз олтин заҳирасини яратади», сўзларини ўқиб яна бир карра хурсанд бўлдим. Хайрият, ўз тупроғимизнинг бойликларига ўзимиз эга бўладиган кунларга етиб келдик. Кўз олдингда эса Навоий, Зарафшон, Учқудуқ шаҳарлари ва уларнинг атрофидаги пажмурда ерлар, топталган табиат манзаралари намоён бўлади. Айниқса, Навоий шаҳридаги юҳо саноат корхоналари ўттиз йилдан ортиқ юрт бойликларини аёвсиз қазиб олиб, ташиб кетди. Атроф-муҳит, сув ва ерни булғагани етмагандек, одамларни турли хил касалликларга дучор қилди. Улар бу ишларни шу маҳалгача шафқатсизларча амалга ошириб келдилар.

Мустақиллик хўрозқанд эмас! **У миллат дилидаги бебаҳо гавҳар!** Ҳамма гап ана шу гавҳарга гард юқтирмасдан асрашда. Афсуски, ҳали орамизда мустақилликнинг туб моҳиятини тушуниб етмаган айрим авомлар ва унинг келажагига шубҳа билан қараётган баъзи бузғунчи зотлар ҳам йўқ эмас. (Бундайлар қачон ва қайси даврда бўлмаган, дейсиз?) Лекин улар дилимиздаги муқаддас гавҳарга тош отмасинлар, ҳуррият шамоли бағрида чайқалаётган Мустақиллик дарахтининг илдизларига болта урмасинлар.

Мустақиллик ҳаммамиздан Ватан, миллат учун ҳар доим ва ҳар қачон ҳушёр, масъул бўлишимизни тақозо этади. Энди ғанимларнинг ҳайласига сира-сира учмаслигимиз керак. Худо хоҳласа, бундай бўлмайди!..

Мустақиллик мустаҳкам ва одил қонунлар билан яшайди. Инсон ҳуқуқлари бўйича қабул қилинган барча декларациялар мустақилликнинг ёруғ юлдузидир...

Қаранг, улкан қанотларни ёзиб олган бургут юксак чўққилар сари дадил парвоз қилаётир. Учишдан асло толма, бургутим!

Ашурали ЖЎРАЕВ

ИХТИЁР МЕНДА БЎЛСА...

Жиноят исботини топгач, дарҳол Амир Темур усулида жазолатар эдим.

Юқори лавозимга бировнинг воситачилиги билан эришишни тугатардим.

Президент фармонларини сансоларликсиз бажарилишини таъминлардим.

Жиззах — **Қипчоқ ИСМОИЛОВ**

●

Мактабларда эски ўзбек ёзувини тўлиқ ўзлаштирилишига эришардим.

Ўсиб келаётган ёш авлодни миллий урф-одатларимизни ўрганишга чақирардим.

Жумҳуриятимиздаги бор имкониятдан фойдаланиб Оролни тўлдиришга уринардим. Қоғозларда қолиб кетаётган қарорлар билан ҳеч қачон денгизимиз тўлмайди.

Вобкент — **Шаҳзода ОРИПОВА**

●

Оналарни оғир меҳнатдан озод қилиб, фақат фарзандларини тарбиялашга жалб этардим. Тарбияли ёшларнинг фаровонлик яратишларига ишонаман.

Когон — **Шарифжон БЕКТОШЕВ**

●

Қуруқ ваъда бериб, ойлаб сарсон-саргардон қиладиган район ижроия қўмитасидаги баъзи амалдорларни вазифасидан олардим. Уларга бошқа иш бермай, пушаймон бўлгунларича югуртириб, шу йўл билан жазолардим. Токи, ўзгалар ҳам иш билан келган кишини овора қилмасин.

Тошкент — **Йўлдош ҲОТАМОВ**

●

Ёш авлоднинг таълим-тарбиясига аямай, керагича маблағ ажратардим. Мактабгача тарбия муассасаларига асосий эътиборни берардим. Мактабни миллийлаштирардим. Хуллас, халқимизни чин маънода маърифатли халқ бўлишини кўзлаб иш юритардим.

Элбой ТУРСУН ўғли

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

ЎРТОҚ Б. Ф. ЖАЛОЛОВГА «ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ РАССОМИ» ФАХРИЙ УНВОНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА

Юксак бадиий асарлар яратганлиги, монументал ва дастгоҳий ранг тасвирни ривожлантириш ишидаги хизматлари, самарали ижтимоий фаолияти учун Ўзбекистон Рассомлар уюшмаси бошқарувининг раиси ўртоқ Баҳодир Фазлиддинович Жалоловга **«Ўзбекистон Республикаси халқ рассоми»** фахрий унвони берилсин.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти — **И. КАРИМОВ**

Тошкент шаҳри,
1991 йил 11 сентябрь

МУШТАРИЙЛАР КЎПАЙИШИГА ИШОНАМАН

ОБУНА — 92

Тумандаги энг чет қишлоқлардан бирида яшаймиз. Шу сабабли ҳафталик икки-уч кун кечикиб келади. Лекин унинг ҳар бир мақоласини оиламиз билан қизиқиб ўқиб чиқамиз. Айниқса, бизга тарих, одоб ва ахлоқ тўғрисидаги чиқишлар кўпроқ манзур бўлади. Аммо негадир кейинги сонларда одоб, ахлоқ мавзуида мақолалар чоп этилмаяпти. 1992 йилда ҳам «Тарих ва тақдир», «Ихтиёр менда бўлса...», «Муҳаррирга мактублар» рукнлари давом эттирилса, муштарийлар кўнглидагидек иш бўларди.

Мурод ҲАМРОЕВ
Ургут райони

●

1991 йилда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», «Тошкентдан гапирамиз ва кўрсатамиз», «Саодат», «Фан ва турмуш»га обуна бўлган эдим. Аммо бу нашрларни ўз вақтида ололмадим. Сўнг «Наманган ҳақиқати» редакциясига шикоят ёздим. Наманган матбуот тарқатиш муассасаси бошлиғидан жавоб хати олдим. Энди тўлиқ олар эканман-да деб, хурсанд бўлиб алоқа бўлимига учрашдим. «Бизга ҳеч қандай топшириқ бўлгани йўқ. Рўзнома ҳам, мажалла ҳам беролмаймиз», дейишди. Кейин район «Союзпечать» ҳисобчисига рўбарў бўлдим. «Мен варақчангизни Хўжанд алоқа бўлимига жўнатдим. Энди ўз вақтида уйингизга элтиб беришади», деди. Яна кутдим. Бўлмади. Почтальонга учрашдим. «Менга варақани беришди, холос. Райондан рўзнома ва мажалла ажратишгани йўқ. Хоҳлаган жойингизга шикоят қилишингиз мумкин», деди...

Бу йил ҳам янада қиммат бўлишига қарамай ўзим севган нашрларга ёзиламан. Биринчи навбатда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га! Балки келгуси йилда ўз вақтида олиб, мириқиб ўқирман.

Абдулҳамид ТУРСУНОВ
Тўрақўрғон райони

●

Обуна бошланди. Бироқ мен ёзилишга иккиланаяпман. Сабаби уч-тўртта мақола юбордим-у бирортаси эълон қилинмади. Балки ҳафталикда ҳамма хатни бериб боришнинг имкони йўқдир. Истардимки, ҳар бир мактубга иложи борича эътибор берилса.

София ҲАБИБУЛЛА қизи
Тошкент шаҳри

●

Ассалому алайкум! Сизлардан бир илтимос. Ҳафталигингиз тамғаси қўйилган қоғозга йиллик ва олти ойлик обуна баҳосини аниқ ёзиб менга жўнатиб юборсангизлар. Ўзимизга яқин жойдаги жамоа хўжалиги ва корхона ишчилари ҳузурига бориб, уларнинг обуна бўлишларига кўмаклашардим. Севимли «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг нархи бироз ошганига қарамай, муштарийлари сони кейинги йилда янада кўпайишига чин дилдан ишонаман.

Мурожон АҲМЕДОВ
Боғдод райони

●

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигига 9—10 йилдан бери обуна бўлиб келаман. Ундаги чоп этилаётган ҳар бир мақола кишини мушоҳадага чорлайди. Лекин кейинги 1—2 йил ичида чоп этилаётган мақолаларнинг айримларини ҳисобга олмаганда, савияси жуда паст ёзилмоқда. Кўпчилик севиб ўқийдиган ҳикоялар, «Инсон, ахлоқ ва қонун», «Мерос», «Баҳс», «Очиғини айтганда» каби бир қатор рукнларда берилаётган мақолалар жуда кам босилмоқда. Истагим, ҳафталик келгуси йили ана шу мавзуларда бериладиган мақолаларга кенг ўрин ажратса.

Зоҳида МИРРАҲИМОВА
Хонобод

МУҲАРРИР МИНБАРИ

Мустақиллик шабадаси шиддат билан эсмоқда. Мустақил Ўзбекистон ўзининг илк қадамларини дадил ва залворли ташлаётир.

Элимиз бугун қанча шодланса, ифтихор қилса арзийди. Чунки унинг асрий орзулари ушалди, унинг ҳам кўчасида байрам бўладиган бўлди. Ҳурлик офтоби чарақлай бошлагани, занжирларнинг узилгани, камситишу таҳқирлашлардан халос бўлганимиз, илоҳим, рост бўлсин.

Рост бўлсин миллатнинг уйғонгани. Уйғониш айёми ҳаммамизга муборакбод бўлсин. Бўй-бастимизни, қадди-қоматимизни намоён этадиган, улуғ боболар авлодлари нималарга қодирлиги намойишига Жаҳонни таклиф этадиган кунлар келди. Бировнинг ақли, бировнинг хоҳиши, пўписаю зуғуми билан эмас, ўз ақлимиз, ўз хоҳишимиз билан иш тутадиган кунлар келди.

Ариқни қаердан кавлашни, сувни қаёққа қараб оқизишни, нима экиб, нима ўришни, нимани бузиб, нима қуришни энди ўзимиз ҳал қиламиз. Мустақиллик байроғи Озод Ўзбекистон узра ҳилпираб турар экан, энди ҳеч қачон ва ҳеч зот бизга ўз ҳукмини ўтказа олмайди.

Августнинг шиддатли уч куни таназзулга учраган эски тузумни чилпарчин қилиб ташлади. Марказий бошқарув деган номақбул сиёсат ер билан яксон бўлди. Чунки у эски Иттифоқни, миллат ва элатларни зўравонлик билан ушлаб турган эди. «Ҳеч бир миллат, ҳеч бир жумҳурият ўзини ўзи эплай олмайди, бошқара олмайди, боқа олмайди, кун кечира олмайди», деган ақида билан ҳаммамизни занжирлаб, кишанлаб қўйган эди. Зўр билан бўлган иморат охири вайрона бўлди. Аммо бу шундай бир «вайрона»ки, унинг ўрнида ҳадемай бой-бадавлат, иззатли-икромли қутлуғ гўшалар пайдо бўлади. Улар табиатнинг нафис мўъжизлари янглиғ турфа рангларда ғунча очиб, бир-бирларига меҳру-муҳаббат риштaлари ила боғланиб кетадилар. Президентимиз Ислом Каримов айтганидек, мустақиллик — бу мамлакатимиздаги бошқа халқлар билан алоқаларни узиш деган гап эмас. Хусусан, бир-бирига пайванд бўлиб кетган халқлар яшайдиган Ўрта Осиё шароитида буни тасаввур ҳам қилиб бўлмайди. Ўзбекистоннинг Қозоғистон, Туркманистон, Тожикистон, Қирғизистон халқлари билан минг йиллик муштарак тарихи ва маданияти, қавм-қариндошлиги, умумий орзу-умидлари бор. Уларни ҳеч қандай куч бирбиридан ажрата олмайди.

Халқимиз бу қутлуғ истиқболни кўриб, сезиб турибди. Аммо кўчаларни тўлдириб намойиш қилаётгани, алёр айтаётгани йўқ. Чунки вақти зиқ. Мустақиллик — бу энг аввало самарали меҳнат дегани. Меҳнатимиз самараси ўзимизга насиб қилар экан, демак, янада яхшироқ, унумлироқ ишлашимиз, омборларни, пештахталарни тўлдиришимиз зарур. Иқтисодий мустақилликка эришмай туриб, чинакам мустақилликни қўлга киритиб бўлмайди.

Ўзбекистон мустақиллиги жумҳурият халқларининг иродаси сифатида қонун тарзида ифода этилди. Энди у мустақил, демократик давлатдир. Биз энди тўла давлат ҳокимиятига эгамиз, ўзимизнинг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишимизни белгилаймиз. Республика ҳудудидаги ер, ер ости бойликлари, сув ва ўрмонлар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, табиий ва бошқа ресурслар бизнинг миллий бойлигимиз, мулкимиз ҳисобланади.

Мустақилликнинг айрим белгилари мана шулардан иборат. Аммо биз бугун бу белгилардан кўра мустақил давлат зиммасидаги, демакки, шу давлат фуқаролари бўлмиш ҳаммамизнинг зиммамиздаги масъулиятлар тўғрисида фикр юритганимиз афзалроқдир.

Галдаги вазифа — мустақил давлатнинг ҳуқуқий асосларини, шаклу шамойилларини, иқтисодий базасини юзага келтириш, бошқарувда кечаётган ислоҳотларни тубдан ўзгартириш, зарур ўринларда фавқулодда дадиллик, фавқулодда қатъият ва ҳаттоки жасорат кўрсатишимиз лозим бўлади. Бундай аломатлар республика раҳбариятида бор ва етарли. Гап фақат бу фазилатларнинг вилоятлар, туманлардаги раҳбарлар иш услубига тезроқ кўчишида қолган, холос.

Мустақилликка эришдик. Аммо мустақиллик учун чинакам кураш энди бошланади. Кучларни бирлаштирмоғимиз, қўлни-қўлга бермоғимиз, турли хуружларни биргаликда енгишга тайёр турмоғимиз лозим. Чунки марказ жумҳуриятлардаги мустақиллик ҳаракатларини хушнудлик билан кутиб олаётгани йўқ. Бошқарув тизгини қўлидан тушган бўлса-да, ҳали томирлари бақувват.

Мустақилликка эришиш осон кечгани йўқ. Ҳар бир ғалабада бўлганидек, бу байрамнинг ҳам ўз қаҳрамонлари, фидойилари ва... ғанимлари бор. Президентимиз журналистлар билан бўлган учрашувда зиёлилар фаолиятига юксак баҳо берди. Дарҳақиқат, улар ўзларининг оташин ва куюнчак сатрлари билан бугунги зафар онларини яқинлаштирдилар.

Кейинги йилларда ҳафталигимиз саҳифаларида адибларимизнинг мустақиллик, миллий ва маънавий қадриятларни тиклаш, тилимиз динимиз, имонимизнинг ночор аҳволи, ер, ҳаво ва сувнинг ифлосланиши, миллатнинг ғариблашуви ва бошқа шу каби долзарб муаммолар, адолатсизликлар, ҳақсизликлар, бегуноҳ қурбонлар тўғрисидаги неча ўнлаб оташин публицистик мақолалари, теран тадқиқотлари эълон қилинди. Бу мақолалар жафокаш халқимиз дардига малҳам бўлди, уларга муаммоларни ҳал этиш йўлларини кўрсатди, қайта қуриш режаларини амалга оширишга хизмат қилди. Аммо шуни ҳам айтиш керакки, бу ўтли мақолаларни эълон қилиш, Фарғона, Ўш, Паркент воқеалари хусусидаги ҳақиқатни айтиш биз учун осон кечгани йўқ. Шундай пайтлар ҳам бўлдики, хуфиялар ишга тушиб мақолаларимиз ғаразли ниятларда тафтишдан ўтказилди, нотўғри талқин қилинди, ҳафталик саҳифаларидан олиб ташланди. Аммо биз мустақиллик йўлидаги адолатли курашимизни изчил давом эттирдик. Қарама-қаршилик бўлган жойда фикр уйғонади, деганларидай, биз халқ ичига янада чуқурроқ кирдик, дардига қулоқ тутдик. Сўзимиз холис, адолатли бўлсин дея тинимсиз изландик.

Бугун бу гапларнинг ҳаммаси тарих бўлиб қолди. Гинахонлик қилмоқчи эмасмиз. Мустақиллик, эркинлик муборак бўлсин, бизни тушунганлару тушунмаганлар.

Матбуот, эркинлигинг рост бўлсин!

ЁДИНГИЗДАМИ...

Бугун, Мустақиллик онлари ҳафталигимизда эълон қилинган баъзи мақолаларнинг баъзи сатрларини эслаб қўйиш фойдадан холи бўлмас.

Бир тилни оёқости қилиш эвазига иккинчи тилни улуғлаш ёки бир тилни улуғлаш учун иккинчи тилни оёқости этиш сиёсий жоҳилликдир, социалистик жамиятнинг туб асосларига ёт ишдир. Турғунлик, шахсга сиғиниш даврларида баъзан шундай шахслар, «олимлар» етишдики, улар мартабага эришмоқ учун ўз она тилларини ерга урдилар ва она тилини ерга урган сари ўзлари кўкларга кўтарилдилар.

Мирза КЕНЖАБОЕВ,
«Дилдошлик»
1988 йил, 22 январь

* * *

Тарихга ҳурмат нимадан бошланади? Бу уни ўрганиш ва ўрганиш учун имконият яратишдан иборат бўлиши лозим. Халқимиз эса бундай имкониятдан баҳраманд бўлсин. Чунки 30-йилларгача бўлган тарихимиз бир алифбода, 40-йилларгача бўлган тарихимиз эса яна бошқа бир алифбода қолиб кетди. Демак, эндиликда биз ўз тарихимизни яхши билиш, ўтмиш бойликларидан баҳраманд бўлиш учун ўша алифболарни ўрганишимиз талаб этилади. Чунки халқни ўз тарихидан маҳрум қилиб, мамлакатнинг онгли ватанпарварларини тарбиялаб бўлмайди. Бироқ бу борада ҳам ҳозирча олға силжиш сезилмаётибди.

ШУКРУЛЛО,
«Ҳақиқатни очиқ айтишга ўрганайлик»
1988 йил, 5 февраль

* * *

Бўладиган гапни айтмоқ керак. Халқимиз узоқ йиллар мобайнида фақат юқорининг оғзига қараб ўрганиб қолди. Шу туфайли ҳам қуйидан ташаббуслар камроқ чиқяпти. Сабаб, ўн-ўн беш йиллар бурун, ундан олдинроқ ҳам, бундай ташаббускорлар тақдирланиш ўрнига жазо олишган. Жазоланиши керак бўлган давлат жиноятчилари эса қаҳрамонларга айлантирилган.

Нурали ҚОБУЛ,
«Халқ қалбидаги оғриқ»,
1988 йил, 26 февраль

* * *

Қайта қуриш ишининг асосий вазифаларидан бири — топталган эътиқодларни тиклашдан иборатдир. Бунинг учун халқнинг асл фарзандларини унинг ўзига танитиш, уларнинг ҳаёти ва фаолиятини чинакам ибрат мактабларига айлантириш лозим. Сохта сумбатлардан воз кечиб, халқ юрагидан жой олган инсонлар хотираси ҳақида, уларнинг олдидаги қарзимизни кечикиб бўлса-да, узиш хусусида ўйлаш керак.

Ҳайриддин СУЛТОНОВ,
«Ҳақиқат жамоли»,
1988 йил, 8 июль

УЙҒОНИШ

* * *

Адабий сиёсатни ундан узоқ кишиларнинг кўрсатмаларига эмас, адибнинг виждонига, халқнинг аҳволига, кўнгил талабларига, адабиётнинг ўз табиатига мослашга қачон улгурамиз?..

Аҳмад АЪЗАМ,
«Сиғиниш — Эркинлик эмас»,
1988 йил, 15 июль

* * *

Элим эрк топгунингча мен гўримда тикка тургаймен,
Гуноҳи не бу элнинг деб юзимни кўкка бургаймен.
Сенга ҳурлик тилаб, бу тош бошим тошларга ургаймен,
Сен озод бўлган он албат, қучоғингга югургаймен —
На бор дунёда, билмайман, қачонким ҳур Ватан йўқдур.

Дадахон ҲАСАН,
1988 йил, 19 август

* * *

Мангу навқирон даҳо Пушкин, мурувват истаган кимсадан, бечорадан меҳру шафқатингни дариғ тутма, деган. Бечора эмас, йўқ, кўнгли сутдай пок, аммо кўп жабру жафо чеккан менинг она халқим бугун маънавий мададга жуда-жуда ташна. Унинг бирдан-бир гуноҳи — ота-бобосидан мерос қолган соддалигидир, унинг кўнгилчанлиги, мўмин-қобиллигидир, заҳматкашлиги ва киндик қони томган ерга чексиз меҳру муҳаббатидир! Она Ўзбекистон аҳли, унинг дала-тузи, унинг зада дарёлари, тоғу тоши, унинг муштипар Ороли бугун мададга зор, меҳру муҳаббатга, шафқатга ташна!

Одил ЁҚУБОВ,
«Наврўз арафасидаги ўйлар»,
1989 йил, 3 март

* * *

Ўзбек халқининг давлатчилиги ҳозир шу жумҳуриятимизда мужассамлашган. Ўзбек халқининг бошқа давлати йўқ. Шу давлат шу халққа тегишли барча ҳақ-ҳуқуқларни сақлаш, таъминлаш, қўриқлаш, ҳимоя қилиш, халқаро конвенцияларга мослашга масъулдир. Шундай экан, ҳар бир миллатнинг она тили ўз давлатчилиги ва жумҳурияти доирасида ҳар соҳада кенг истеъмолда бўлиши, яъни давлат ҳуқуқи билан таъминланиши қонуний ҳол.

Иброҳим ҒАФУРОВ,
«Уйғоқлар нима дейди?»
1989 йил, 19 май

* * *

Ҳар бир халқ ўзига хослиги билан ажралиб туриши исботсиз ҳақиқатдир. Мана шу хослик халқнинг инсоният маданиятига қўшган моддий ва маънавий бойликларнинг қийматини белгилайди.

Ўзбек халқи урф-одати, феъл-атворига хос хусусиятлар ҳам олис боболаримиздан қолган маданий мерос эканини англаш, тилимизни ҳимоя қилгандек, дилимизни ҳам бегона таъсирдан, лоқайдликдан ҳифз этишни ўйлайлик.

Хуршид ДАВРОН,
«Маърифат — шижоатдир»,
1989 йил, 16 июнь

* * *

«Уйғон» дейман, дунёни боққан эл уйғонмайди,
Бўйнига турфа тамға таққан эл уйғонмайди,
Бераверib худога ёққан эл уйғонмайди,
«Нега уйғонмайди?» деб нолакор бўлиб ўтдим.

Амир ХУДОЙБЕРДИЕВ,
1990 йил, 3 апрель

* * *

Болаларимиз — гўзал эртамиздир. Эртага улар бизнинг ўрнимизни эгаллайдилар. Болаларимиз қадим тарих, қадим маданиятга эга бўлган халқимизнинг муносиб авлодлари бўлиб етишишлари керак. Зеро, миллат шунчаки сонига қараб эмас, етук фарзандларининг кўплигига қараб қадрланади. Ўз миллатини, ўз юртини севган ҳар бир ўғил-қиз бу йўлда бутун куч-ғайрати билан курашмоғи зарур. Миллат қанча маънавий бой бўлса, у шунча тоза, шунча улуғ, шунча қудратли бўлади.

Мамадали МАҲМУДОВ,
«Ўзлигингни унутма, элим»,
1990 йил, 1 июнь

* * *

Бугун биз журъати етиб ўз фикрини очиқ айтган кишини рағбатлантиришга ўрганмоғимиз керак. Агар бу ишни раҳбар қилса, ўша дадил кишига, раҳмат айтса, сизнинг фикрингизни ҳам инобатга оламан деса, унинг обрўси халқнинг назарида минг баробар ўсади. Катта-кичик йиғинларда кўпинча нотиқлар раҳбарларнинг фикрини маъқуллаб гапираверадилар. Йўқ, уларда ҳам бошлиқларнинг фикрига нисбатан қандайдир эътирозлар бўлади, бўлмаслиги мумкин эмас: ҳурматли Фалончи Фалончиевич, сиз айтган иш мундайроқ бўлиши керак, сабаби: фалон-фалон, дегиси келиб туради. Аммо қўрқади: уни танқид қилсам ёки эътироз билдирсам, мақсадимни тўғри тушунмайди, орамиз бузилиб кейин мени бир умр қувғинга олади, деб ўйлайди.

Жамиятни орқага тортадиган, бузадиган энг катта душман мана шу қўрқув.

Эркин ВОҲИДОВ,
«Улғайиш азоби»,
1990 йил, 13 июль

* * *

Мамлакат ҳалокат ёқасида турибди. Уни бу фалокатдан бозор сиёсати ҳам, бошқа сиёсат ҳам асраб қололмайди. Ягона йўл — Иттифоқимиздаги барча жумҳуриятларга тўла ҳуқуқли Мустақиллик беришдир. Бундан бошқа чора йўқ!

Ўзбекистон мустақил бўлса халқ қийналади, оч қолади, деган сафсаталар ғирт ёлғон! Болтиқбўйи жумҳуриятларида, Арманистонда, Украина, Белоруссияда, Грузияда, Молдовада нималар бўлаётганлигини кўпчилигимиз кўриб турибмиз. Россияда қандай қонунлару қарорлар қабул қилинаётгани ҳам ҳаммамизга маълум. Барча республикалар мустақиллик талаб қилишяпти ва тўғри қилишяпти. Биз ҳам худди шундай қилмоғимиз шарт.

Абдусаид КЎЧИМОВ,
«Халқники — халққа!»,
1990 йил, 31 август

* * *

Туркистонга Яссавийнинг қозони қайтди.
Қайтармикан тарихимиз, қутлуғ изимиз?!
Қайтармикан ўз жойига гирён кўзимиз
Ва... шунча йил таланилган ризқу рўзимиз?!

Омон МАТЖОН,
1990 йил, 30 ноябрь

* * *

Ўзбекистон олтинга тўла сандиқ, дедик. Бироқ бу сандиқдан режали фойдаланиш, шунда ҳам уни олтиннинг ҳақиқий эгалари бўлмиш ўзбек халқи манфаатлари йўлида тасарруф этиш зарур. Ахир олтин конлари беҳисоб эмас-ку!

М. ЗОКИРОВ,
«Олтинимиз беҳисобми?»
1990 йил, 7 декабрь

* * *

Токи чинакам ҳуқуқий давлат барпо этилмас экан, жамиятга одил қонунлар ҳукмронлик қилмас экан, ақл эмас, бугунгидек ахлоқсизлик тантанаси ҳукм сурар экан, маданиятга эътибор ҳозиргидек «така бўлса ҳам сут берсин» қабилида қолар экан — бу бедодликлар чексиздир.

Эркин АЪЗАМ,
«Алданган авлоднинг андишалари»,
1990 йил, 14 декабрь

* * *

Агар ҳақиқий Иттифоқ бўладиган бўлса, янгиланган Иттифоқ бўладиган бўлса, мана, шу кеча-кундузда ССЖИнинг янги ҳукумати тузилаяпти, Вазирлар маҳкамаси ташкил топмоқда. Нима учун шу вазирлар орасида миллий жумҳуриятлардан, жумладан, Ўзбекистондан биронта одам йўқ? Нега бундай бўлиши керак? Агар, ҳақиқатан ҳам, бу янги Иттифоқ бўлса, биздан ҳам ҳеч бўлмаса иккита вазир бўлиши керак эди. Наҳотки, бизда Иттифоқ миқёсида иш юрита оладиган, фикрлай оладиган, шунга қурби етадиган одамлар бўлмаса?

Озод ШАРАФИДДИНОВ,
«Қандай иттифоқ учун овоз берамиз?»,
1991 йил, 8 март

* * *

Шу тариқа, чор Россияси Ўрта Осиёни босиб олгандан кейин Туркистон диёридаги халқларнинг миллий мулки бўлган хон саройидаги китобхоналарни, архивларни, шахсий қўлёзма хазиналарни, тангалар, муҳрлар, қолиплар, нишонлар ва бошқа маҳаллий ҳунармандларнинг юксак маҳорати ва нозик диди самараси бўлмиш қимматбаҳо буюмларни ўмариб кетдилар. Буларнинг кўпчилиги олтин, кумуш, олмос, феруза, ёқут, лаъл қадалган заргарлик буюмлари, қилич, пичоқ ва от жабдуқлари, уй-рўзғор буюмлари эди. Айниқса, кўп миқдорда хилма-хил тўқилган гиламлар, зардўзи буюмлар, қисқаси, барча моддий-маданий, маънавий бойликлар кенг кўламда, мунтазам равишда Петербургдаги Эрмитаж, Осиё музейи, Подшо китобхонаси ва Москвадаги музейларга жўнатилиб, уларнинг хазиналарини ғоят даражада бойитиб бордилар.

Нафиса СОДИҚОВА,
«Талон-тарож қилинган мулк»,
1991 йил, 19 июль

* * *

Оламнинг бош фалсафаси — ЭРК. Бу дунёда ҳар бир халқ ўз юртига ўзи эга, ўзи ҳоким бўлмоғи шарт. Озодлик дегани — ИНСОН. Инсон она Ватанида ҳамма жиҳатдан ўзини озод ҳис қилмас экан, ЭРК тўғрисидаги ҳар қанақа гап қуруқ сафсата. Фақат ҳур элгина юртининг ҳурлигини муҳофаза эта олади.

Иброҳим ҲАҚҚУЛ
«Ўлка қайғуси»,
1991 йил, 9 август

КЎНГИЛ ОЧИБ ИШЛАЙДИГАН ЗАМОН

Пахта пайкаллари ёқалаб борар эканман, хаёлимда 1978 йилнинг кузи жонланди. Мен унда Тошкент давлат дорулфунунининг кечагина не-не орзулар билан ўқишга кирган толиби эдим. Аввалига шанба, якшанба кунлари яқин атрофларга пахта теришга олиб чиқишди. План тўлишига бор-йўғи 12 фоизгина қолганди. Кунига бир фоизга яқин пахта топширилаётганди. Кейинги гал шанба куни эрталаб автобусга чиққан чоғимиз бизни тушириб олишди-да, энди бир ҳафтагинага боришимизни айтишди. Ўшанда ғўр эканмиз шекилли, кўпчилигимиз енгил-елпи кийиниб, деярли иссиқ кийим-кечак олмасдан жўнаб кетганмиз. Жўнаётган кунимиз бошланган ёмғир тунда қорга айланди. Совуқ кунлар бошланиб кетди. Бир ҳафта пахта теролмай ётдик. Талабаларнинг қайтишига ёки иссиқ уст-бош олиб келишига рухсат беришмасди. Ўн кунлардан сўнг кўчма дўкон уюштирилди. Пахталик костюм ва этиклар сотиб олдик. План тўлишига икки фоиз қолганда, 21 декабрь куни қайтиб келдик. Бизларнинг аҳволимизга қараб бўлмасди. Соч-соқол ўсган, юз-қўлларимиз совуқдан тарам-тарам ёрилганди. Қору совуқда икки ойлик умримиз деярли бекор ўтганди. Бошқаларни билмадиму, шунда мен оёқ оғриғи орттириб олганман. Сал совуқда вужудим қақшаб оғрийди. Ўтган йиллар мобайнида қанчадан-қанча жонларни қақшатмади бу пахта!

Энди-энди биз зўрлик билан эмас, балки ақл билан фойдали меҳнат қилишни ўрганаяпмиз. Ўшанда кун бўйи далама-дала изғиб уч килодан орттиролмасак-да, теришга мажбур қилишарди. Ўтган йили эса баъзи далалар чала-чулпа пахтаси билан ҳайдаб ташланди ва тўғри қилинди. Ер дам олди, меҳнаткаш дам олди. Шунинг эвазига бу йил яхшироқ ишлади. Баъзи жойларга қайта чигит экди-ю, аммо ғўза ривожини ўз вақтига етказиб олди.

Мана, деҳқоннинг йил бўйи қилган меҳнат самараси намоён бўлди. Далаларда пахталар қийғос очилди. Қўл терими бошланиб кетди. Меҳнаткаш ҳосил чўғини чамалаб бир суюнса, берилаётган ҳақнинг оширилганидан икки қувонади. Бу деҳқоннинг қадри ошаётганидан нишона. Қўлда терилган бир кило пахтага 40 тийин, машина теримига эса 25 сўм тўланади. Ишчининг қўнжи тўлса, кўнгли тўлади. Ғалаба районидаги «Ўзбекистон ССЖ беш йиллиги» давлат хўжалиги 4-бригада аъзолари баҳорда 108 гектар ерга чигит экишганди. Энди 29 центнер ўрнига 35 ни мўлжаллаб туришибди. Турғуной Эргашева ҳамда Бузайнаб Олмуродова шу хўжалик аъзолари. Улар умид билан яхши ниятлар қилиб теримга қўл уришди. Бу жилмайиб турган икки опамизнинг ҳам, юртимиздаги ҳар бир деҳқоннинг ҳам улуғ ният билан топгани тўйига насиб қилсин!

М. СОДИҚОВ

СУРАТДА: теримчилардан Т. Эргашева ва Б. Олмуродова.

В. ТЎРАЕВ
суратга олган

«ҒЎЗА БАРГИНИ УВОЛ ҚИЛМАНГ»

(«Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1991 йил 30 август)

Ақс садо

Мақолада жуда долзарб масала кўтарилибди. Биз бу муаммони янада тез ва ижобий ҳал қилиш йўлини таклиф қилмоқчимиз:

Ўзбекистон Фанлар академиясининг Микробиология институти олимлари томонидан ғўза баргини териб олиш ва ундан озуқа сифатида фойдаланиш юзасидан бир неча йилдан буён иш олиб борилмоқда. Ғўза баргидан тўйимли ва оқсилга бой дағал озуқа олиш энг долзарб ва мақсадга мувофиқ йўл ҳисобланади. Бу борада табиатда мавжуд бўлган айрим замбуруғлардан фойдаланилади. Улар ғўза баргини ва бошқа ўсимлик қолдиқларини маълум шароитда шакаргача парчалаш имкониятига эга бўлиб, ўзи ўсган муҳитни оқсилга (аминокислоталарга) бойитади.

Териб олинган ғўза барги силос тайёрлагандек, 3—5 фоиз замбуруғ маҳсули (фермент) қўшилган ҳолда ҳандақларга босилади. 15—20 кун ўтгач, озуқа тайёр бўлади. Уни икки йилгача сақлаш ва бошқа озуқалар билан қўшиб чорва молларига бериш мумкин.

Қайта ишланган ғўза барги шакаргача парчаланади (шакар миқдори 5—6 фоизни ташкил этади), ҳосил бўлган шакарли муҳитда ачитқи замбуруғи ва бошқа фойдали замбуруғлар ривожланиб, озуқани сақлаш учун шароит яратилади, оқсилга бойийди (силосда 10—12 фоизгача оқсил ҳосил бўлади), тўла аминокислоталарга, органик кислоталарга ва бошқа биологик актив моддали таркибга эга бўлади.

Ишланган озуқа қўшимча юқори сифатли озуқа тайёрлашга имкон беради. Юқорида айтилган усулда тайёрланган 1 тонна озуқа эвазига ҳайвонларнинг тирик вазни қўшимча равишда 50—60 килограмм ўсишига эришилади. Озуқанинг таннархи арзонлиги бу усулнинг юқори унумдорлигини таъминлайди. (Бир тонна силос таннархи 10—15 сўмга тўғри келади).

Ҳозир Микробиология институти ходимлари кучи билан йилига 300 тонна атрофида силослаш учун зарур бўлган замбуруғ маҳсули (фермент) ишлаб чиқарилмоқда. Бундан ташқари, ғўза барги асосида замбуруғ оқсили олиш мумкин. Бугунги кунда биотехнологиянинг долзарб ва асосий йўналишларидан бири ўсимлик чиқиндиларидан (ғўза барги ҳам шулар жумласидан) озуқабоп оқсил ва шакар ҳосил қилиш муаммосидир. Бу иш Микробиология институтида бошлаб юборилган ва маълум муваффақиятларга эришилган. Кузатишлар майдаланган ғўза баргида ўстирилган, юқори миқдорда оқсил ҳосил қилувчи замбуруғлар ёрдамида озуқабоп оқсил, алмаштирилмайдиган аминокислотали озуқабоп оқсил олиш имконияти борлигини кўрсатмоқда. Ғўза баргидан олинган бир килограмм озуқабоп оқсилнинг ишлаб чиқариш таннархи 25—35 тийин атрофидадир.

Асқар ХОЛМУРОДОВ,
академик,
Жамолиддин ТОШПЎЛАТОВ,
биология фанлари доктори

«ЖОН АЗОБИ»

(«Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1991 йил 26 апрель).

Мақолани катта қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Унда муаллиф шу куннинг энг долзарб муаммоларидан бирини тилга олган. Ҳақиқатан ҳам, аҳолига транспорт хизмати кўрсатиш борасидаги жиддий камчилик-нуқсонлар замондошларимизни ранжитмоқда, айрим юлғич, қўпол муомалали ҳайдовчиларнинг ножўя хатти-ҳаракатлари йўловчиларнинг ғашига тегиб, асабини эговламоқда, жамиятимизга моддий-иқтисодий, ахлоқий-маънавий жиҳатдан катта зарар етказмоқда. Шунга қарамай, транспорт мутасаддилари давр талабини ҳисобга олмаяптилар, ўз фаолиятларида тубдан бурилиш ясамаяптилар.

Тошкент шаҳрининг шундоққина биқинида жойлашган Хонобод қишлоғи «сўлим-кўркам гўшалардан ҳисобланади. Қишлоқ аҳолисининг кўпайиши муносабати билан кейинги пайтларда Тошкент ҳалқа йўли бўйида замонавий услубда қурилган мактаблар ва болалар боғчалари қад ростлади. Ҳозир бу масканларга ҳар куни қишлоқ ўғил-қизлари қатнайдилар. Лекин бу томонга алоҳида автобус қатнови йўлга қўйилмаган. Боз устига, кўча ниҳоятда серқатнов, болалар мактабга ёки боғчага асосан катталар кузатувида пиёда борадилар. Шу аснода ҳар доим ҳалқа йўлини кесиб ўтадилар. Бу бир томондан уларнинг ҳаётини хавф остида қолдирса, иккинчи томондан, йўл бўшашини кутиб, ортиқча вақт йўқотишларини тақозо этади. Ота-оналар эса ҳамиша бирор фалокат рўй бермасмикин, деб юракларини ҳовучлаб ўтиришади.

Тўғри, бундан бир неча ой муқаддам қишлоқ аҳлининг орзуси рўёбга чиққандай бўлувди. «Вокзал» — «Сирғали» маршрути бўйича қатнайдиган 66-автобус ҳалқа йўлига чиқиб, «7-Қуйлиқ» даҳаси олдидан қайтадиган бўлган эди. Шунга кўра, у ерга янги бекат қурилган, автобус графиги ёзилган лавҳалар ҳам ўрнатилган эди. Бу ўзгаришларни кўриб энди мушкулимиз осонлашади, деб ўйлагандик. Афсус, янглишган эканмиз, қувончимиз узоққа бормади. У томонларга қатнаши мўлжалланган автобуслардан дарак бўлмади. Хўжакўрсинга қурилган бекат ва ўрнатилган лавҳалар ҳозир ҳам йўл бўйида шумшайиб турибди. Кўрган ошнинг куйиги ёмон деганларидек, уларга ҳар кўзимиз тушганда ич-ичимиздан зил кетиб, чуқур хўрсиниб қўямиз.

Эҳтимол, баъзи кишилар бизга «Қўйлиқ бозори» — «Сирғали» маршрутидаги 104-автобуслар хизматидан фойдалансангизлар ҳам бўлади-ку, деб эътироз билдиришлари мумкин. Лекин, кошкийди, бу автобуслар тез-тез қатнаб, ўз вақтида келиб турса.

Энг қизиғи, қишлоғимиз орқали ўтувчи автобус ҳайдовчиларининг деярли барчаси айнан бир вақтда тушликка чиқишади. Оқибатда сўнгги бекатдаёқ доимо автобус одам билан лиқ тўла бўлади, ур-сур, асабийлашишлар авжига чиқади. Тиқилинчда баъзан оёқ қўйишга жой топилмай қолади.

Биз Тошкент шаҳар йўловчилар ташиш автотранспорт ишлаб чиқариш бирлашмаси раҳбарларидан қуйидаги икки саволимизга аниқ жавоб олмоқчимиз: биринчиси — нима учун кўпчилик маршрутдаги автобуслар ҳайдовчилари деярли бир вақтда тушликка чиқишади? Уларнинг тушликка чиқишлари навбати билан белгилаб қўйилганми? Агар шундай бўлса, бу тартибнинг бузилмаслигини ким назорат қилади? Иккинчиси — 66-автобуслар ҳайдовчилари нима учун икки чақиримча беридан қайтиб кетишяпти? Борди-ю, улар бу борада ҳақ бўлсалар, аҳолининг қўйинини пуч ёнғоққа тўлдиришнинг, қанчадан-қанча маблағ эвазига бекат қуриб, кўрсаткичлар ўрнатишнинг нима ҳожати бор эди? Бу аслида халқни алдаш, унинг иззат-нафсониятини топташ эмасми?

Саволларимизга мутасаддилар қандай жавоб беришларини, ўз айбларини оқлаш учун қандай баҳоналарни рўкач қилишларини аниқ билмаймиз, аммо бизни мудом фарзандларимизнинг тинчлиги ташвишга солади.

Асрор СУЛАЙМОНОВ

КЕКСАЛАРГА ҚАЙИШАЙЛИК

Бозор иқтисодига ўтиш муносабати билан шу йил 1 апрелдан бошлаб нафақа олувчиларга 65 сўмдан товон пули бериш тўғрисида фармон чиққан эди. Мана ўшандан бери бир неча ой ўтди. Матбуотда корхона ва идоралар хизматчиларига 60—100 сўмдан товон пули тўланаётгани ҳақида ёзилмоқда. Ҳозирги қимматчиликда бу пул оз бўлса-да, ҳар қалай ёрдам. Биз бир гуруҳ нафақахўрлар эса бундан маҳруммиз. Нима, уруш вақтида фронт орқасида ишлаганлар ҳукуматга ўгаймиҳ? Кийим-кечак, озиқ-овқат нархи 3—4 баробар оширилди. Шундай экан, ҳеч бўлмаса нафақахўрларнинг ночор аҳволи ҳисобга олиниб, товон пули ўз вақтида бериб борилса.

Турсунбой АБДУЛЛАЕВ,
83 ёшли нафақахўр
Тошкент шаҳри

«АНҚОНИНГ УРУҒИ»

МУХАРРИРГА мактублар

Каттабоғдон қишлоғидаги уйлар асосан лойдан қурилган. Кўчаларимиз асфальт қилинмаган. Ёзда чангга, қишда лойга ботиб яшаймиз. Газ эса анқонинг уруғи. Таажжубки, газ Ўзбекистондан чиқади-ю, аммо бизнинг қишлоқларни четлаб қаёқларгадир ўтиб кетади. Балки фойдаланишга бизнинг ҳаққимиз йўқдир. Кўпчилик 20 км узоқликдаги район марказига қатнаб ишлайди. Тонгда туриб, ўтинда чой қайнатиб ичишнинг ўзи бир азоб. Боз устига йўл азоби. Шундай бўлса-да чидаб ишлашади. Энг қизиғи шундаки, вилоят газ бошқармасига қарашли кашшофлар лагери шу қишлоқда жойлашган. Кошки, бошқармадагилар болаларини соғиниб келишганда, аҳволимизни кўриб раҳмлари келса.

Эркин АЛИБОЕВ
Фориш райони

ЖАҲОН ХАРИТАСИ МУКАММАЛ БЎЛСИН!

Мустақиллик қасидаси

مستقلليك قصيده سى

Эриб оқди тоғларнинг қори,
Йиғлаб кўзин очди ғунчалар.
Мустақиллик кутган диёрнинг
Соғинчими улуғ шунчалар?!
Халқим!
Бахтинг қуёшинг билан,
Қара,
Ғашлаб ярим жаҳонни.
Ўзин иссиқ оташи билан,
Қутлаб турар Ўзбекистонни!
Мустақиллик! Бу нима ўзи?
Нечун бунча ҳайрат ва қувонч?
Нега чақнар шоирнинг кўзи,
Нечун бунча юрак унга оч?!

* * *

Ҳофизам илдизи — олис асрлар,
Хотирамдан ўчмас ола-тасирлар.
Кунтуғардан чиққан хун боласимен,
Тун боласи эмас, кун боласимен.
Емакка илк бора туз солғон бобом,
Юксакка минг бора кўз солғон бобом.
Офтоб-ла туғишган аждодларим бор,
Ёлғиз халққа аён имдодларим бор.
Юртим сарҳадида нур соқчи бўлган,
Турк илк бор уй қуриб, чироқчи бўлган
Алп эр Тўнга бобом, ғолиб шер бобом,
Турк ўлмади, қадди тикланди мудом.
Байроғида ҳамон ой, юлдуз уйғоқ,
Тўққиз минг йилдирки, ўткир кўз уйғоқ.
Турон эдинг, сен тонг эдинг, шон эдинг,
Кўк — турк эдинг, кўрк — эдинг,
Туркистон эдинг
Турк тик бўлган, ёвга чўкка тушмаган,
Ҳақ рост тарихингга кўлка тушмаган.
Китобинг йиртилган, тилланг таланган,
Аммо кўкрагингдан имон кўчмаган!
Беруний, Фарғоний, ибн Синолар,
Илмда тиклаган буюк бинолар,
Жаҳонни сўраган минг-минг донолар,
Ўтмиш сени билган, эрта тан олар.
Ҳайратда қолдирди сайёраларни,
Темур бобом қурган миноралари.
Довруғин тиклади Турон заминни,
Олтин ҳарфла битиб қутлуғ номингни.
Офтобнинг нурини як қалам айлаб,
Турк сўзин байроғин осмонга бойлаб,
Навоий бобомиз дуолар ўқир,
Девонин ўпамиз ҳар кун авайлаб.
Туркистоним, туркий шоним, турк қоним,
Турк—тик, турк—кўрк, турк кўп туркий жаҳоним.
Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин.

* * *

Боболар хислатин санаб бирма-бир,
Ғурурдан тож кийиш мавруди эмас.
Биз фақат, сочилиб ётган жавоҳир —
Барибир жавоҳир эрур дедик, бас!
Заминдай яшил тўп сада қайрағоч,
Барглари зич — шохлар ўришганидан,
Биз бормиз — келганда қилич яланғоч,
Боболар қўлга қўл беришганидан.
Нозиклар эшилса, яралиб сиртмоқ,
Йўғонни боғласанг, қолганда тугун,
Ҳоқонлар бирлашмай ўтса-да тарқоқ,
Мана, биз бир халққа айландик бугун!
Қандай унутайлик, «оҳ»лар йиғилган...
Бир шердил азамат чиқмагунча то, —
Она юрт, эл билан бирга туғилган
Наврўз қадамига зор эдик ҳатто!
Ҳа, парча заминга зор эди деҳқон,
Кўкка кўтармоққа — ердан берди жой.
Қабул эт, халқингнинг раҳматин ўғлон,
Бошингдан учмасин ҳеч қачон Ҳумой!
Саҳнда сўққабош турган қоялар
Асоси бўлгандек яхлит тош илдиз.
Бизни бирлаштирди буюк ғоялар
Ва миллий ғурурдек унда Бош илдиз!
Олисга бўйлаган яктан чўққилар
Ортидан елгандек бутун Қоратоғ,
Халқим, келаяпсан қоя ўғиллар —
Ортидан, бошингда эътиқод — байроқ.

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Эй, сен — ҳар зарраси тўтиё юртим,
Кўзлар кўриб, диллар англаб топинди.
Юлқилаб ошкору пинҳон ҳар ғаним,
Кўнгил туморларинг кимга сотилди?
Ҳавас ё ҳасаднинг қўлида кетган —
Термизий қабридан парча тошингни
Қуйма олтинга-да алишмас Лондон...
Излаймиз боболар олтин бошини...
Йигирма асрлик Будда жилмаяр
Тошкентнинг бир унут вайронасида.
Бухорий дастхати йўлга сарғаяр
Бегона юртларнинг кошонасида.
Қовунлар исига тўлди еру кўк,
Армоним осмону фалакда гирён,
Сарсондир Ҳиндистон йўлида бир руҳ:
«Мозорим бўлсайди, кетсам Андижон...»
Меҳроблар топталди — зада иймоним.
Кимга пул манбаи, — кимларга безак —
Ўғирлаб кетилган бағрим — Исломнинг
Нодир китоблари ўзимга керак!
Эй, бугун бағримда чандон йиғилган
Дардлардан ўктам минг имкон туғилди,
Ўтмишу эртамни суйган, боғлаган —
Мустақил ҳукмимга яшил туғ энди.
Ўзлигин англаган ҳарки доно эл
Бешикдаги ўғлон «Полвоним», — дейди.
Халқим қаддинг кўтар, ўзлигингни бил,
Ўз уйингда ўзинг бек бўлгин энди!
Ҳаммомпиш ўйнаган боланг ясаган
Қамиш ҳуштагию варрагидан то, —
Чингиз Аҳмар жоду билан безаган
Нигоҳи руҳпарвар малагидан то, —
Момолар ислимий нақшларни тиккан
Дурралар, жойномоз, қийиқларгача,
Асрлар яшаб, етмиш йилда чўккан
Минорлардан кўчган синиқларгача
Кўнгилдан тўкилган гавҳардек асра,
Руҳинг кенгликларин беимонлардан.
Кўзтумор билан ҳар қизингни ясат,
«Муножот»лар ишқи кетсин жонларда...
Отам, онам — халқим дастурхонингдан
Баҳраманд бўлсину дил, тили ростлар
Ўзингга буюрсин юрак қонингдан
Сайқал топган ҳарки боқий мерослар.

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Неча йил ўғрига таланди карвон,
Юрак кишанларнинг пойида ётди.
Қуёш Шарқ уфқида кезиб бесамар
Барибир Ғарб деган оғушга ботди.
Соядаги гуллар ўсдилар маъюс
Қисмат инъомидан ҳамон умидвор.
Йўл четида мунглиғ аёлни кўриб,
Карвон йўлларида йиғлайверди қор.
Кунлар — эгатларга чўзилди умид
Ёлғиз армонларнинг ёнини олди.
— Пахта оқ умрига гўдак қони-ю
Заҳматкаш аёлнинг жонини олди.
Қуёшнинг бешафқат олов селида
Давом этаверди аёл кўрган туш.
Қўллар ғўзапоя қисмати-ла бир...
Шунча узоқлашиб кетдингми Кумуш?
Асрлар руҳларни аёвсиз эгиб,
Кўкрагини кериб, кезганда ёлғон.
Она вужудида бўйлари қолиб,
Тупроқ қучаверди ўттиз уч минг жон.
Ҳар баҳор қирларни майсалар кўмиб,
«Булбул гул ишқида айласа нола»,
Аёл йўлларига тўшайди «чаман»
Ўттиз уч минг чечак-армонли бола.
Миллат кўксин магар ўйса жароҳат,
У гулхандек ёнган аёл оҳидир.
Онани кафтида тута олмаган
Замоннинг ювилмас чўнг гуноҳидир.
Чирқиллаб тумшуғин тутар полапон
Онаси авайлаб келтирган донга.
Аёл! Сен меҳринг-ла ҳаёт берасан,
Чайқалиб турувчи жумла жаҳонга.
Ҳамон йўл четида карвонни кутиб,
Ризқу насибангни тераверасан.
Энди сен юртингга биз узоқ кутган
Алпомиш, Барчинлар бераверасан.
Энди сен кўксингда улғайтган гўдак
Бойчиборда учар, Ғиротда учар.
Дунёни қадимдек шавкатга кўмиб
Эрк деган енгилмас қанотда учар.
Лаҳзалар ўтмишга борур айланиб,
Шамол сочларингни ўйнар паришон.
Аёл! Шу лаҳзада руҳинг танидан
Аста сидирилиб тушмоқда кишан...
Қанча суюнсангиз ярашар бу кун,
Бу кун бошингизга бахт қуши қўнди,
Шу йўлда жон фидо қилмоқлик мумкин,
Аёллар, истиқлол муборак энди!

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Сочилиб, совриилиб келди бу чаман,
Тул қолган аёлдай дилда фиғони.
Ўзлигин қоплади қоронғи туман
Тўнғизга қўналға бўлиб макони.
Сандувочлар қақшаб тузоқда қолди,
Бу элнинг севинчи узоқда қолди,
Бойўғли бек бўлиб, тегирмон тоши
Деворнинг остида, шувоқда қолди.
Тўпларга тутилиб Минораи Калон —
Ҳамон лайлакларнинг тумшуғида қон.
Мунғайиб-мунғайиб юртга боқади —
Кўзига кўринар на бошоқ, на дон.
Дарахтлар оҳ урар, дарёлар оқмас,
Тандирлар ўртаниб чўғини топмас,
Емрилиб имонли буюк бир диёр
Тупроғини босмиш тикан билан хас.
Сарғайган қамишдай сарғайган гўдак,
Сиздан қадрлими бир дона кўсак,
Дардлар дарё бўлиб оқизмас бизни
Елкада кўтариб кетсак гар сизни...
Борини бериб ҳам, бўҳтонлар олган,
Зорини айтиб ҳам, зорланиб қолган,
Сомондай сарғайиб, ҳар ён сочилиб
Тола-тола бўлиб толиқиб қолган —
Халқим, ўз ҳолингга ўзингсан ҳайрон,
Топганинг қотган нон ва зардоб айрон.
Тутундай ҳўпиқиб қорайган қумғон,
Меҳнатинг яхши-ю айтганинг ёлғон,
Боймиз деб бағрини кериб айтганлар,
Айтсинлар, қайдалар тилла — кумушинг,
Тоғларни емириб, бериб қайтганлар
Осон қилолдими бирор юмушинг?!
Номимиз улуғ-у, супрамиз қуруқ,
Имон ва адолат — топилмас уруғ,
Қаққайган ғор каби бўм-бўш оғзимиз,
Тишимиз бўлса ҳам, йўқдир тилимиз.
Чумоли сингари тинмай ғивирлаб
Кўмилиб келдик биз чанг, қора ерга.
Ҳар ўтган ўткинчи қўлини қадаб —
Қулсан деб ботирди вужудинг терга,
Ўзбегим-ўзбегим, англа ўзлигинг,
Борлигингни энди айлагин аён.
Бу тупроқ сеники, бу юрт сеники,
Сеники, мавжланган бу ёруғ осмон.
Емрилган юртингни юксакка кўтар,
Сени шарафласин қадимий Турон!
Дарёларинг мавжланиб, тўлғаниб оқсин,
Боғларинг товланиб кўзларни ёқсин,
Жаннат деб аталган бежаннат макон
Йўқликни куйдирсин, йўқликни ёқсин!

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Ҳуррият, қийналиб кетарсан,
Қийналиб кетарсан биз билан.
Эгилмас бошингни эгарсан,
Судралиб юрарсан тиз билан.
Чунки тошбақага дўст бўлмас чаён,
Чунки ҳокимликнинг оқ нони ширин.
Барибир хиёнат қилиб қўяр қон,
Санчади заҳарли нишин яширин.
Душман қўрқинч эмас, хоинлар — қўрқинч,
Сотилган нишонни танир харидор.
Сотиб ўрганганга сен-да мис ё тунч,
Қаби жўн буюмсан — келганда бозор.
Юз йиллаб қулликнинг сабоғин ўқиб,
Саводи чиқмаган гумроҳлар қанча.
Елкангга тиғ келса қочарлар қўрқиб,
Ханжар — ўтмас пичоқ, ўшалар — ханжар.
Йўлдошинг бўлса-да зилдай машаққат,
Азоб оёғингга босса ҳамки чўғ.
Сен бизга чидагин, бизга қил тоқат,
Ахир, сендан ўзга паноҳимиз йўқ.
Яна дўстларинг бор — руҳ қўрғонини
Бермаган ўткинчи кулги, кўзёшга.
Тангридан сўрадик улар жонини,
Уларга паноҳ йўқ тангридан бошқа.
...Ана, маъюсгина жилмаймоқда — куз,
Булутларнинг қалин чеккаси синди.
Кўринди эртага қуёш солган из,
Бошинг тошдан бўлсин, ҲУРРИЯТ энди!

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Бугун тўй қилади юртига тикиб
Дунё ўзбеклари чўғ дийдаларин.
«Туронга учсам, — дер, — қанотлар битиб», —
Қай кун ночор кетган обидаларим.
Турк, Олмон, Амриқо, Арабистондан
Қатор-қатор келар қутлов карвони.
Ушалди жаҳонга сочилиб кетган
Минг-минг ўзбекларнинг орзу-армони.
Мақсудий, Сайҳонли ҳаяжонини
Бугун тушунмаслик гуноҳдир оғир.
Бегона элларда юртни соғиниб,
Яшашдан азобли ғам борми, ахир!
Ахир, боролмасанг она Ватанга
Тавоф этолмасанг бобонг қабрини.
Муҳожирлик дарди кам каби яна,
Тортсанг «хоин» деган туҳмат жабрини!
Улуғ Туркистоннинг дарвозалари
Бугун ланг очилди жумла жаҳонга.
Ватандош! Меҳрингни кўрсатгил энди,
Садоқатинг кўрсат ота httpsмаконга!
Деворлар қулади, маломат тинди,
Қондошлар истиқлол муборак энди!
Истиқлол — истиқбол муборак энди!

* * *

Ватан, мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Истиқлол дилларни тўлдира келди,
Чирмовуқ илдизин сўлдира келди,
Асл инсонликни билдира келди,
Уйғониш замони муборак, юртим.
Ёлғоннинг ёлғони — ёлғон ёмони,
Ёлғоннинг замони — замон ёлғони.
Қаллоб мустабиднинг — эврилиш они. —
Фош бўлган ёлғони муборак, юртим.
«Кеча ва кундуз»дан иборат ҳаёт,
Кундузидан бўлди мосуво наҳот?
Кундуз шуъласидан кўкарган баҳор,
Чўлпоннинг армони муборак, юртим.
Синди зулумотнинг қўрғошин ранги,
Оқариб отмоқда истиқлол тонги,
Дилга нур йўлласин, қўлласин тангри,
Армоннинг Чўлпони муборак, юртим.
Фикр эркин бўлмай озод бўлмас руҳ,
Кўнгил озод бўлмай тўкилмас андуҳ,
Нурланиб, ҳурланиб келганда шукуҳ,
Имтиҳон довони муборак, юртим.
Илоё, ўзингдан ўрмасин зобит,
Бемаҳал ҳеч уйдан чиқмасин тобут,
Виждонинг тиғ бўлсин, имонинг — совут,
Яссавий имони муборак, юртим.
Истиқлол кўзлари тийрак боладир,
Минг йиллик тарихдан сабоқ оладир,
Ўзбек омон бўлса у ҳам қоладир,
Чўнг тарих ўғлони муборак, юртим!

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Қўлга қотган нонимни бошга суртиб тош қилдим,
Урай дедим армонни аммо тишлаб ош қилдим,
Чеки йўқ азотзорда бор-йўғимни лош қилдим,
Гуноҳ эди ўзгада, лек ўзимни фош қилдим,
Бугун қумрилар ичра чарх урувчи зот бўлдим,
Сайёдидан қутулган оҳудай озод бўлдим.
Келинимга айтаман тилла қошин қадасин,
Куёвимга айтаман белбоғини боғласин,
Қуда-анда, қўн-қўшни бир-бирини йиласин,
Пажмурда кўнгилларни эрк сўзи-ла айласин,
Бугун қўчқорлар сўйиб тўй бергич
мардон бўлдим,
Мардон бўлдим-а, охир, мулкима султон бўлдим.
Кўзларимнинг сувини оқизай олмазорга,
Қарғишимни қайтариб отаман дилозорга,
Ҳаммангизни чорлайин сабуҳий лолазорга,
Ҳай-ҳай ўлан, жон ўлан ўхшамаймиз-ку хорга,
Самарқандда Сиёбнинг гувиллаши зўр бўлди,
Барча ичи қоралар шувиллашиб кўр бўлди.
Фарғонада тутуннинг ўйнашини кўрсангиз,
Бухорода човгуннинг қайнашини кўрсангиз,
Белида бир даста гул куйлашини кўрсангиз,
Воҳ, тошкентлик озод қиз қувнашини кўрсангиз,
Томоғимга тиқилиб йиғи келди, бол бўлди,
Юзларимда сирпаниб, қиёмлар зилол бўлди.
От қўяман Қўқонга шаҳидларимни йўқлаб,
Номусимни пок тутган шоҳидларимни йўқлаб,
Лаҳадин нола тутган йигитларимни йўқлаб,
Минг йиллик мадоримни, иликларимни йўқлаб,
Қурбон фарзандларимга Қуръон тиловат бўлди,
Оллоҳга солган эдим, охир ижобат бўлди.
Омон-омон, омон-ай, қўйсанғиза нозларни,
Булбуллар нағмасиға созланг энди созларни,
Лазгига ўйнасакчи авжлатиб овозларни,
Қанча кутдик кўкракдан учувчи бу ғозларни,
Қанча кутдик, қанчалар дунё зим-зиё бўлди,
Алам бор-да, ҳа, майли, озроқ дий-диё бўлди.
Энди бу ёғи хайр қуту барака берсин,
Эллашайлик қўллашиб яхши маърака берсин.
Омаду сиҳат берсин, истиқлол абад берсин,
Ҳаммамизга муҳаббат, яна муҳаббат берсин.
Дунёнинг бир бурчида азиз шараф-шон бордир,
Қадр-қиймат топган эл — Ўзбекистон бордир.
Шу борлик учун қасам, шараф-шон учун қасам,
Қора қон тарих учун, тахтли тонг учун қасам,
Чўк тушиб дуо берган онайижон-чун қасам,
Тандаги жон-чун қасам, қондаги қон-чун қасам,
Ҳақиқат ягонадир, шу ҳақиқат бор бўлмас, —
Ганжи мулкига халқим ўзи эга, ёр бўлмас.

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Бекор эрур тилла тожу тахт,
Бекор эрур бахт кераклиги,
Илдиз ила тирикдек дарахт —
Мустақиллик — Халқ тириклиги!
Мустақиллик, демак тирик тил.
Тирикдир Эрк, Озодлик, Тенглик!
Мустақиллик — қўрғон эмас, бил,
Мустақиллик — бепоён кенглик!
Унда яшар барча биродар,
Закий Дўстлик унга қоида.
Эркин меҳнат нурдек баробар,
Биров ётмас биров пойида.
Мустақиллик! Куйлайман сени
Бор овозим, йўлларим билан.
Мустақиллик! Асрайман сени
Керак бўлса қўлларим билан!
Халқим!
Юртим!
Бошингда хумо,
Уни асра, учиб кетмасин!
Қора кучлар бордир доимо,
Толеингни забун этмасин!
Мустақиллик! Қутлайман сени
Бор санъатим, баётим билан.
Мустақиллик! Асрайман сени,
Керак бўлса ҳаётим билан!

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин!

* * *

Тилак ЖУРА,
Азим СУЮН,
Абдусаид КУЧИМОВ,
Тўра МИРЗО,
Муҳтарама УЛУҒ,
Мукаррама МУРОД қизи,
ҚУТЛИБЕКА,
Саъдулла ҲАКИМ,
Шарифа САЛИМОВА,
Абдували ҚУТБИДДИН

АДИБ ВА ЖАМИЯТ

МАЪНАВИЙ ЕТИМЛИК

Нурали ҚОБУЛ

Улуғ йўл кутаётган бўлса, сусткашлик жиноятдир.

Ш. РУСТАВЕЛИ

БОЛАЛИКДА, тоғ этакларидаги ангорларда қўй боқиб юрганимизда, чашма ёки сойлардан олислаб кетганимизда ноилож кўлмаклардан сув ичиб, ташналикни қондирардик. Сувнинг ҳалол ёки ҳаромлигини аниқлаш учун эса унга тупуриб кўрардик. Тупук сув юзида ёзилса ҳалол, ёзилмаса ҳаром ҳисобланарди. Бир куни нима бўлди-ю, бу ҳақда энамга (оллоҳ раҳмат айласин) «гуллаб» қўйдим. Бир зумда энамнинг шом туби қоронғу бўлди. У киши хафа бўлганларида маъюс тортиб, юзлари ўксик қиёфага кирарди. Энг ёмон қарғишлари эса «Ҳаҳ, уйингга буғдой тўлсин!» деган, эсласам вужудимни ғалати бир ҳис қоплайдиган сўз эди. Умуман, сувга тупуриш, таҳорат қилиш, ювинди ёки ахлат тўкиш... Бу хатти-ҳаракатларни халқимиз яқин-яқингача ақлига сиғдира олмас эди. Бу гуноҳ, увол ишни қилган одам эл назарида олабўжига айланиб қолар, кишилар ундан нафратланар, учоворага қўшмас, керак бўлса, қишлоқдан бадарға қилар эдилар.

Аёл киши эркак зоти олдидан кесиб ўтмас, эркакларга безрайиб қараб турмас, ўзини четроққа ҳар хил назарлардан панароққа оларди. Аммо бу хатти-ҳаракат билан аёлларнинг ҳақ-ҳуқуқлари камайиб қолмас, аксинча, эркаклар кўз ўнгида янада сирли, буюк бир хилқатга, қўл етмас улуғ бир эътиқодга айланар эдилар. Шу боис ҳам эркак зоти бир умр, мозийдан аёл зотига мангу талпиниб, уни дунёдаги энг тенгсиз, бетакрор ва илоҳий эътиқодларга қиёслаб, эъзозлаб, ардоқлаб, бошларига кўтариб келганлар. (Кўзга кам ташланган нарсада табиатан бир сиру-синоат бўлади ва кишилар ундан безмайдилар). Шу боис ҳам аёл зоти бизда мутеликнинг эмас, одобу андиша, ибою назокат ва нафосатнинг рамзи сифатида илоҳийлаштирилган. Ана шу муқаддасликдан келиб чиққан ва шаклланган турмуш тарзининг нақадар гўзал ва жозибадор эканлигини эндиликда биз асосан тарихий қўлёзмалардан ўқиб биламиз. Юртимизнинг бугунги чала ахлоқи ва европача ҳаёт тартиблари етиб бормаган олис тоғ қишлоқларида ўша соғинчли кўринишлар табиатнинг хилват гўшалари каби ялт этиб учраб қолади. Бу ҳақда бизга эртакнамо қилиб сўзлаб берадиган эналаримиз эса ўтиб кетганлар.

Кейинги ўн йилликларнинг меҳр-оқибат, шафқат ва адолатдан йироқ зўрма-зўраки ҳаёт тарзи оналаримизни, аёлларимизни турмушнинг моддий икир-чикирларига кўмиб ташланган темиртанга айлантирди ёки бизда тарғибот учун аёллардан қўлбола раҳбарлар ясашдек нотабиий, ноахлоқий ва ғайриинсоний бир одат шаклланди. Зўрлаб тиқиштирилган европача ҳаёт ва турмуш тарзи бизнинг асрлар давомида таркиб топган андиша, одоб-ахлоқ ва яшаш мезонларимизни оёқ ости қилиб ташлади. Албатта, етмиш йил мобайнида ҳаётимизга сингган қусурлардан етти йилда холос бўлиб кетолмаймиз. Бироқ ўзимизга хос шарқона, туркона анъанавий ҳаёт тарзимизни тикламаслик — миллатнинг, элатларнинг, катта-кичик туркий қавмларнинг ўзга йирик халқлар таъсирига берилиб, уларга қўшилиб кетиш хавфини туғдиради. Бу эса «халқлар отаси», «барча вақт ва халқларнинг буюк доҳийси» И. В. Сталиннинг мақсади эди. Унинг фикри бўйича, СССЖ дея аталмиш миллат ва элатлар ғужғон ўйнаган, дини, эътиқоди, урф-одати ва турмуш тарзи бир-бирига қарама-қарши бўлган давлатда ҳамма ўрисга айланиши, барча халқлар ўтмиши ва тилини унутиши керак эди. Бизда халқ тепанинг оғзига қараб ўрганиб қолган, айб фақат Сталинда деймизу, юқорида қайд этилган каби инсониятга қарши, фашистик ғояларга қарсак уриб, ура-ура қилиб турган миллионлаб халқ ҳам соғ бўлмаганлигини, даврнинг қонли шамоллари унинг бошини айлантириб, борлиққа тўғри кўз билан қарай олмайдиган қилиб қўйганлигини кўп ҳолларда унутамиз.

Бу масалага қуйироқда бафуржа тўхталамиз. Биздан Берунийу Улуғбек, Бобуру Навоийлар чиққан дея кўкрагимизга урган билан миллат юксалиб қолмайди. Бу фарзанди элга машҳур бўлган ота-онанинг мағрурланиб қўни-қўшниларини оёқ учида кўрсатишига ўхшаб кетади. Дунёвий илмларни яратиб, жаҳоннинг етук даҳолари сафига қўшилган ҳар қандай улуғ зот миллатидан қатъи назар бутун инсониятга тегишлидир. Бир ёки икки нафар тарихий шахсларни берган миллат юксалган саналиб, дунёдаги энг юксак маданиятли халқлар қаторига қўшилиб қолмайди. Бунинг учун узоқ, тинч тарихий ривожланиш босқичи босиб ўтилиши, дунё тараққиётига ҳисса қўшган халқлар билан тўғридан тўғри иқтисодий ва сиёсий муносабатлар ўрнатиш, ҳар қандай илм ва ғояни чуқур ўрганишдан тап тортмаслик керак. Тараққиётнинг машаққатли тарихий жараёни қандай кечганлигини аниқ белгилаб олиш ва ундан ўтмиш учун энг муҳим ва асосий хулосаларни чиқариш ўз-ўзини таниш, миллат ва давлат сифатида шаклланишнинг бош шартидир. Ўтмишда бот-бот юксалган юртимиз фани ва маданияти қанчалик машаққат билан ривож топган бўлса, шунчалик тез-тез даҳшатли босқинга учраб, топталган ва гумроҳлик қаърига улоқтирилган. Бизда Буюк Темур, Амир Алишер Навоий ёки Мирзо Бобурга нисбатан меъёридан ортиқ меҳр-муҳаббат ёки ҳис-ҳаяжон бўлиши мумкин. Бу — бизни юқоридаги оддий ҳисдан, тарихимизни ўрганиш ва ундан сабоқ олишдан маҳрум қилиб келганлардан ижобий маънода ўч олиш туйғусидир. Биз тарихимизга ташна бўлиб келдик. Одатда ташна одам янада тўйиброқ, меъёридан кўпроқ, қониқиброқ сув ичади. Бунга табиий бир ҳол деб қарамоқ керак.

ЎКТАБИР ИНҚИЛОБИДАН сўнгги муддатда халқ батамом ёки асосан ўзининг классик адабиёти, мусиқаси, барча турдаги маданий мероси ва халқ оғзаки ижодидан маҳрум қилинди. Гумроҳлик шу даражага бориб етдики, Навоий театрининг деворига нақш ишлаган Маҳмуд Усмоновдек наққошлар ҳам жазога тортилдилар. Бу воқеалар даҳшатли ўттиз еттинчи йилларда эмас, урушдан кейин, эллигинчи йиллар охирида юз берганлигини таассуф билан қайд этишга тўғри келади.

— Халққа тарғибот эмас, нон керак, — дейди В. И. Ленин. (Худди шу дақиқада у бир парча нон учун инқилоб қилиш керакмиди деган саволни ўзига берган ва унга жавоб тополмай қийналган). Инқилоб доҳийси нон кераклиги ҳақида гапиради-ю, нега унинг йўқ бўлиб қолганлиги, бир бурда нон учун одамлар жон олиб жон бераётганлигини, бу ҳолатга олиб келган ижтимоий сабаблар ҳақида сукут сақлайди. Зеро, жуда катта даъволар билан ҳокимият тепасига келган сиёсий оқим нега бирдан бир бурда нон учун курашиб қолди? Ёки халқнинг ақлий даражаси бир бурда нондан каттароқ нарсалар учун курашишга етмасмиди? Ваҳоланки, биз дабдабаю асъаса қиладиган инқилобдан сўнг «бир бурда нон» муаммоси кун тартибида турмаслиги керак эмасмиди? Минг афсуски, бу «кураш» ҳамон давом этмоқда ва қачонгача давом этишини ҳеч ким айтиб беролмайди. Аслида бу муаммо Инқилоб билан баробар туғилди ва етмиш йил мобайнида улғайиб, мўл ҳосил берди. Халқни ўзидаги салоҳиятни дунёвий ҳақиқатлар устида бош қотиришга эмас, давлат нархида икки кило гўшт топишга бағишлашига ўргатишди ва бора-бора бу нарса тузумнинг касаллигига айланди. Эндиликда бу касалликдан тезда фориғ бўлолмаймиз. Халқни доимий қонли диктатура остида сақлаш, ҳурфикрларга эргашишига йўл қўймаслик, ажал хавфи ёғилиб тургувчи сиёсий ва ахлоқий ғайриинсоний муҳитда яшаши учун ёлғон сиёсий ва жиноий тадбирлар, очарчилик ва қаҳатчиликларга йўл қўйиб берилди, керак бўлса, уюштирилди. Охир-оқибатда биз қарийб етмиш йилдан бери бир бўлак колбасага навбатга тургизиб қўйган В. И. Ленин мавзолейига ҳам навбатга тизилишга ўргандик. Албатта, бу нарса эътиқоддан кўра кўпроқ қизиқувчанликка айланиб кетган. Инсонни қоқбалиқдай қилиб, жасадга азоб бериб бу аҳволда қўйиб қўйиш бирон-бир эътиқод ёки динга тўғри келмайди. Ақл-идроки бутун одам бу аҳволни кўриб азоб чекади холос.

...Энди мен лаппак (пластинка)нинг иккинчи томонини қўйиб, бугунги куннинг бир ахлоқий манзарасини кўз олдингизга келтирмоқчиман. Анҳор ва анҳорбўйи нафақат тошкентликларнинг, балки бутун жумҳурият пойтахти меҳмонларининг қадамжосидир. Бир пайтлар бутун воҳани обиҳаёт билан таъминлаб турган, тошдан-тошга урилиб пишган ширин суви билан миллионлаб кишиларнинг ташналигини қондирган дарё эндиликда ахлат ташувчи оқимга айланиб қолди. Бечора Анҳор нафақат шаҳарликлар, балки итлар қазою-ҳожатини чиқарадиган ва кечалари ёқасида фаҳш билан шуғулланувчи ҳаромилар чўмиладиган оқимга ҳам айланди. Бу аҳволни кўриб туриб, дод дея бошингни унинг метин қирғоғигаургинг келади. Нью-Йорк паркларидами, итингизни тўса кўринг-чи? Ўша заҳоти 500 долларни қуртдек санаб берасиз! Оромгоҳларимиз, Анҳор соҳилларини кузата туриб, бу жойлар итларнинг ҳожатхонаси шекилли, деган фикрга келасиз. Бу хилма-хил, хунукдан-хунук итлардан болалар тугул катталарнинг қўрқиб, шайтонлаб қолиши, кўча айланмоқчи бўлгани бурнидан чиққани ҳақида гапирмаса ҳам бўлади. Катта инсоний маданиятни қўятуринг, қани бу ерда оддий санитария талаби, оддийгина одоб-ахлоқ нормаси? Сайрга етаклаб чиқилган ит гулзорларни «ўғитлаб», Анҳорни булғаётганида уни етаклаб чиққан икки ярим яланғоч нусха бир-бирини устига минганча ялашаётган бўлади. Сиз қизингиз ёки синглингиз билан бу безбет, ахлоқсизларга юзингизни тескари қилиб, сўкиниб ўтиб кетишингиз керак. Не ажабки, ота-боболаримиз бир пайтлар муқаддас деб билган энг нозик инсоний муносабатлар вақти соати етиб ҳайвонларча, кўча-кўйда, дуч келган дарахтнинг панасида содир бўлишини, одамларимиз бундай беиболикка ҳеч нима кўрмагандек ўрганиб кетишларини ўйлаб кўрганмиканлар?! Ҳайрат ва нафратдан «Алҳазар!» дея ёқа ушлайсан. Ота-оналари ўзлари емай-ичмай, туғибтугмачлаб юборган маблағлар ҳисобига «ўқиётган», илм билан астойдил шуғулланиш, бутун инсон бўлиб шаклланиш ўрнига кўчаларда қучоқлашиб, ҳаёсиз хатти-ҳаракатлар билан кишилар ғашига тегаётган миллатимизнинг ёш вакил ва баққолларнинг кўриб туриб, бечора ота-оналар ризқидан қийиб юборган ўша бир бурда нон сени урсин дейсан беихтиёр. Она шаҳримиз, Бош шаҳримиз, Пойтахтимиз миллатимизнинг етук кишилари, фозил ва комил шахслар шаклланадиган, камол топадиган, бутун жумҳуриятга андаза бўладиган муқаддас даргоҳ бўлмоғи даркор-ку!

Минг афсус ва надоматлар бўлсинким, биз уни узоқ ўн йилликлар мобайнида ҳеч бир ахлоққа дахли йўқ, беватан, беибо ва беқавм кишилар билан тўлдириб, халқ таъбири билан айтганда, отхонага айлантириб қўйдик. Бу жараён бугунги кунда ҳам давом этаётганлиги, Тошкент дайди, безори ва дордан қочган бомжлар учун ҳамон илиқ-иссиқ макон бўлиб қолаётганлигини алам билан таъкидлашга тўғри келади. Ахир бекорга ҳам яқин ўтмишда дейлик Қўқон ёки Тошкентнинг ўн иккитадан дарвозаси бўлмаган.

НЕЧУН МЕН МАҚОЛАМНИ кўча-кўйдаги ахлоқ ва аёл ибосидан бошладим? Сабаби инсоннинг қай даражадаги инсон бўлиб шаклланиши ана шу икки манбадан бошланади. Сабаби бола қалби покизаликни онадан, онанинг хатти-ҳаракатидан, гап-сўзидан олади. Гўдаклигидаёқ ҳақиқий маънодаги аллани эшитган бола тубдан бошқача инсон бўлиб етишади. Болалигидаёқ қалбига инсонларга, ҳаётга нисбатан чексиз меҳр-муҳаббат ўрнашган болалардангина улуғ шахслар етишиб чиқади. Бундай кишилар ҳар қандай оғир ва қалтис шароитда ҳам Ҳаққа ва Халққа хиёнат қилмайди. Бир бурда нонни ўзгалардан кам еса ейдики, бироқ Олий Эзгуликка қарши бормайди. Алла нималигини билмаган, она қалбининг гўзалликларидан баҳраманд бўлмаган бола эса ўз-ўзидан жоҳил ва тўкимтабиат бўлиб ўсади.

Қишлоқларимизда оқар сувга, кўчага ахлат ташлаётган (Бешёғочдаги, жарликдаги лағмон тайёрлайдиган ошхонанинг қаршисига бир қаранг) аёллар билан суҳбатлашишга жазм қилдик. Деярли уларнинг барчаси ҳайрат ва беписандлик билан, бошқа ишларинг йўқми дегандек қарашарди.

— Ҳукумат бўлсанг, ахлатни текширганча магазинга ун, шакар жўнат! Совун йўқ, чит йўқ!..

Э воҳ, дея ўйлайман бетгачопар, беибо жувоннинг эркакшода хатти-ҳаракатларидан лол бўлиб. Тўғри, магазинларимизда кўп нарса етишмайди. Бу аниқ гап. Лекин мана шу моддий етишмовчилик хусусида каттаю кичик, ҳамма гапиради, жар солади, ёзади, тўполон кўтаради. Бироқ динсизман, имон-эътиқодсизман, чаласавод ва гумроҳман! Бола-чақам ҳам динсиз ва имонсиз ўсаётир! Айтинглар, одамлар, охир-оқибат нима бўлади дея бирон киши аюҳаннос солмайди! Нега? Динли, имонли, эътиқодли ва саводхон инсон учун бир бурда нон топиб ейиш муаммо эмаслиги соғлом фикрловчи ҳар қандай инсонга аён-ку?!

Тўғри, бўш қоп тик турмас дейдилар. Оёғингни орасидан шамол ўтиб туриши учун емак даркор. Фақат одам боласи эмас, дунёдаги барча жонзотлар озиқланадилар. Эсини таниган инсон учун нима бирламчи? Емакми, қадр-қимматми? Қадр-қимматини тиклашга ақли етган кишининг қорин тўйғазишга қурби етмайдими? Имонли, виждонли одам ўзининг ҳам, ўзгаларнинг ҳам қадр-қимматини билади. Қадр-қимматли одам эса меҳр-оқибатли, шафқатли бўлади. Саудия Арабистонида бир нафар камбағал ва гадой йўқ экан. Бунинг сабаби шундаки, эсини танигандан бери имон-эътиқодсиз ўсиб, яшаш учун инсондай курашмай, дуч келган ризқни еб юрган одам охир-оқибатда камбағал, гадой ёки ўғрига айланади. Бунинг сабаби шундаки, Саудия Арабистонида эътиқодсиз, мақсадсиз ва саводсиз одамнинг ўзи йўқ. Шу боис ҳам у ерда гадой, ўғри ёки камбағал йўқ. Бутун имон ва эътиқод кишилар феъл-атворини гўзал, маданиятли, иродасини кучли, чидамли қилиб шакллантирган. Мабодо, битта-яримта одамнинг тирикчилиги синиб, иши юришмай қолса, номоздан сўнг мачит имоми ушбу кимса аҳволини мўъмин-мусулмонларга маълум қилади. Халойиқ баҳоли қудрат тўплаб берган маблағдан сўнг бу киши ўртамиёна бойга айланиб қоларкан. Хўш, айтинг-чи, дунёнинг бирор бир бурчагида меҳр-оқибатнинг бу қадар олий намунасини учратганмисиз? Менимча, бундан кейин ҳам учратмасак керак. Сабаби миллат сифатида шаклланган халқларда ҳеч қачон бой ва камбағаллар ўртасидаги тафовут жуда йириклашиб кетмайди. Ва шаклланган миллатларнинг умуминсоний қадриятларни, ҳақиқатларни англаган онгли қисми халқнинг нисбатан қўли калта қисмининг қашшоқлашувига йўл қўймайди. Бундай жамиятда тадбиркор кишилар учун омад ва муваффақиятнинг эшиги доимо очиқ. Етмиш йиллик карахтликдан уйғонаётган Шўро иттифоқида ҳам бундай эшиклар беркитиб ташланмаган эди. Бироқ нотўғри ва номукаммал шаклланган давлат тузумида, ғайриинсоний иш юритиш услуби ҳукмрон шароитда бу эшиклардан ҳалоллик ва покизалик билан кириб бўлмас эди. Кимда-ким бой-бадавлат бўлишни истаса, йўлини қилиб ва халқда ақл ва қобилият бирламчи бўлиб, давлатни чув тушириши керак эди. Бу нарса ҳеч бир ҳужжатда қайд этилмаган қонунга айланиб қолган эди. Бой бўлмоқ ҳам, ботир бўлмоқ ҳам бошдан дейдилар. Бироқ бизда бой бўлмоқ учун албатта олғир, йўқни йўндирадиган, халқни лақиллатишнинг уддасидан чиқа билиш шарт бўлиб қолди ва бу анъанага айланди. Феълимиздаги бу каби қусурлар, давлат юритувидаги даққиюнусдан қолган услублар ва ноқобиллигимиз оқибатида биз ҳали бери гуллаб-яшнаб кетмаслигимиз мумкин. Имонни, виждонни, қадр-қиммат ва меҳр-муҳаббатни барча эзгу ишларнинг мезони деб билмас эканмиз, муҳитимизда соғлом маънавий ижтимоий-иқтисодий фикр байроқ бўлмас экан, биз илғор халқлар қаторига қўшила олмаймиз.

Аввал иқтисод, сўнгра сиёсат деган гапни дуч келган одамдан эшитиш мумкин. Бошқачароқ қилиб айтганда, бу сиёсий маданият иқтисодий саводхонликнинг, кўзи очиқликнинг устига қурилади дегани. Иқтисодий саводхонлик дегани бу — эртадан кечгача қора меҳнат қилиб, яримта нон топиб ейиш эмас, ўзинг яшайдиган Ватанда иқтисодиётнинг энг такомиллашган қонун-қоидаларини жорий этмоқ, ўзингни ҳам, ўзгаларнинг ҳам маънавий баркамол, бой ва фаровон яшамоғи учун имконият вужудга келтирмоқ демакдир. Бировнинг олдига бир бурда нонни дид ва фаҳм-фаросат билан қўя олмаган одам унинг кўнглини хушнуд қиладиган тўрт оғиз илиқ сўзни ҳам топиб гапиролмайди. Иқтисодиёт билан сиёсат ҳам худди шундай тирикчиликдир. Яна шу томони ҳам борки, ҳар қандай фаровон иқтисод ва халқчил сиёсат маълум эътиқод ва фалсафага таянган, баркамол ахлоқ нормалари шаклланган жамиятдагина табиий қарор топади ва ривожланади. Бу ҳақда бувайдалик фозил инсон, мударрис ва асалчи фермер Абубакир Кенжабой нима дейдилар: Имони басаломат инсон, иншоолоҳ, яхши яшайди. Биринчидан, ахлоқ унинг ишига файзу барака ато этади. Сабаби бу инсон ичмайди, чекмайди, ҳаром-ҳариш юрмайди. Маънан ва ахлоқан пок кишининг иши унумли ва сериштa бўлади. Оддий арифметик нуқтаи назардан ёндошганда ҳам юқорида зикр этилган номақбул ишлар учун сарф бўлган сарф-харажат ҳам оиласига, бола-чақасига қолади. Бунинг устига, куфр ишлар билан шуғулланиб юрган бандалар ҳаётда доимо қилмишларига яраша жазоланиб яшайдилар. Қишлоқларимизда ёшлар тўпланишиб, ичимлик ичиб, қарта ўйнашни одат қилишаётир. Ахир, шунинг ўрнига бола-чақаси сутини ичадиган сигирига икки боғ кўк ўт ўриб келса ёки тақир бўлиб кетган томорқасига экин-тикин қилишса, бўлмайдими? Бундақаларни кўриб туриб, куйиб кетасан киши. Қачон халқ бўласан, эй, сен оломон! — дея фарёд чекканида она тилимизга ҳайкал қўйган Абдуллоҳ Ориф нақадар ҳақ эдилар...

Тўйларароқхўрлик мусобақасига айланиб кетаётгани тўғрисида аввал ҳам ёзганман. Бугун худойи қилиб, халқнинг, табаррук кексаларимизнинг дуосини олишади, эртасига эса юзлаб одамни тўплаб ароқ ичиришади. Кеча худо йўлига, ота-бобом йўлига қилган худойим нима бўлади, деб ўйлашмайди.

Тўйлардан кейинги муштлашишу пичоқбозликлар, судма-суд, миршабхонама-миршабхона судрашишлар ҳақида гапирмай қўя қолайлик. Биз турли тоифадаги кишиларга, бир ташаббус кўрсатинг, шу қишлоқда биринчи бўлиб дастурхонга ароқ қўйишни бас қилинг, усиз ҳам миллатимиз ичавериб, насли бузилаётир дедик илтижо қилиб. Йўқ, бир неча нафар номоз ўқийдиган мўъминлардан бошқа ҳеч кимни кўндириб бўлмади. Важ-карсонларга эътибор беринг: ҳа, энди одамларнинг тўйига бориб ароғини ичиб юрганмиз, менга қолганда шунақа дейсизлармиз; Э-э, ароқ қўймасангиз тўйга халқ келмайди; одамларнинг тўйига бориб тўёна берганман... Ўйлайманки, бу хусусда халқимиз, унинг соғлом фикрловчи онгли қисми бир фикрга келмоғи шарт.

Одатда шундай халқнинг тузилишдан кўра бузилишга майли кучли бўлади. Тузалмоқ машаққатли, бузилмоқ эса осондир. Даврларнинг ўткинчи шамоллари таъсирига берилувчи, ўзлигини танимаёқ йўқота бошлаган халқлар тез тузаладилар. Ўзлигидан чекинмоқликнинг зил-замбил юки, ғурури қайта-қайта синдирилган халқимиз елкасида турибди. Биз қачонгача кўчада яланг-оёқ, иштонсиз, кун мобайнида тузук-қуруқ овқатланмайдиган фарзандларимиз учун қарзга ботиб, исрофгарчиликларга йўл қўйиб тўйлар қиламиз ёки йўқ нархимизга баҳо қўйиб, туғилган кунларимизни нишонлаймиз?

Мен оқсоққолларимиздан, кенг жамоатчиликдан бу хусусда бир қарорга келишни сўрайман. Бу хориждан Она-Ватанига келаётган жигарларимизнинг ҳам фикридир.

БАЛОҒАТГА ЕТГАЧ, бир бошнинг икки бўлиши барча миллат ва қавмлар учун ҳаётий заруратдир. Тўй маросими эса анъанавий урф-одатлар, расм-русумлар асосида худди бетакрор бир саҳна асаридек қилиб ўтказиладиган тадбир бўлмоғи лозим. Бизнинг сийқаси чиққан, кўнгилни айнитадиган даражада зерикарли, бир-бирини такрорлайдиган на европача ва на шарқона тўйларимиз-чи? Бу маросимлардан шу қадар фаришта кўтарилганки, тўй деса маданиятли кишиларнинг энсаси қотадиган, юраги безиллайдиган бўлиб қолган. Хонадон соҳиби номига ўн-ўн беш оғиз кўпиртирилган ёлғондан иборат ҳамду сано, меъдага тегиб кетган ўн икки қатор жўқинусха шеър, эшитавериб аллергия бўлаёзган етти жуфт ашула, қистирмасанг биқинингдан дарча очиб қўядиган беҳаё ўйинчининг санъатдан йироқ хатти-ҳаракатлари, қистир-қистир... Бир томонда ҳақиқий санъаткорлар юксак маҳорат билан ашула айтади, иккинчи тарафда эса хурмачаси лиқ тўлган тўда қичқиришганча алмойи-алжойи гапларни гапиришиб, ичишади, суяк кемиришиб, тўкиб-сочганча овқат ташишади, бақириб-чақиришади.

Хориждан келган эру хотин ватандошларимиз тўйларимизни кўриш истагини билдиришди. Туман раҳбари миқёсидаги бир танишимизнинг қиз узатиш кечасига олиб бордик. Йўл узоқлиги боис базм охирлаганда тўйхонага етдик. Не кўз билан кўрайликки, бизни кутиб олаётган мезбонларнинг бирортаси оёқда тик туролмас, ҳатто, биз билан қучоқлашиш учун росмана оёқ босиб қаршимизга тўғри кела олмайдиган бир аҳволда эдилар. Меҳмонлар ҳайрат ва таажжубдан тарашадек қотиб қолдилар. Қани энди ер ёрилса-ю, биз ҳам кириб кетсак. Қайтиб манзилимизга етгунча меҳмон атиги бир оғиз гапирдилар. Нима қилиб бўлса ҳам миллатни наслий ва ақлий ҳалокатдан асранглар, қутқаринглар. Акс ҳолда, бу кўҳна Турон заминида Дороюо Чингиз, Нодиршоҳу Романовлар ҳам уддалай олмаган фожиа юз беради.

...Олмаотада бўлиб ўтган бир тўй ҳамон кўз ўнгимдан кетмайди. Машҳур қозоқ адиби ўғил уйлантираётган эди. Меҳмонлар таом еб бўлишгач, ўша пайтдаги Қозоғистон ССЖ Вазирлар кенгашининг раиси Нурсултон Назарбоев табрик сўзидан сўнг қўлига дўмбира олдида рафиқаси билан шунақа қойилмақом қилиб қўшиқлар айтиб бердики, таъриф йўқ. У кишидан сўнг Марказқўмнинг мафкура котиби, сўнгра Маданият вазири умр йўлдошлари билан. Хуллас, даврадагиларнинг аксарий қисми қўшиқ айтди. Қолганлар эса навбатма навбат рақсга тушишди. Рақсдан сўнг юз-қўлларини ювиб, таранган меҳмонлар гапи-гапига тўғри келадиган гуруҳларга бўлинишиб, турли қозоқ уруғларининг урф-одатлари асосида безатилган ўтовларга ташриф буюрдилар. Сутдек оппоқ дастурхонларда айрон, қатиқ, қимиз, қимрон ва шу каби ичимликларга мос тансиқ таомлар. Ҳеч ким спиртли ичимликлар ичиш ҳақида ўйлагани ҳам, унга зўр бергани ҳам йўқ. Бу тўй эмас, қандайдир бир афсонавий саҳна асари эди. Базм қатнашчилари беш-олти соатни қандай ўтказганларини билмай қолдилар...

Шу хаёллар билан бўлиб телевизор қулоғини бурасам, номдор қозоқ оқини Сурмахон Дўйсенова куйлаяпти.

...Шу пайтгача қозоқ ўрис бўлди-ку,
Энди ўрис қозоқ бўлса не бўлғай...

Залда кулги ва қарсаклар. Лекин тингловчилар орасидаги таниш қозоқ олими йиғлаб ўтирарди. Бир пайтлар хорижда «Ўрта Осиёдаги туб миллатлар руслаштирилмоқда», дея ёзишганда, биздаги қўлбола байналмилалчилар, миллат ва Ватан манфаатини амал курсиси учун сотганлар бир овоздан жўр бўлишиб, «Йўқ, ундай эмас, халқимизнинг қорни тўқу усти бут, омон-омон замонда яшаяпмиз», дея тўтиқушдек такрорлар эдилар. Шундан буён, ўз она тилини йўқотиб, ота-бобоси тилида фикрлашдан маҳрум бўлиб, гўёки ўзларича «улуғ оға» миллатига айланган кишилар тақдирини ўйлаб қоламан. Биринчидан, рус маданияти шу қадар улуғ маданиятки, у четдан оқиб келиб қўшилган ҳар қандай оқимни қабул қилавермайди. Халқ ҳам шу қадар катта халқки, унинг тилини ўрганиб олиб паспортига рус деб ёздирган киши ҳам бу миллатга мансуб бўлиб қолавермайди. Ана шу аросатда бизда аҳолининг миллати ва қавми номаълум бўлган (балки аслида совет дегани шу қатлами) бир қатлами пайдо бўлдики, эндиликда улар шарқона ҳаёт тарзидан узоқлашганлари ҳолда европача турмуш тарзи остонасида туриб қолдилар. Бу нарса эса юртимизда беватанлик ва беқавмлик фалсафасини келтириб чиқарди. Натижада ўтмиш авлод-аждодини, тарихини, насл-насабини унутган гуруҳлар пайдо бўлдики, буларга ҳазрат Навоийнинг одамийлик фалсафасидан кўра, Иосиф Сталиннинг миллатларнинг қўшилиб кетиши ҳақидаги ғояси яқинроқ ва тушунарлироқдир. Тарихий тажрибага кўра, аҳолининг бу қатламидан миллатнинг туб манфаатларидан йироқ ғояларни тарғиб қилувчи олимлар ва жоҳил арбоблар (бироқ етук спортчилар) етишиб чиқиши мумкин. Турмуш тарзи аниқ бир анъанавий эътиқод, урф-одатлар воситасида шаклланмаган бундай оилаларда фарзанд тарбияси жараёни ҳам ғоят мураккаб кечади ва у кўп ҳолларда самара бермаслиги мумкин.

...Рус шоири Андрей Вознесенский билан Тошкентни айланиб юргандик. Жумҳурият сув хўжалиги вазирлиги олдига келганда, у ҳайдовчидан машинани тўхтатишни илтимос қилди-да, бино пештоқидаги ёзувга термулиб қолди. Дунёнинг барча бурчакларида бўлганман, бироқ ҳеч қаерда бундай бетакрор ва ҳаққоний шиорни учратмаганман, деди ғалати овозда. Неон лампочкаларда эса. «Сув — бу ҳаёт!» деган илоҳий сўзлар ёниб турарди...

САКСОНИНЧИ ЙИЛЛАР бошида Ҳамид Олимжон юбилейи шарофати билан Қашқадарёда бўлганимизда, Нишон туманига кетаверишда ўнг тарафдаги пичан ғарамларига ёзиб қўйилган сўзларни кўриб озгина бўлса-да, оқ-қорани таниган кишилар таажжубдан лол бўлиб қолишди: «Хашак, хашак ва яна хашак! Л. И. Брежнев» дея ёзилган эди ғарамни ўраган юз метрлик чамаси матога отнинг калласидек ҳарфларда. Бу ғирт аҳмоқлик эканини ўша пайтдаги вилоятнинг етакчи раҳбарига тушунтира олмадим. Ёки жумҳуриятнинг ўша пайтдаги етакчиларидан бири бир йиғинда Л. И. Брежнев беда ҳақида нима деганлигини ўтирганларга, наҳотки, шуни ўзларинг билмасанглар ва англамасанглар дегандек (писанда билан) узундан-узоқ тушунтирди. Лекин даврнинг бу садоқатли ва кўзи юмуқ қули даладаги дуч келган деҳқон беда ҳақида ҳурматли Леонид Ильичдан яхшироқ билишини, наҳотки, ўйлаб кўрмаган дейсиз? Нега энди биз ўз саводсизлигимиздан, маънавий етимлигимиздан, дунёвий ҳақиқатлардан йироқлигимиздан келиб чиқиб, ҳожатхонани тозалаш ишига ҳам сиёсатни аралаштиришимиз, ҳар қандай майда-чуйда ишларга ҳам сиёсий тўн кийдиришимиз керак, дея ўйлайсан фикрлаш даражасининг ҳамин қадарлигидан афсус чекиб. Бизнинг етмиш йилдаги энг катта хатомиз шундан иборатки, биринчидан, сиёсат билан ҳақиқий сиёсатдонлар эмас, олатасир тузум ва ғайриинсоний жамият пўкакдек сув бетига чиқариб қўйган тақачи-ю, «билетинг нечта?» деган одамларга ўшқиришдан бошқага ақли етмайдиган одамлар шуғулландилар. Бу шахснинг ақли идроки ва туриш-турмушини кўрган отбоқар ҳам уйига бориб дўпписини олиб қўйиб ўйлай бошлади: наҳотки, Абдураҳмон этикдўз райком бўлса-ю, мен чориғимни судраб юраверсам? Мана шу энсани қотирадиган бачкана фалсафа асосида дуч келган киши ўзини сиёсатга урди ва оиласига эплаб раҳнамолик қила олмайдиган кишилар онги мутлақо асоссиз равишда сиёсийлашиб, шунчаки оддий иқтисодиёт ҳам ярим йўлда қолиб кетди.

СИЁСАТ ВА СИЁСАТДОНЛИК — инсонийлик маданиятини олий мақомига етказган ва шу асnoда дунёвий маънавият ҳамда қадриятларни такомиллаштиришга эриша олган, инсоният равнақига таъсир кўрсата оладиган шахсларнинг касби-кори, керак бўлса ҳаёт-мамотидир. Сиёсат билан шуғуллана оладиган одамнинг у ёки бу нарсани билмасликка, энг муҳими, дунёдаги мавжуд фалсафаларни ўрганмасликка ҳаққи йўқ. Биз етмиш йил мобайнида фақат марксизмни ўрганиб келдик. Бу ўрганиш нотабиий, юзаки ва асоссиз эди. Биринчидан, биз амал қилган ғоядан бошқасини инкор қилиб яшадик. Соғлом жамиятда, соғлом фикрловчи кишилар бундай қилмайдилар. Иккинчидан, дунёда ягона ва сўнгги марксист бўлса, бу Карл Маркснинг ўзи эди. В. И. Лениннинг бу борада барча қилган тоат-ибодатларини ўзининг энг катта ва ҳал қилувчи хатоси «Социалистик инқилоб айрим олинган мамлакатда ҳам ғалаба қозониши мумкин» дея олға сурган ва амал қилган фикри чиппакка чиқарди. Тарихий тажриба шуни кўрсатдики, айрим олинган мамлакатда ибтидоий социализм бунёдга келар экан. Барча партия ва сиёсий оқимларнинг газеталарини олиб, ҳижжалаб ўқийдиган ёш Франсуа Миттераннинг хатти-ҳаракатини кузатган одамлар унинг қайси сиёсий оқимга мансублиги хусусида баҳслашишар экан. Дарвоқе, вақт ўтиб, Франция барча ғояларнинг ҳисоб-китобини қилиб, ҳақиқатни англаб етган демократик Фарангистон учун даврга мос сиёсий ва иқтисодий дастур тавсия эта олган, аҳолининг барча қатламларини ризо эта билган улуғ тарихий арбобга эга бўлди. Дейлик, сен ислом файласуфисан, ўзингга мухолиф бўлган коммунистик фалсафани мукаммал ўрган ва унинг ёриқ жойларини қойилмақом қилиб кўрсатиб бер. Ёки аксинча бўлиши мумкин. Афсуски, бизда бундай эмас ва биз доимо бир тарафлама фикрлаймиз ва бир томонлама иш қиламиз. Коммунистларимиз «Олға, фақат менинг ортимдан!» дея байроқ кўтариб чопишни ўз ғояларига хизмат қилиш деб билсалар, художўйларимиз эса беш вақт номоз ўқиш баробарида ўзларидан катта ислом файласуфини ясамоқчи бўладилар. Ҳар бир ишда ўртаҳоллик лозимдир. Ҳатто, динда ҳам ибодатларга қаттиқ берилиб кетган одам охири ўзи мағлуб бўлади. Илм ибодатдан афзалдир. Ибодатга қараганда илмнинг фазилати ортиқдир. Ибодатга эмас, Чинда бўлса-да илмга интил дейилади ҳадисларда. Сафарда суҳбатлашганим — бир оқсоқолнинг сўзлари ҳечам ёдимдан кўтарилмайди. Ўз салоҳияти, ақл-заковати билан бирон-бир тирикчиликни уддаламаган одамни тушунса ва кечирса бўлар. Худо ақл-заковатни барчага баробар тақсимламайди. Бироқ ўзидан ақллининг айтганини эплаб бажармайдиган, бажара олмайдиган инсондан икки дунёда ҳам одам чиқмайди. Биз эса ўзимизга эн бўла олмай туриб, ўзгаларга бўй бўлмоқликни даъво қиламиз. Торфикрлилигимиз, бурнимиздан нарини кўрмаслигимиз туфайли бу зарарли ақида бизнинг фалсафамизга айланиб қолган. Гап қувган балога, иш қувган хазинага йўлиқади деган боболаримиз. Минг афсуски, биз бир кунлик унумли меҳнатдан кўра, бир соатлик ёлғон шуҳрат келтирадиган нутқ ёки маъракани афзал кўриб яшаяпмиз. Бутун жаҳон дунёвий ташвишлар билан банд. Биз эса болачақанинг ризқидан қийиб, «элга ош бериш»ни ўйлаймиз. Айрим миллатдошларимизнинг хатти-ҳаракатидан кўнглинг хира тортиб кетади. Гўё тўйида у ёки бу номдор хонанданинг келиб ашула айтиши унинг мавқеини кўрсатиб, обрўйини оширармиш. Худо насиб этмаган обрўни ўзга бир, ҳалоллиги даргумон бўлган фосиқ ҳофиз орқали олиш... Дунёда бундан катта пасткашлик бўлмаса керак. Йўқ, қанчалик маъруза ўқиманг, белбоғига ўн минг сўмни тугиб олган сербақбақа ва серқорин бу қирриғ ҳаммиллатингга буни тушунтириб бўлмайди.

Дунёда энг мураккаб жараён миллатнинг шаклланиш жараёни бўлиб, у ҳар қайси миллатда турлича кечади. Бу жараёндаги энг характерли хусусият шундан иборатки, ўрта босқичда миллат шаклланган сари айёрлашади. У умуминсоний ривожланишнинг энг юқори босқичига кўтарилиб, жаҳоннинг етук миллатлари сафига қўшилгач, юксак ахлоқий нормалар тўкис шаклланиши оқибатида феълидаги қусурлардан халос бўла боради. Ҳар қандай оғирчилик, иқтисодий ва сиёсий буҳронлар пайтида ҳам халқ ҳаётида ақл-идрок ва маънавиятга ўрин қолдирмас экан, у халқ ҳеч қачон бағри бутун халқ бўла олмайди. Яқин ўтмишни олиб кўрайлик. Қилдек қимматчилик ва уруш азоблари даврида Навоий ҳамда Муқимий театрлари қурилди. Ҳамма бир бурда нонниг ортидан қувиб, дину имонини, бола-чақасининг келажагини унутмаган. Тўрт кишига бир суткада бозорда тўрт юз сўм турадиган бир буханка нон берилларди. Онам ана шу нонннинг ярмини икки юз сўмга сотиб, менга бўёқ чўтка, шам ва расм қоғози олиб берардилар. Сурат чизганимни кўрса, фиғони фалакка чиқадиган диндор амакимдан яшириниб, оғилхонанинг бир бурчагида, шам ёруғида расм чизардим дея эслайди Ўзбекистон халқ рассоми, таниқли ҳайкалтарош Абдумўмин Бойматов.

ХАЛҚИМИЗ АЗАЛ-АЗАЛДАН илмга, маърифатга, маданиятга талпиниб яшаган. Бу интилиш ва орзумандлик ҳеч қачон сусайган эмас. Фақат жоҳил кучлар томонидан нимани ўқиш ва ўрганиш зўрлик билан халқ онгига сингдирилди ва эндиликда олинган бу «сабоқ»лар доирасидан чиқиб кета олмаяпмиз. Маънавий ҳаётимиз таназуллининг асосий сабаби бўлмиш араб алифбосининг ўзгартирилиши оқибатларини олиб кўрайлик. Бу катта маънавий жосуслик туфайли тилнинг оҳанги мутлақо ўзгариб кетди. Усиз ҳам имлонинг ўзгарганлиги боис тилдаги жозибадорлик, ҳар бир ўлка шевасидаги ўзига хос жарангдорлик ва жилваларга путур етди. Биз имло алмашинуви оқибатида ҳатто нафас олиш йўсинимизни, ҳатто тил ва лаб-лунжимиз ҳаракатини ҳам ўзгартиришга мажбур бўлдик. Бу одамлар учун эндиликда араб алифбосини ўрганиш ғоят машаққатли кечади. Хайриятки ўша жараёнда Қ, Ҳ, Ғ каби ҳарфлар йўқолиб кетмаган. Акс ҳолда, тилимиздаги бугунги оҳангдан ҳам маҳрум бўлар эдик. Давлат тили ҳақида йигирма марта қонун чиқарилса-да, болалигидан гапириб ўрганмаган европалик бизнинг она тилимизни кенг миқёсда ўргана олмайди ва уларнинг кўпчилиги бу иш билан шуғулланишни ўзлари учун номус деб биладилар.

Имони басаломат инсонлар ҳаётида шундай бир илоҳий кун келадики, улар Ватан дея аталмиш муқаддас туйғуни мукаммал ва тўкис англаб етадилар. Худди шу кундан бошлаб у тамомила бошқача, дунё ва воқеаларга ўзгача, ниҳоятда теран, ниҳоятда виждоний кўз билан қарай бошлайди. Унинг ахлоқида, имонида, керак бўлса, сочидан тортиб тирноғигача Ватан, Миллат ва ота-боболар хоки бўлмиш Муқаддас тупроқ учун тутаб эмас, ёниб, ўт олиб, ловуллаб курашмоқ туйғуси жой олади. Худди шу дақиқадан бошлаб бу инсон учун Бахт деган буюк тушунча фақат Миллат ва Ватан тақдири тимсолидагина гавдаланади. Ана шу эътиқод ва меҳр-муҳаббатсиз бу одам сувсиз балиққа айланади. Қачонки, қай бир инсон қалбида Ватаний ахлоқ тўкис шаклланмас экан, вужудимизда она Ватанимизнинг мўъжаз шакли яшамас экан, биз замин неъматидан баҳраманд бўлиб яшовчи оддий бир жонзодмиз.

Ватан ва Миллатга ҳайбаракаллачи, қоровул ва қўриқчилар эмас, жонфидолар, унинг учун, керак бўлса, бошини кундага қўювчилар керак.

Яратганнинг энг даҳшатли жазоси Ватанда яшаб, ватансизлик, миллат бағрида яшаб, миллатсизлик дардига мубтало бўлмоқликдир. Бу илоҳий бахт ва жазо одам зотининг феъл-атворига, имонига қараб насиб этади...

Агар дунёда ўзига хос Ватанлар, қавмлар, элатлар ва юртлар бўлмаганда ер шаримиз нақадар бир хил, зерикарли ва бефайз бўлган бўлур эди. Биз дунёдаги барча халқлар ва элатларнинг миллий туйғуларини том маънода тушунган, ҳис этган ва қўллаб-қувватлаган ҳолда бизнинг ҳам Туркистондек дунёнинг тўрт фасли ўзининг тўкис гўзаллигини намойиш эттгувчи, Темуру Навоийдек даҳолари жаҳоннинг бошқа улуғлари каби ақлу заковати билан инсониятни ҳайратга солганлигидан, бу юртдан бундай улуғлар яна чиқишидан, оққан дарёлар яна қайтиб оқишидан фахрланиб яшашни, боболар руҳига ҳурмат ва садоқатдан, ўтмиш тарихимизга бўлган меҳр-муҳаббатдан руҳланган ҳолда келгуси авлодлар саодати учун маълум бир тарихий юмушни бажаришни истаймиз.

Бунинг учун эса даставвал бизни ақлан кўр ва ахлоқан кар қилиб турган маънавий етимлик, руҳий қулликни бор бўй-басти билан англаб етмоғимиз ва ундан қутулмоғимиз керак.

Жаҳоннинг белида яшнаган камар,
Тангри тоғларидан оққан эзгулик.
Истиқлолдан руҳинг топганда самар,
Сен буюк Ватансан, Ватан дегулик.
Сайҳун соҳилида собит орзулар,
Адолат ўлкаси қадим Турондур.
Жайҳун жилвасига интиқ оҳулар,
Зулму истибдодга тирик исёндир.
Жаҳоннинг белида яшнаган камар,
Тангри тоғларидан оққан эзгулик.
Истиқлолдан руҳинг топганда самар,
Сен буюк Ватансан, Ватан дегулик.
Ҳаққа талпинган халқ етар муродга,
Юрт узра озодлик, тенглик кўз очар.
Бутун қавм, элатлар бириккан элда,
Озодлик қуёши мангу нур сочар.
Жаҳоннинг белида яшнаган камар,
Тангри тоғларидан оққан эзгулик.
Истиқлолдан руҳинг топганда самар,
Сен буюк Ватансан, Ватан дегулик.

САФАРНОМА

Кибриё ҚАҲҲОРОВА

ХИНОРАНГ ГУЛЛАР ДИЁРИДА

Бир гуруҳ сайёҳлар билан 1959 йилнинг 31 декабрь кечаси «ТУ — 104» тайёрасида Тўқламакон саҳроси устидан парвоз қилиб ўтганимиздан кейин ҳинд тупроғига доҳил бўлдик. Тайёра бизни уч соату 45 дақиқада Деҳлига олиб келди. У ерда бир соатлик истироҳатдан сўнг Бомбейга учдик. Бомбей ҳақиқатан ҳам шоир Фурқат айтганидай, азим шаҳар экан. Автобусда бир соатча йўл юриб, «Тожмаҳал» меҳмонхонасига етиб келдик. Лекин кўз юмганимиз йўқ. Одамлар тун бўйи кўчаларда карнай-сурнай чалиб юришаркан. Бомбей кўчаларида одамлар ғиж-ғиж бўлиб кетган. Қаерга кўз ташламанг, ҳамма ерда — кўчанинг икки томонидан устига оқ латта ташлаган ҳинп ётибди. Одамлар кўчада туғилиб, кўчада ўлиб кетармиш. Кўчалар туну кун одамлар билан тирбанд.

Биринчи январда Бомбейдан Цейлоннинг Коломбо шаҳрига қараб учдик. Денгиз бўйидаги бу хушҳаво шаҳарга келгач, «Галлефакс» деган меҳмонхонага жойлашдик. Чеховнинг бу юртни «Ер юзининг жаннати» дегани бежиз эмас экан. Устод Абдулла Қаҳҳор бу манзарани кўриб: **«Ҳа, таёкни ерга тиқиб қўйсанг, гуллаб ҳосил берадиган ер экан»** деб қўйдилар. Ҳамма дарахтлар гулга кўмилган: бири пуштиранг, бири хиноранг, бири оқ, бири қизил, бири бинафша... Шаҳар тасвирлаб бўлмайдиган даражада обод. Ҳақиқатан ҳам инглизлар шаҳарни ҳуснига ҳусн қўшиш учун озмунча меҳнат қилмаган экан.

Биринчи январда Цейлонда жуда катта воқеа юз берди. Сенат давлат тили деб сенгализ тилини қабул қилипти. Устод бу сўзни эшитиб ёқаларини ушлади: **«Во ажабо, ҳали инглиз доминиони бўлиб турган халқ ўз давлат тилига эга бўлсаю биз шўрликлар бу ҳақда ўйлашни ҳатто хаёлимизга ҳам келтирмаймиз. Бизнинг олимларимиз, аксинча, ўз тилимизни рус тили орқали ўргатиш билан овора. Бечора ўзбек «ь»ни тўғри қўйиш учун «ь» қўйиладиган ҳамма рус калималарини ёд билиши керак. Бизнинг олимларимиз тилимизни давлат тилига айлантириш ҳақида ўйлашни ҳатто хаёлига ҳам келтирмайдилар. Улар тилни алифбога эмас, алифбони тилга мувофиқлаштириш билан овора. «Сиёсий обрў» орттирмоқчи бўлган тилчиларимиз тилимизнинг тараққиётига тўсқинлик қиляпти.**

Ажойиб даврда яшаяпмиз. Баъзан мажлис ўтаётган залга қараб ҳайратда қоласан. Масалан, залда биронта ўрис бўлмасаю унинг шапкаси столда турган бўлса ҳам биз мажлисни рус тилида ўтказамиз. Қани, бир нима деб кўр-чи? Дарҳол бўғзингдан олишади. Ҳақиқатни ёзай десанг, замондошинг, ўлгонни ёзсанг тарих бетингга қора суркайди...»

Барча мактаблар шу маҳалгача католиклар қўлида экан. Ҳукумат мактабларни ўз ихтиёрига олгандан кейин, католикларнинг иғвоси билан мактаб болалари намойиш уюштирган ва бутун мактаб ўқувчилари «Галлефакс» меҳмонхонаси қаршисида бир кеча-кундуз тикка турган, аммо барибир ҳукумат ўз қарорини ўзгартирмаган.

Мамлакат аҳолисининг 65 фоизи ўшанда саводхон эди. Бутун Цейлонда ўн миллион аҳоли яшар экан, лекин аёллар эркакларга нисбатан 500 мингдан ортиқ. Мамлакатда бор-йўғи 60 минг овруполик яшашини эшитиб устод ҳайратда қолдилар. **«Бизнинг янги солинган кўпқаватли уйларни кўрсангиз учта ё тўртта дўппилик кўринади, холос. Шундай жаннатмакон ерда ҳаммаси бўлиб 60 минг овруполик яшагани қизиқ-ку!»** деб қўйдилар. Аҳоли деярли тўқ яшайди, десак муболаға бўлмас. Чунки кўчаларда биронта гадой йўқ: вайрона кулбалар ҳам кўринмайди. Шаҳар ниҳоят обод, қаерга қараманг, чиройли қурилган коттежлар. Шаҳарда машина жуда кўп. Бутун мамлакатда ўша вақтда 117 минг машина бор экан. Болалар беш ёшдан мактабга қатнаркан. Уларни эрталаб икки қаватли автобуслар олиб кетиб, ўқиш тамом бўлгач яна олиб келиб қўяркан. Бу сўзни эшитиб устод яна: **«Буни қаранг, социализм қурилмаган мамлакатда болалар учун шунча ғамхўрлик. Биз социализм қурдик, деб оғиз кўпиртириб гапирамизу, амалда ҳали ҳеч нарсага эришганимиз йўқ»**, деб қўйдилар.

3 январь эрталаб Коломбодан ўн километр узоқда жойлашган Хиккадува деган шаҳарга қараб йўл олдик. Бу ерда усти шишали, тўрт киши сиғадиган қайиқчага тушиб денгизни сайр қилдик. Ер устида қанчалик ранг-баранг ўсимлик бўлса, ер ости ҳам шунчалик хилма-хил ўсимликлар дунёсига бой экан. Хуллас, денгиз ости ҳам кўкаламзор ажойиб бир олам экан.

Хиккадувадан Галла деган шаҳарга келдик. XVII асрнинг ярмида голландлар томонидан солинган портни айланиб чиқдик. Бу ердан тағин Намбантота деган шаҳарга қараб жўнадик. Денгиз бўйидан 230 километр йўл юриб, кечки пайт шаҳарга етиб келдик. Денгиз бўйидаги шинамгина бир меҳмонхонага тушдик. Лекин бу ерда калтакесак ниҳоят сероб бўлиб, бутун меҳмонхона деворларини қоплаб олган. Калтакесак пашша овлаш ниятида чироқ ёқилгандан кейин деворларга ёпишиб олиб, оғзини очиб ётар экан. Биз қўрққанимиздан чироқни ёқмасдан пашшахона ичига кириб ётдик...

Шуни эътироф этиш керакки, Цейлоннинг қишлоқлари ҳам жуда обод, ҳар қадамда дўкон, бозор бор. Бир нарса бизни таажжублантирди; Цейлонда қабристон йўқ экан. Ҳар бир ҳовлининг ичида оилавий қабр бўлиб, оилада вафот этган кишиларнинг ҳаммасини шу қабрга дафн қилишар эмиш.

5 январда эрталаб Неварелла деган гўзал шаҳарчага келдик. Шаҳар икки минг метр баландликда, тоғ чўққисида жойлашган. Биз булутлардан ҳам баландроққа чиқдик. Ғаройиб дарахтларни кўрдик. Дарахтлар бизнинг ўлкадагидек маълум вақтда эмас, истаган чоғида гуллаб, ҳосил берар экан. Невареланинг чўққисида бир туп шундай шафтоли кўрдик: бир шохи мева солган, иккинчи шохи гуллаган, учинчи шохи эса энди ғунчалаб турибди. Сўнгра биз чой фабрикасига бордик. Чой бизнинг пахтага ўхшаб жуда кўп меҳнат талаб қилса-да, аммо жуда беозор ўсимлик экан: тошларнинг устида ўсиб ётибди. Йил ўн икки ой ҳосил бераркан. Ҳар юз йилда бир маротаба чой экилган майдонга ўт қўйиб, кейин бошқатдан экишади.

Неварелладан Канди деган курорт шаҳарчага бордик. Бу ердаги ботаника боғида минг йиллик дарахтларни кўрдик. Боғ жуда озода, истироҳат боғига ўхшайди. Кечки пайт Будданинг Тиши деган ибодатхонасини зиёрат қилдик.

Устод ҳашаматли меҳмонхоналар, бу гулу гулзорлар, чиройли боғу бўстонларни кўриб: **«Ўлкангни забт этса ҳам, маданий, бой мамлакат забт этсин экан. Мана, ўзи кетган бўлса ҳам, бу жаннатмакон жойларни Цейлон халқига ташлаб кетибди-ку! Бизнинг мамлакатда инқилоб ниқоби остида бўлган ўзгаришлар кўпроқ ароқхўрлик билан фаҳш ишлардан таълим берди, холос!»** деб қўйдилар.

Кандидан Полонорува деган жойга қараб равона бўлдик. Бу ерда XII асрнинг охирида бунёд этилган, 1815 йилдан кейин харобага айланиб кетган ибодатхоналарни, Будданинг тошни уюб ясалган ҳайкалини кўрдик. Полонорува бир вақтлари Цейлоннинг маркази бўлган экан. Ҳозир фақат шоҳнинг ҳаммоми, шаҳар қалъасининг деворлари қолган.

8 январь куни эрталаб 200 метр баландликдаги қояга чиқдик. Падаркуш бир шаҳзода отасини ўлдириб, акасидан қочиб, шу қояга чиқиб, 18 йил шу ерда ҳукмронлик қилган экан. Ниҳоят акаси унинг устидан ғолиб келганда, ўзини ўзи ўлдирган.

Кундузи Анарадхапура деган жойга келдик. Бу жой бир замонлар Цейлоннинг жуда обод шаҳри бўлган. Асримизнинг икки минг йил бурун бунёп қилинган ёдгорликларини кўрдик.

Биз ўн кун давомида сайру саёҳат қилиб бирор хонадоннинг ойнасида панжара кўрмадик. Гараж ҳам йўқ. Бу — ўғрилик, қўли эгри одамлар мамлакатда йўқлигини кўрсатади. Шунча мевали ранг-баранг дарахтларни кўрдик, аммо бирор жойда ток ёки олма дарахтига кўзимиз тушмади. Бунинг сирини билолмадик...

Сўнгра Деҳлига қайтиб, 1505 йили Акбар томонидан қурилган Қизил қалъани кўрдик. Қалъанинг ичи, муболағасиз бир шаҳар. Залларнинг поли, деворлари оқ мармардан. Мармарларни уюб, ҳар хил қимматбаҳо тошлар солинган. Инглизлар забт этгандан кейин полнинг остида хазина бўлса керак, деган ўйга бориб, бутун мармарларни кўчириб, деворлардан қимматбаҳо тошларни ўйиб олишган экан. Биз Ҳумоюннинг мақбарасини ҳам бориб зиёрат қилдик. Бу мақбара унинг хотини Ҳамидабегим томонидан солинган экан. Кейинчалик бунёд этилган Тожмаҳал шу мақбара лойиҳаси асосида солинган экан.

Куннинг иккинчи ярмида Шоҳ Жаҳон томонидан қурилган қасрни кўрдик. Оқ мармардан ясалган ва ноёб санъат намунаси ҳисобланган бу муҳташам бинони инглизлар Ҳиндистонни забт этгандан кейин дуру жавоҳирларни ўйиб олиб, харобазорга айлантирибди.

Қасрнинг деворига қуйидаги фард сабт этилган:

Агар фирдавс дар рўи замин аст,
Ҳамин асту ҳамин асту ҳамин аст.

Яъни:

Агар ер узра бўлса эрди жаннат,
Шу жаннатдир, шу жаннатдир, шу жаннат.

Аврангзеб (Зебунисонинг отаси) падари бузрукври Шоҳ Жаҳонни тожу тахт талашиб, шу қалъа ичидаги Оқ масжидда етти йил қамаб қўйган ва шу қалъада жон берган экан.

Деҳлидаги Аграга бордик. Бу ерда Акбарнинг мақбарасини кўрдик. Скира қишлоғи ўрнида Акбар томонидан қурилган ва ўн етти йил яшаганидан кейин сув йўқлиги туфайли ташлаб кетилган қаср ҳам турибди. Акбар ёши ўттизга борганда ҳам ўғил кўрмаган экан. Кейин шу қишлоқда яшайдиган Саид Салим Чустий деган бир шайхнинг олдига бориб, худодан менга ўғил тиланг, деб илтижо қилибди. Кейин унинг ҳинд хотинидан Жаҳонгир туғилган. Акбар шайхнинг вафотидан сўнг унга оқ мармардан мақбара қурдирган.

Тожмаҳални Шоҳ Жаҳон хотини Мумтозбегим учун оқ мармардан қурдирган, ўзи учун, мотам рамзи ўлароқ, қора мармардан Тожмаҳалга ўхшатиб мақбара солиш ниятида бўлган, бироқ ниятига етолмаган. Вафотидан сўнг ўғли Аврангзеб уни хотини Мумтозбегимнинг қабри ёнига дафн қилдирган.

Аграда уч кун туриб йўлда, Алвара деган жойда иккаламиз филга миниб сайр қилдик. Кейин тоғ чўққисида 1600 йилда бино бўлган бир қасрни кўрдик. Бу қасрни Акбарнинг саркардаси бўлмиш бир маҳаража бино қилган экан. Бинонинг панжаралари оқ мармардан ясалиб, деворларига ҳам оқ мармардан пардоз берилган. Айтишларича, шу чоққача қандай қилиб оқ мармардан пардоз берилганининг сирини ҳеч ким билмас эмиш. Ўзи ётадиган хонасини кўриб ҳайратга тушдик: бутун девор шифтлари ойнадан бино қилинган ва ойна устига гул солинган. Агар хонада битта гугурт чақилса, чарақлаган юлдуздай ҳамма ёқ ёришиб кетади. Ҳамма хоналарнинг поли мармардан, эшиклари кумушдан.

Бу қасрни шунча йил гард юқтирмасдан сақланганини кўриб Абдулла Қаҳҳор шундай дедилар: **«Биз энг ваҳший ва маданиятсиз халқ эканмиз-да! Ахир, биз ўзимизнинг тарихий обидаларимизни молхонага айлантириб қўйдик. Самарқанддаги мадрасаларни ҳатто паттахонага айлантирган эдик. Булар эса шиппак билан ҳам эмас, пайпоқ кийдириб киргизади. Ҳали биз булардан кўп нарсаларни ўрганишимиз керак экан!»**

Охирги кун Жавоҳарлаъл Нерунинг қабрини зиёрат қилиб, бир олам таассуротлар билан диёримизга қайтдик.

1960 йил

СУРАТДА: Адиблар — Ғафур Ғулом ва Абдулла Қаҳҳор. 60-йиллар.
С. МАҲКАМОВ суратга олган.

ОНА САЙЁРА — ҚЎРИҚХОНА

ГЎЗАЛЛИК ЮЗИДАГИ ЯМОҚЛАР

I.

Шоҳимардон Фарғона водийсининг жануби-шарқида жойлашган сўлим гўша. Қишлоқнинг чор-атрофи Ҳиндикўл, Сортош, Бомбир, Лочин, Буқол, Қирққўрғон, Ғалтин, Шалтанг, Сандал тоғлари билан ўралган бўлиб, қиши илиқ, ёзи салқин келади. Бу ерларда ҳар қадамда табиат ўз сержило қиёфасини кўз-кўз қилади. Тоғлараро шарқираган Шоҳимардонсойнинг тошдан-тошга урилиб оқаётган суви тикилиб қараган кишининг чарчоғини ёзиб, кўнглини равшан этади. Мусаффо тоғ ҳавоси эса танга роҳат бағишлайди.

Ёшлигимизда Шоҳимардонга борсак, қайтишда албатта шиша идишларда сув олиб келардик. Қарияларимиз уни табоб айлаб ичардилар. Негаки, бу ер улуғ қадамжо, эл назари тушган маскан ҳисобланади. Кексаларнинг айтишларича, қишлоқ бир вақтлар Порсин деб аталган. У ерда Ҳазрат Алининг қабри бўлиб, бу ҳақда афсона ҳам тўқилган: Ҳазрат Али ўгай ўғли томонидан ўлдирилгач, унинг пардага ўралган жасадини туя етаклаган одам олиб кетган. Қайга элтишини сўраганларга: «Икки тоғ туташган, икки дарё қўшилган жойга», деб жавоб берган. Яна бир нақлга қараганда, Худоёрхон ўз ҳарами ва аркони давлати билан Ҳазрат Али мозорига зиёратга боради. Ўша вақтда Шоҳимардонга борганлар қадамжога қадар аравада келишар, сўнгра, йўл бўлмагани сабабли, пиёда юришга мажбур бўлар эканлар. Худоёрхоннинг ойимлари эса Қадамжодан Шоҳимардонгача кишилар елкасида борган эканлар.

Афсона-ривоятлар ўз йўлига. Нима бўлгандаям, Шоҳимардон муқаддас жой — худонинг марди, шоҳларнинг шоҳи демакдир. Бироқ 1939 йили Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий таваллудининг 50 йиллиги муносабати билан қишлоқнинг номи ўзгартирилди. Ўзбекистон ССЖ Олий Советининг фармонига кўра, у Ҳамзаобод деб юритила бошланди. Қишлоқ Шўроси ҳам шундай ном билан аталди. Аммо орадан ярим асрдан ортиқроқ вақт ўтса-да, одамлар қишлоқнинг қадимий номини унутмадилар. Ҳозир ҳам кўпчилик уни Шоҳимардон деб тилга олади.

Кейинги вақтларда Шоҳимардоннинг таърифи бутун дунёга ёйилди. Одамлар узлуксиз кела бошлади. Шу билан бирга бу ерда ўйламай-нетмай, режасиз равишда дам олиш зоналари қуриш авж олди. Оқибатда табиат ярлақаган Шоҳимардоннинг ҳуснига доғ тушди. Айниқса, давлат режаси асосида шоирнинг юз ёши муносабати билан барпо этилган «Ҳамза коплекси» унинг кўринишига салбий таъсир кўрсатди. Энг ачинарлиси, Ҳамза қурдирган мактаб бузиб ташланди. Юзлаб аҳоли тинчгина яшаб, меҳмонлар тунаб келаётган маҳалла ва катта майдон текисланиб, ўрнига тош ёткизилди, йўлаклар, фавворалар барпо қилинди. Ҳолбуки, шоирнинг руҳини шод этиш учун туб аҳолини ташвишга қўйиб, кўнглини ўкситишнинг ҳожати йўқ эди. Чунки бу ёдгорлик Шоҳимардоннинг табиатига ҳам, одамларининг руҳиятига ҳам мос келмайди. Қолаверса, янги чойхона ва ошхоналар бўм-бўш бўлиб ётибди. Ҳамза мақбараси ёнидаги музей экспонатларга бой эмас, унга қишда деярли ҳеч ким қадам ранжида қилмайди. Сирасини айтганда, Шоҳимардонга келувчиларни Ҳамза музейи эмас, асосан сўлим табиат гўзаллиги қизиқтиради. Шу боис улар зилол сувли сой бўйида жойлашган дала ҳовлиларда кўним топишади, тоғларга чиқишади, Қуббон кўлига боришади...

II

Кексаларнинг айтишларича, ҳозирги музей ўрни аслида ота-боболаримиз хоки қўйилган қабристон бўлган экан. Шунга кўра, у туб аҳоли учун муқаддас зиёратгоҳ ҳисобланган. Таассуфки, совет ҳокимияти йилларида бу ер оёқости қилинди, хурофот ўчоғи сифатида қораланди. Ишонмасангиз, мана, Шоҳимардон қишлоқ шўросининг 1928 йил 10 августдаги 8-сонли қарорига эътибор беринг: «Ҳар бир нуқта текширилганда, Шоҳимардон ишчи-деҳқон оммасига истироҳат бўладиган бир ер. Асрлардан буён ҳар хил ёлғон даъволар билан «мозорга» айлантирилиб, халқ қузғунлари бўлган шайх ва хўжалар томонидан ғасб тариқасида хурофот ва бузғунчиликларга хизмат қилиб келганлиги равшандир. Мана шуни назарда тутиб, ижтимоий ҳаётга юқумли бўлган одат ва хурофотларни халқ бошидан кўтариб битириш учун пастда кўрсатилган комиссияга келгуси мавсумгача бундай хурофотларни битириш билан бирга «мозор»ни асоссиз ва таъсирсизлигини тушунтириш ва уни ҳақиқий истироҳат ўрнига айлантириш топширилсин». Мана шу қарорга мувофиқ Ҳамза бошчилигида махсус комиссия тузилган эди (А. Ҳатамов, «Ҳамза қалбимизда», Тошкент, Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 1969 йил, 14—15-бетлар).

Ўша даврларда шаклланиб келаётган динга қарши сиёсатнинг туб моҳиятини Ҳамза ҳам балки теран тушуниб етмагандир. Чунки у халқни маърифатли, ҳур қилишнинг йўлларидан бири сифатида дин ва унинг пешволарини фош этишни танлаган эди. Лекин, қандай бўлишидан қатъи назар, ўшанда қабристон сақланиб қолган эди. У кейинчалик — 80-йиллар бошларида экскаваторлар ва трактор ёрдамида суриб ташланди. Марҳумларнинг суяклари темир занжирлар остида поймол этилиб, сувларга оқизилди. Бу ҳол туб аҳолининг ғазабини қўзғади, руҳий оламига тузатиб бўлмас дарз солди. Аммо бирор киши ранжиган одамларнинг талабини, зор қақшаган мўйсафидларнинг илтижосини инобатга олмади. «Бу ерлар боғ-роғга, зиёратгоҳга айланади», деган баҳонада Ҳазрат Алининг мақбараси ҳам, эски қабристон ҳам бузиб ташланди.

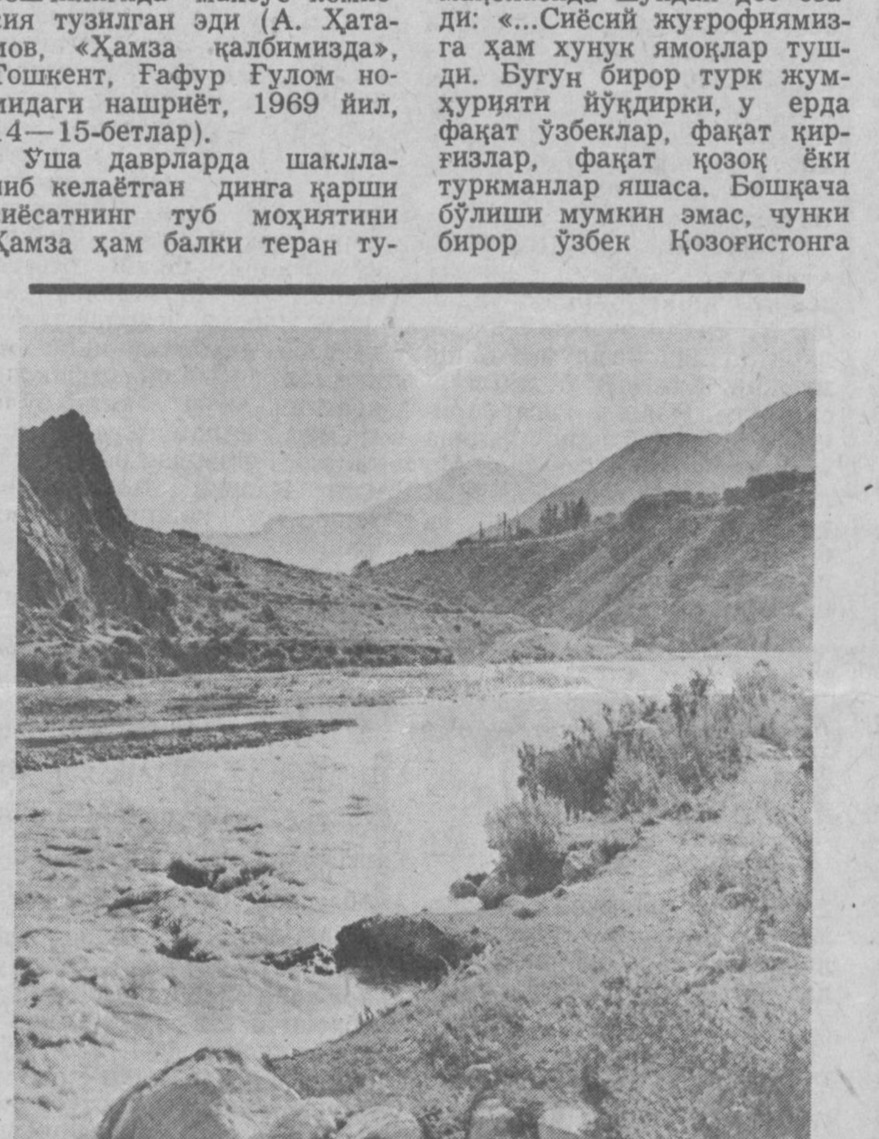

Мен сенга интилиб яшайман, ШОҲИМАРДОН!

«Қуръон ва ҳадисларда таъкидланишича, қабристон инсоннинг энг муқаддас сўнгги маконидир, — дейди қишлоқ оқсоқоли, Даштрак маҳалла қўмитасининг раиси Акбарали ота. — Уларни топташга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Бўлар-бўлмас важ-карсонлар билан марҳумлар руҳини безовта қилиш, тириклар маънавиятига путур етказиш мислсиз жиноятдир. Бундай нобакорликларни худо ҳам, бандаси ҳам кечирмайди».

Отахон ҳақ гапни айтди. Одамларнинг эътиқодига тажовуз қилиш ҳеч қачон яхшиликка олиб бормайди. Аксинча, улкан фожиаларни келтириб чиқаради. Хайриятки, эндиликда бундай хатоларнинг олди олинмоқда. Аста-секинлик билан бўлсада, қадимий урф-одатларимизга, анъаналаримизга юз ўгирилмоқда. Ана шунинг илк самараси ўлароқ, Шоҳимардонда мақбарани қайта тиклаш учун ҳаракат бўлмоқда.

III

Таниқли шоир Муҳаммад Солиҳ «Ёш ленинчи»нинг шу йилги 18 январь сонида эълон қилинган мақоласида шундай деб ёзади: «...Сиёсий жуғрофиямизга ҳам хунук ямоқлар тушди. Бугун бирор турк жумҳурияти йўқдирки, у ерда фақат ўзбеклар, фақат қирғизлар, фақат қозоқ ёки туркманлар яшаса. Бошқача бўлиши мумкин эмас, чунки бирор ўзбек Қозоғистонга ёки бирорта қозоқ Ўзбекистон деб аталган жумҳуриятга меҳмон бўлиб келгани йўқ, уларнинг болалари ҳам ёнма-ён яшаган. Шунингдек, бирор ўзбек Қирғизистон ёки Тожикистонга инқилоб шарофати билан бориб қолмади; унинг аждодлари ҳам азалу абад шу ерларни Ватан санаган. Сталин сиёсатининг энг даҳшатли томони, у турклар ўртасида геополитик иғво уруғини сепиб қўйди».

Бу жумлаларни келтиришимиздан мақсад шуки, Шоҳимардон атрофлари Қирғизистон ҳудудига киради. Масалан, ўртадаги Қадамжо ва қишлоқнинг тепа томонидаги Қуббон кўли Қирғизистонга қарашли. Тоғнинг бошқа қисмларида ҳам ана шундай узилишлар бор. Аммо Шоҳимардонда узоқ вақтлардан бери ўзбеклар яшаб келишади. Ҳозир бу ерда Ёрдон қишлоғини ҳам қўшиб ҳисоблаганда, 4 мингдан ортиқ киши яшайди. Аҳолининг миллий таркибини асосан ўзбеклар ташкил этади. Бошқалар қатори улар ҳам картошка, қайроқи буғдой, ўрик етиштириш билан шуғулланишади. Асосий машғулотлари эса чорвачилик ҳисобланади. Тоғ ён-бағирларидаги кўм-кўк ўт-ўланлар, тоза-мусаффо сув ва ҳаво мол-ҳолларнинг, қўй-қўзиларнинг тез семириши ва гўштининг ширин-мазали бўлишини таъминлайди.

Шоҳимардонликлар чорваси ўтлайдиган яйлов-ўтлоқлар қирғиз яйловлари билан туташиб кетган. Иккала жумҳурият чўпонлари узоқ вақтлардан бери ҳамкорликда меҳнат қилиб келишади. Тўғри, ўтган йили Ўш ва Ўзганда рўй берган қонли фожиалар уларни ҳам бироз ташвишга солди. Гарчи ошкора тўқнашувлар содир бўлмаса-да, турмуши, юмуши, иши бир-бирига чамбарчас боғлиқ икки халқнинг юрагига ғулғула тушди. Улар бир-бирларини кўрганда юрак ҳовучлайдиган бўлиб қолдилар. Вилоят партия-совет ташкилотлари вужудга келаётган вазиятни бартараф этиш юзасидан зарур амалий чора-тадбирлар кўрди. Айниқса, аҳолининг турмуш тарзини яхшилашга алоҳида аҳамият берди. Жумладан, қишлоққа «Тез ёрдам» машинаси ажратилди, Ўзбекистон телестудияси кўрсатувларини олиб беришни яхшилаш юзасидан қўшимча чоралар белгиланди. Йўлларни созлаш, янги посёлкага сув чиқариш, савдо расталари аҳволини яхшилаш бўйича амалий ишлар бошлаб юборилди. Аммо ваъдалар ҳали тўлиқ амалга ошганича йўқ.

Қишлоқда аҳолига уй-жой қуриш ва томорқа учун ер ажратиш тўғрисидаги фармон ҳам кўнгилдагидек бажарилмаяпти. Боиси — ернинг ҳудудий бўлиниши масаласи ҳал этилмаган. Экин экиладиган ернинг бир қисми Ҳ. Ҳ. Ниёзий жамоа хўжалиги ихтиёрида. Энг ҳосилдор ва унумдор майдонларнинг асосий қисмини эса режасиз қурилган дам олиш зоналари эгаллаб олган. Боз устига, тоғлар орасида яйлов ерлар кўп бўлса-да, тақсимотда қўпол хатоликларга йўл қўйиб келинган. Аҳолига асосан 6—13 сотихдан ер берилган. Одамлар томорқаларига аксарият ҳолларда чорва учун озуқабоп экин экадилар.

Шоҳимардонда сув масаласи ҳам ўзига хос муаммога айланган. Ҳамза комплекси қурилиши муносабати билан қайроқ ерларга кўчириб юборилган аҳолини сув билан таъминлаш муаммоси туғилганди. Аммо бу иш негадир ҳозирга қадар пайсалга солиб келинмоқда. Тўлиб-тошиб оқаётган Шоҳимардонсой сувидан фойдаланишнинг эса имкони йўқ, унинг таркиби бузилиб, истеъмол қилиш учун ярамай қолган.

IV

Биз жумҳурият халқ депутатлигига ва маҳаллий советларга сайловлар арафасида Фарғона шаҳрида ва Шоҳимардонда анкета сўровлари олиб бордик. Шунда қизиқ манзарага дуч келдик. Шоҳимардонда Фарғона шаҳридагига нисбатан экологик хавф юқорироқ даражада экан. Бунинг ўзига хос сабаблари бор. Шоҳимардондек табиати ниҳоятда гўзал, ҳавоси мусаффо жойда ҳаммом, канализация йўқ. Юзлаб дала ҳовлилар чиқиндилари, ахлатлар Кўк сув ва Оқ сув сойларига оқизилади. Меҳмонлар қовун-тарвуз, мева-чева пўчоқларини, овқат қолдиқларини сувга ташлайдилар. Шунингдек, турли ташкилотлар томонидан қурилаётган дала-ҳовлилардан чиқаётган қурилиш материаллари чиқиндилари ҳам сув ва ҳавони булғамоқда. Турли овқатланиш корхоналарига қарашли мавсумий ошхоналар, барларнинг фаолияти санитария-гигиена талабларига жавоб бермайди. Машиналарнинг серқатновлиги, тўхтовсиз сигналлар кишининг асабига тегади. Ким қаерни хоҳласа, ўша ерда қозон осиб, сойлар бўйида кайфу-сафо қилади. Шоҳимардон бундай «кўнгилхушликлар»га бардош бера олмаслиги мумкин.

Ёз ойларида сув таркибининг бузилиши, ҳавонинг ифлосланиши оқибатида хавфли экологик вазият вужудга келмоқда. Ҳозир қурилаётган арқон йўли битса, Қуббон кўлига қатновчиларнинг сони ортади. Турган гапки, зиёратчилар кўпайгач, сувнинг бошланиши бўлган кўл суви таркиби бузила бошлайди. Бундан ташқари, арқон йўлининг бошланишида «Озерный» пионер лагери жойлашган. Уни тугатиш хавфи туғилади. Чунки осма йўлнинг бошланиши катта майдонни талаб этади. Қолаверса, ушбу масала қирғизлар билан ўзбеклар ўртасида тўқнашув ҳам келтириб чиқариши мумкин. Демак, арқон йўли нафақат экологик, балки социал-иқтисодий масалаларга, катта миллатлараро муносабатларга ҳам салбий таъсир этиши эҳтимолдан холи эмас.

Кўриниб турибдики, Шоҳимардон муаммоларига беписанд қараш сира мумкин эмас. Бунинг учун энг аввало миллатлараро келишмовчилик ва нифоқларнинг олдини олиш лозим. Яйлов ерларини чегаралаш ёки умумлаштириш масаласини ўйлаб кўриш керак. Токи, икки халқ чўпонлари бир-бирларига ғаним бўлиб қолмасинлар. Арқон йўли хусусида ҳам ҳар икки жумҳурият мутахассислари ва раҳбарлари бир тўхтамга келишлари керак. Бизнингча, Қуббон кўлига чиқиш учун тоғлар орасидаги сўқмоқ йўл энг маъқул йўлдир.

Қишлоқдаги муаммоларни ҳал этиш учун эса Ҳамзаобод қишлоқ Шўросини вилоятга бўйсинувчи қишлоқ Шўросига айлантириш, унинг таркибида савдо, умумий овқатланиш, маиший хизмат кўрсатиш тармоқларини ташкил этиш керак. Асосий даромад манбаи туризмни кучайтириб, ундан ва маданий-маиший, савдо, майда атторчилик тармоқларидан тушган маблағнинг бир қисмини қишлоқнинг равнақи учун ишлатиш ҳам фойдадан холи бўлмайди. Ёки қиш пайтлари айрим дам олиш зоналари ва лагерлардан унумли фойдаланиш мумкин. Бунинг учун, айтайлик, Марғилон ипак комбинати ва Фарғона тўқимачилик комбинати лагерларининг айрим биноларини 80—90 кишига мўлжалланган тикувчилик цехларига мослаш керак. Шундай қилинса, уй юмушлари билан банд бўлган аёллар меҳнатидан унумли фойдаланиш имконияти туғилади.

Ҳозир эса маҳаллий аҳолининг кўпчилиги Шоҳимардондан ташқарига қатнаб ишлайди. Бундан ташқари, қишлоқда 100 дан ортиқ боғча ёшидаги болалар навбатда турибди. Улар учун боғча қуриш, кенг оммага мўлжалланган кутубхона, кинотеатр сингари маиший хизмат кўрсатиш биноларини барпо этиш кечиктирилмоқда.

Яна бир гап: қишлоққа ва қишлоқ Шўросига Ҳамзаобод номи берилгандан буён орадан ярим асрдан ортиқроқ вақт ўтган бўлсада, умумиттифоқ почта индексларида ва жўғрофия карталарида ҳанузгача Шоҳимардон номи ишлатилиб келинади. Бизнингча ҳам, эндиликда қишлоқнинг эски номини тиклаш лозим. Негаки, атиги 4—4,5 минг аҳоли яшайдиган ҳудудда қишлоқ Шўросини, қишлоқни, колхозни, болалар санаториясини, мактаб, кўча ва пионер отрядини Ҳамза номи билан аташ шоир хотирасини абадийлаштириш эмас, аксинча, унинг номини бачканалаштиришдир.

Бундан бир неча йиллар муқаддам қишлоқ Шўроси сессияси қишлоқ Шўросига посёлка мақомини беришни сўраб қарор чиқарган эди. Бу ҳужжат ҳануз юқори идоралар архивида ётибди. Борди-ю, келгусида бу қарор амалга ошса, янги посёлка вилоятга бўйсунувчи қишлоқ типидаги Шоҳимардон посёлка Шўроси деб номланса, ўринли бўларди. Бунга бир неча сабаблар ва асослар бор:

Биринчидан, қишлоқнинг гўзал ва тарихий номи сақланиб қолади. **Иккинчидан,** қишлоқ учун ажратилаётган барча ёрдам маблағлари бошқа ерларда «туя» бўлмасдан, аниқ манзилига етиб келади. **Учинчидан,** посёлка сифатида бу ерда кичик ишлаб чиқариш корхоналари яратиш мумкин бўлади. **Тўртинчидан,** посёлка Шўроси қошида мустақил қишлоқ хўжалик, савдо, маиший хизмат, умумий овқатланиш ва ишлаб чиқариш бўлимлари ташкил этиш имкони туғилади. **Бешинчидан,** тушаётган даромад бевосита қишлоқнинг эҳтиёжларига ишлатилади. **Олтинчидан,** бу ерда ўзига ўзи хон, кўланкаси майдон бўлиб иш тутаётган баъзи дам олиш масканлари эгаларини, ташкилотлар ва муассасаларни жиловлаб қўйиш чораси топилади.

Энди асосларга келсак, биринчидан, қишлоқнинг сиёсий-географик ўрни, иккинчидан, бу ердаги чегара, яйлов ва сув масаласидаги қалтис аҳвол шундай қарор қабул қилинишига бемалол асос бўла олади.

Шоҳимардон фақат шоҳимардонликларга тегишли эмас. У вилоят, водийгина эмас, бутун жумҳурият меҳнат аҳли кўнгилли ҳордиқ чиқарадиган жой. Бошқа жумҳуриятлар ана шу каби табиат дурдоналарини қандай авайлаб асрашларини ҳаммамиз кўрганмиз. Келинглар, табиат бизга инъом этган шу ноёб масканни кўз қорачиғидай авайлаб асрайлик, токи келгуси авлодлар олдида, бошқа миллатлар олдида юзимиз шувут бўлмасин.

Муҳаммаджон РАҲИМОВ,
Мирзо Улуғбек номидаги Фарғона давлат педагогика институти қошидаги водийдаги ижтимоий жараёнларни ўрганувчи илмий Марказ лабораториясининг мудири, фалсафа фанлари номзоди,

Маъмиржон ОТАЖОНОВ,
ушбу лабораториянинг катта илмий ходими, социолог

МАНГУЛИК РУҲИ

АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИ ВА У ҲАҚДАГИ АДАБИЁТЛАР БИБЛИОГРАФИЯСИ ҲАҚИДА

АЛИШЕР НАВОИЙ ИЖОДИНИ ўрганиш ва уни тарғиб қилиш кишилар ўртасида меҳр-оқибатни, инсонийлик, адолат, сахийлик ва юксак ахлоқийликни тарбиялашда муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун ҳам буюк бобомиз асарлари беш асрдан буён ўқиб, ўрганилиб, қайта-қайта нашр қилиниб келинмоқда.

Алишер Навоий асарларининг нашрлари ва унинг ҳаёти ҳамда ижодига оид адабиётларни ҳисобга олиб боришда, уларни илмий ходимлар, мутахассислар ва кенг китобхонлар оммаси ўртасида тарғиб қилишда, ўз вақтида улар тўғрисида маълумот бериб туришда библиографиянинг ўрни беқиёсдир. Улуғ аллома асарларининг ва у ҳақдаги адабиётларнинг библиографиясини тузиш шоир ҳаётлик давридаёқ бошланган. Бундай рўйхатни биз дастлаб Навоийнинг замондоши ва шогирди, машҳур тарихчи Ғиёсиддин Хондамирнинг «Макорим ул-ахлоқ» («Яхши хулқлар») асарида учратамиз.

Бу асарнинг тенгсиз аҳамияти шундаки, унда биринчи марта Алишер Навоийнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти ёритилади, «Хамса» ва «Чор девон»дан ташқари яна 20 дан ортиқ турк ва форс тилларида ёзган асарлари, 30 дан ортиқ Навоий ижодига бағишланган бошқа шоир ва ёзувчи, олимларнинг асарлари ҳақида қизиқарли маълумотлар берилган. Тарихчи олим ўз асарида қайд этган Навоий асарлари ва у ҳақдаги асарларнинг яратилишига шахсан гувоҳ бўлган ёки ўқиб чиққан. Шунинг учун ҳам у ўз асарида фақатгина асарларнинг рўйхатини берибгина қолмай, ҳар бир асарнинг мазмуни ҳақида ўз фикрини, бошқа кишиларнинг шу асарга берган баҳосини ҳам баён этади. Бундай маълумот бериш тартиби ҳозирги замон библиографиясидаги аннотация ёки библиографик обзорни эслатади. Масалан, «Хамса»нинг туркий тилда ёзилганлиги, 27 минг байтдан иборат эканлиги ёки «Чор девон» ҳақидаги маълумотда девоннинг туркий тилдаги 25 минг байтни жамловчи ғазаллардан тузилганлиги, тўрт девонда ҳаётининг турли фаслларида ёзилган ғазалларини жамлаб турлича ном билан атаганлиги ҳақида маълумот беради. Бундан ташқари Хондамир Навоийнинг туғилиши, болалик даври, Ҳусайн Бойқаро саройидаги хизматлари, бинокорлик ва ободонлик ишлари, умрининг сўнгги кунларини ҳам тўла тасвирлаган. Навоий таржимаи ҳолига оид ҳазил-мутойибалар, латифалар, кичик ҳикоялар ҳам илова қилинган.

Тарихчи олим Навоий асарларидан ташқари Навоий ҳақидаги бошқа асарларнинг ҳам рўйхатини берган. Улар китобнинг турли бўлимларида жойлаштирилган бўлиб, Навоий ҳаёти ва фаолиятининг қайси қиррасига мансуб бўлса, шунга кўра группалаштирилган. Масалан: «Илм фазилати ва олимлар мартабаси ҳақида» номли бўлимда Тафтазоний, Асилий, Кошифий, Имом Нававий каби замон олимларининг Навоийга бағишланган 21 асари ҳақида маълумот беради. «Шеър фазилати ва шоирларнинг улуғ даражалари ҳақида» бўлимида Абдураҳмон Жомий, Кирмоний, Гулистоний, Камолиддин Мир Ҳусайннинг Навоийнинг улуғ номи билан тугалланган асарларининг рўйхати баён қилинган. Материалларнинг бундай тартибда берилиши библиографик қўлланмалардаги адабиётларни тематик жойлаштириш усулига ўхшаб кетади. Шундан кўриниб турибдики, «Макорим ул-ахлоқ» асарида ҳозирги замон библиографиясининг кўпгина белгилари мавжуд. Шунинг учун ҳам бу асар фақатгина тарихий аҳамиятга эга бўлибгина қолмай, балки улуғ шоирнинг ҳаёти ва фаолияти ҳақида илк бор маълумот берувчи муҳим библиографик манба сифатида ҳам, ўзбек миллий библиографиясининг тарихини ўрганишда ҳам катта эътиборга молик.

Алишер Навоий асарлари ҳақидаги маълумотларни биз XVII асрда яшаб ижод этган йирик олим ва библиограф Ҳожи Халифнинг «Китоб ва фан номларидаги шубҳанинг бартараф этилиши» номли библиографик кўрсаткичидан топишимиз мумкин. Кўрсаткич XIX асрда Г. Флюгель томонидан лотин тилида нашр қилинган бўлиб, Ўрта Осиёлик йирик олимларнинг 15007 та асарлари берилган. Бу кўрсаткичда Ибн Сино, Хоразмий, Беруний, Саъдий, Умар Хайём, Абдураҳмон Жомий, Алишер Навоий асарларининг рўйхатини кўриш мумкин. Ҳожи Халифнинг бу кўп томлик библиографик қўлланмаси Шарқ маданиятининг ажойиб мероси ҳисобланиб, ўзининг 300 йиллик тарихига қарамасдан, ҳануз илмий қимматини йўқотган эмас.

АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИНИ нашр қилиш ва уларнинг библиографиясини тузиш ишига совет даврида катта аҳамият берила бошлади. Октябрь инқилобидан кейин Алишер Навоий асарларининг библиографияси биринчи марта 1940 йилда унинг 500 йиллик юбилейига тайёргарлик

кўриш арафасида йирик шарқшунос олим ва библиограф А. Семенов томонидан «Алишер Навоий асарлари ва у ҳақдаги адабиётлар библиографик кўрсаткичига манбалар» номи билан нашр қилинди. Қўлланманинг бундай номланиши сабабини муаллифнинг ўзи кириш сўзида изоҳлаб беради, яъни кўрсаткич биринчидан шошилинч тузилган бўлса, иккинчидан зарур адабиётларни Тошкент кутубхоналари фондидан топиш қийин бўлган. Шунинг учун тузувчи адабиётларнинг тўла берилганлигига даъво қилмайди.

Кўрсаткичда 1841—1938 йилларда нашр қилинган Алишер Навоий асарлари ва у ҳақдаги адабиётлар нашр қилинган йиллари бўйича хронологик тартибда жойлаштирилган ва икки бўлимда систематлаштирилган: 1. Навоий асарлари (тўлиқ нашрлари ва парчалар); 2. У ҳақдаги адабиётлар. Кўрсаткич нашрга тайёр бўлгандан сўнг топилган асарлар ҳақидаги маълумотлар алоҳида берилган. Кўрсаткичдан 1841 йил Парижда нашр қилинган «Муҳокамат ул-луғатайн», «Тарихи мулуки ажам» асарларининг биринчи нашри, 27 та литографик нашрлари ҳақида маълумот олиш мумкин. Ҳаммаси бўлиб кўрсаткичда Навоий асарларининг 45 та нашри ҳақида маълумот бор. Иккинчи бўлимда Теҳрон, Бомбей, Лондон, Лейпциг, Париж ва бошқа шаҳарларда нашр қилинган Навоийнинг ҳаёти ва ижодига оид 89 та асар ҳақида маълумот жамланган. Ҳар бир асар тавсифи аввал асли кейин рус тилида қисқача изоҳ билан ёки аннотация билан берилган.

1966 йили Алишер Навоий туғилган куннинг 525 йиллиги кенг нишонланди. Шу муносабат билан Алишер Навоий номидаги жумҳурият Миллий кутубхонасининг библиографлари рус ва ўзбек тилларида «Алишер Навоий» номли библиографияни тузиб, 1968 йилда нашр қилдилар. Бу кўрсаткичлар китобхонларга 1917—1966 йилларда ўзбек, рус ва бошқа қардош халқлар ҳамда чет тилларда нашр қилинган, Алишер Навоий асарлари, унинг ҳаёти ва фаолияти ҳақидаги адабиётлар, Алишер Навоий образини акс эттирувчи бадиий ва санъат асарлари тўғрисида маълумот беради.

12 йиллик танаффусдан сўнг Ўзбекистон ССР ФА Қўлёзмалар институтининг ташаббуси билан 1979 йилдан бошлаб Навоий асарлари ва у ҳақдаги адабиётларни ҳисобга олиб борувчи библиографик кўрсаткич Тошкент Давлат Маданият олий ўқув юртининг катта ўқитувчиси З. Бердиева томонидан тузилиб, йиллик библиографик кўрсаткич сифатида нашр қилиниб келинмоқда. Бу кўрсаткичлар тилидан, нашр қилинган жойидан, нашр характеридан қатъиназар Навоий асарлари, унинг ҳаёти ва ижоди тўғрисидаги адабиётлар ҳақида маълумот беради. Адабиётлар мазмунига кўра алоҳида бўлимларда, алфавит тартибида систематлаштирилган.

Бошқа манбаларда қўлланилган Навоий асарларидан олинган байтлар, тўртликлар, рубоийлар ёки ҳикматли сўзлар ҳам ҳисобга олинган. Бу эса Навоий ижодининг ҳозирги кунда адабиётга таъсир даражасини кўрсатади. Навоий ғазалларига боғланган мухаммаслар, асарларига ишланган миниатюралар ҳам маълум бир тартибда акс этган. Кўрсаткичлар муаллифлар исмлари кўрсаткичи билан таъминланган. Бу ишларнинг ҳаммаси Навоий асарлари ва у ҳақдаги адабиётларнинг мукаммал библиографиясини яратиш учун замин бўлиб хизмат қилди. Яна шундай хайрли ишлардан бири «Алишер Навоий асарларининг тошбосма нашрлари тавсифи»нинг чоп этилишидир. Бу каталог 1988 йил Қўлёзмалар институтининг илмий ходими Бобохон Қосимхонов томонидан тузилиб, М. Ҳакимов муҳаррирлигида нашрдан чиқди. Унга асосан институтнинг эски китоблар фондида сақланаётган асарлар киритилган. Маълумки, XIX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб Ўрта Осиёнинг Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Хива, Қўқон, Андижон, Наманган каби кўплаб шаҳарларида матбаачилик корхоналари ташкил этила бошланган. Бу каталогда ана шу корхоналарда тошбосма усулида чоп этилган Алишер Навоий асарлари ҳақидаги маълумотлар берилган. Улар 18 матбаада, 22 номда нашр этилган 171 нусхани ташкил қилади. Ҳар бир асар номидан кейин унинг таркиби, аввал оригинал тилда кейин ҳозирги ўзбек тилида тавсифи, қайси манбада, қайси саҳифаларда жойлашганлиги кўрсатилган.

Каталогда 1879—1917 йилларда чоп этилган адабиётлар бўлиб, 1926 йили Озарбойжонда нашр этилган «Вақфия» ва «Муншаот» тавсифлари ҳам киритилган. Бундай каталог биринчи марта тузилган бўлиб, навоийшунослар ва Навоий ижоди билан қизиқувчилар учун муҳим манба бўлиб қолади.

БУ ЙИЛ — НАВОИЙ ЙИЛИ. Шу санага тайёргарлик кўриш жараёнида жумҳурият Миллий кутубхонаси библиограф ходимлари Алишер Навоий асарлари ва у ҳақдаги адабиётларнинг мукаммал илмий ёрдамчи кўрсаткичини нашрга тайёрладилар. Бу кўрсаткич икки тилда — ўзбек ва рус тилларида алоҳида-алоҳида тузилган бўлиб, 1967—1990 йилларда нашр қилинган материалларни ўз ичига олади. Ундан ташқари кўрсаткичларда 1968 йили нашр қилинган «Алишер Навоий» библиографиясига маълум сабабларга кўра кирмай қолган адабиётлар ҳам жой олган.

Кўрсаткичлар икки йирик бўлимдан иборат бўлиб, биринчисида Навоий асарларининг нашрлари бўлимлар ичида мавзулар бўйича, ички алфавит тартибида жойлаштирилган. Биринчи бўлимда Навоий асарларининг мукаммал нашрлари, тематик тўпламлари, алоҳида нашр қилинган асарлари, вақтли матбуот саҳифаларида ва турли адабий тўпламларда нашр қилинган асарлари систематлаштирилган. Ҳар бир асар тавсифидан сўнг, шу асар ҳақидаги тақризлар бирлаштирилган. Иккинчи бўлим ҳам йирик бўлиб, ўз навбатида яна бир қанча бўлимчалардан ташкил топган: «Хамса» ҳақида», «Алишер Навоий асарлари саҳнада», «Алишер Навоий меросини ўрганиш», «Қўлёзмалари ҳақида», «Асарларининг нашрлари ҳақида», «Алишер Навоий ва СССР халқлари адабиёти», «Алишер Навоий ва чет эл адабиёти», «Алишер Навоий асарларига ишланган миниатюралар» ва бошқалар. Бундай мавзулар бўйича алоҳида систематлаштириш Навоий ижодининг маълум бир томони билангина шуғулланаётган мутахассислар учун қулайлик туғдиради. Аввалги кўрсаткичдан фарқли ҳолда, бу кўрсаткичда Навоий асарларининг театрда, кино ва телевидениеда саҳналаштирилиши ҳақидаги адабиётлар, ҳатто Навоий ғазаллари билан айтилувчи қўшиқлар пластинкаси, ноталар ҳам акс этган. Алишер Навоий асарлари асосида яратилган совет бастакорларининг саҳна асарлари алоҳида бир бўлимда тўпланган. Кўрсаткич исмлар кўрсаткичи билан таъминланган.

1963 йил чоп қилинган «Ўзбек адабиёти» кўрсаткичининг ўзида 1940—1958 йилларда нашр қилинган. Алишер Навоий асарларининг 55 нашри, унинг ҳаёти ва фаолияти ҳақидаги 126 та адабиётлар тўпланган.

Бу кўрсаткичларнинг ҳаммаси Навоий асарларини ва унинг ҳаёти ҳамда ижоди ҳақидаги адабиётларни кенг китобхонлар оммаси орасида тарғиб қилиш ишини ташкил этишда, навоийшунос олимларга ўз вақтида яқиндан ёрдам беришда, навоийшунослик фани тараққиётини ўрганиб боришда катта аҳамиятга эга бўлади ва Навоий таваллудининг 550 йиллиги арафасида яратилган мукаммал библиографияга асос солди.

Навоий библиографиясини яратиш ишини бу билан тўхтатиб қўйиш керак эмас. 1991 йилдан Навоий асарларининг кундалик библиографиясини тайёрлаш ва нашр қилишни давом эттириб борилса яхши бўлади. Бу эса дунё навоийшунослигининг, китобшунослик ва нашриётчилик тараққиётининг кўзгуси бўлиб хизмат қилган бўларди.

Мусо ТУРОБОВ,
Шуҳрат ШАМСИЕВ,
педагогика фанлари номзодлари

Зуҳра БЕРДИЕВА,
Тошкент Давлат Маданият институти катта ўқитувчиси

ТОМОШАБИН ҲАЯЖОНИ

Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик драма театри яқинда 74-мавсумини бошлади. Шу муносабат билан театр директори, Ўзбекистон халқ артисти Санъат ДЕВОНОВ мухбиримизга қуйидагиларни сўзлаб берди:

— Бу йил буюк мутафаккир Алишер Навоий йили бўлгани учун янги мавсумни «Алишер Навоий» драмаси билан бошладик. Ўзбекистон халқ артисти, таниқли актёр Турғун Азизов қайта саҳналаштирган бу асарни томошабинлар қизғин кутиб олди.

Янги мавсум давомида томошабинларга манзур бўладиган янги саҳна асарларини тортиқ қиламиз. Улар орасида машҳур турк ҳажвчиси Азиз Несиннинг «Жонимни ол, жонгинам» комедияси, Ўзбекистон халқ шоири Шукруллонинг «Унсиз фарёд» драмаси, таниқли татар драматурги Тўфон Минулиннинг «Алла» асари бор. Мавсум сўнггида жаҳон драматургиясининг шоҳ асарларидан бири Шекспирнинг «Макбет» трагедиясини саҳнага олиб чиқамиз. Асарни режиссёр Карим Йўлдошев саҳналаштиради. Бу асар кўриги томошабинлар учун чинакам байрам бўлади, деб ўйлайман. Шунингдек, ўзбек драматургиясининг тарихий асарларидан бири Собир Абдулланинг «Алпомиш» драмаси ҳам янги мавсум репертуаридан ўрин олган. Хуллас, театримизда томошабинларни ҳаяжонга соладиган янги асарлар кўпаяверади.

СУРАТДА: «Алишер Навоий» спектаклидан кўриниш

МАДАНИЯТ СОҲАСИ ЎГАЙМАС

БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИНИНГ темир панжалари жумҳуриятимиз аҳолисининг 10 миллионга яқин бечораҳол қисмини аёвсиз сиқувга олаётган бир пайтда биз, маданиятимиз ютуқларини кўз-кўз қилишга эмас, унинг камчиликлари, хусусан, маданият ходимларининг моддий таъминотидаги муаммолар ҳақида фикр юритишга жазм этдик. Зеро, соҳанинг моддий пойдеворини мустаҳкамламай туриб, унинг юксалишини талаб этиш, экилмаган уруғдан ҳосил кутиш билан баробардир.

Хўш, маданият ходимларининг бугунги аҳволи қандай? Уларга тўланаётган иш ҳақи етарлими? Ҳозирга келиб маданият ходимларининг ўртача иш ҳақи 100—120 сўмни ташкил қилаётган экан, буни ҳар жиҳатдан олиб қараганда ҳам қониқарли, деб бўлмайди. Бундай ночор аҳволга тушиб қолишимизнинг асосий сабабларидан бири нафақат маданиятимизни, балки бутун жамиятимизни фалажлаб қўйган эски маъмурий-буйруқбозлик аппаратининг маданиятга қишлоқ хўжалигининг қолоқ соҳасичалик эътибор бермаганида деб кўрсатишга мажбурмиз. Бюрократиянинг турфа кўринишлари маданият ходимларини ўз муассасаларининг ҳақиқий хўжайинларига эмас, давлат «мардикор»ларига айлантириб қўйган эди. Бу ҳол жамоанинг ижодий имкониятларидан фойдаланишга имкон бермай, ижодкорнинг ўз-ўзини кашф этишига тўсиқ бўлди. Бунинг устига, маданият ходимларининг меҳнати билан иш ҳақи ўртасидаги номутаносиблик уларда ўз ишига нисбатан лоқайдлик кайфиятини, бир қолипда ишлаш кўникмасини келтириб чиқарди. Санъаткор маданият муассасасидаги муаммолар ечимини «хўжайин»лар ҳал қилади, деган фикрга қарам бўлиб қолди. Маданият соҳасининг бутунлай яроқсиз, аянчли аҳволга тушиб қолганини фақат шу билан изоҳлаш мумкин.

Хуллас, бозор иқтисодиёти шароитида маданият ходимларини иқтисодий ҳимоя қилиш чора-тадбирларини ишлаб чиқмасдан туриб, маданият соҳасида арзирлик натижаларга эришиб бўлмаслиги равшан бўлиб қолди. Бундай ғамхўрликлар кам бўлса-да, амалга оширилаётир. ССЖИ Вазирлар кенгаши ҳузуридаги хўжалик механизмининг такомиллаштириш комиссиясининг 1989 йилги «Маданият муассасаларини хўжалик юритишнинг янги шароитларига ўтказиш тўғрисида»ги, 1991 йилги ССЖИ Давлат Меҳнат қўмитаси ва Бутуниттифоқ касаба уюшмаси ҳайъатининг «Маданият ходимларининг иш ҳақини ошириш» юзасидан қабул қилган қарори фикримизнинг далилидир.

Бу ҳужжатда маданият муассасаларида меҳнат унумдорлигини ошириш учун иқтисодий мустақиллик берилди, меҳнатга ҳақ тўлашнинг мақбул методларини татбиқ қилиш психологияси яратилди. Эндиликда маданият муассасалари жумҳурият маданият вазирлиги ва халқ депутатлари кенгаши ижроия қўмиталарининг маданият бошқармалари қошидаги махсус «Маданият ва санъатни ривожлантириш фондлари»дан бериладиган кафолат маблағлари, ҳокимиятнинг маҳаллий тармоқлари, корхоналар, жамоат ташкилотлари томонидан бериладиган ёрдамлари эвазига кун кўради. Бу маблағлар асосида маданият муассасалари ўз бюджетини мустақил тарзда тузиш ва фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлди. Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш кераки, эндиликда бу фондларнинг фойдаланмаган қисми бевосита маданият муассасалари ихтиёрида қолиб, уни бошқа идоралар томонидан тортиб олинишига чек қўйилади. Шунингдек, маданият муассасалари маҳаллий бюджетга ҳар қандай тўловлар ўтказишдан озод қилинади. Шу билан бир қаторда маданият ходимларининг меҳнат ҳақи олдингига нисбатан икки-уч баробар оширилди. Масалан, маданий-оқартув муассасалари, музей ходимларининг иш ҳақи 70 фоизга, театр, мусиқа ва рақс жамоалари, цирк ва концерт муассасалари ходимларининг иш ҳақи 81 фоизга кўтарилди. Кутубхона ходимлари оладиган иш ҳақи ҳам оширилган бўлиб, улар қайси даражага мансублигига қараб белгиланади. Жумладан, биринчи даражали библиограф ва кутубхоначи 280 сўм, иккинчи даражалиси эса 260 сўм ҳажмида иш ҳақи олади. Юқори малакали кутубхоначи ва библиографларга «етакчи» номи берилиб, ойлик иш ҳақи 310 сўмни ташкил қилади.

Цирк жамоаларининг иш ҳақи ҳам уларнинг қайси даражага мансублигига қараб белгиланади. Жумладан, Бош директор (директор), у раҳбарлик қилаётган жамоа биринчи гуруҳга мансуб бўлса — 560 сўм, иккинчи гуруҳда 460 сўм ва учинчи гуруҳда 410 сўм ҳажмли иш ҳақи олади; коммерция, жамоанинг ижодий ишлари, омилкорлик юзасидан директорлар, шу жумладан, бош муҳандис, цирк биринчи гуруҳга алоқадор бўлса — 450 сўм, иккинчи гуруҳ — 410 сўм, учинчи гуруҳ эса 360 сўм ҳажмида меҳнат ҳақи оладилар.

Циркнинг бадиий ижодкорлик лавозимида меҳнат қилаётган ходимларининг ойлик маошлари ҳам ўзгарган бўлиб, улар оладиган қиймат бажарилган ишга қараб белгиланади. Масалан, бадиий раҳбар, бош режиссёр, дирижёр, балетмейстер, хормейстер ва мусаввирларнинг маоши бир ойда 560 сўм, постановкачи режиссёр, балетмейстер, дирижёр, мусаввир 410 сўм, бадиий постановка, мусиқали қисм раҳбарлари, бадиий раҳбар (бош режиссёр) ёрдамчиси, балет юзасидан концертмейстерлар ойига 360 сўм, режиссёр, балетмейстер, цирк томошалари бўйича машқчилар 310 сўм ҳажмида иш ҳақи олади. Эндиликда цирк артистларининг маҳорати аввалгидек икки даражада эмас, балки уч даража билан ўлчанади. Жумладан, барча жанрдаги олий даражали артистлар, манеж назоратчиси (томошани олиб борувчи): 430 сўм, биринчи даражали — 330 сўм, иккинчи даражали — 280 сўм ҳажмида иш ҳақи олади. Йиртқич ҳайвонларни ўргатувчи артистлар: олий даражага мансуб бўлса — 460 сўм, биринчи даража — 380 сўм, иккинчи даража — 330 сўм оладилар. Цирк артистларининг олий даражадаги ходими ойига 380 сўм, биринчи даражали бўлса — 330 сўм ва иккинчи даражали артистга 280 сўм миқдорида иш ҳақи берилади. Бироқ шуни унутмаслигимиз кераки, олий даражадаги цирк артистларининг меҳнат ҳақига бажарилаётган ўйин ва томошаларнинг мураккаблиги ва сифатига қараб, «Союзгосцирк» Бутуниттифоқ ижодий ишлаб чиқариш бирлашмасининг Давлат тарификациялаш нуфузли комиссияси томонидан ҳар бир чиқиш учун 10 сўмдан 30 сўмгача қўшимча ҳақ белгиланади. Шунингдек, циркда ишлаётган «ССЖИ халқ артисти» унвонига эга бўлган ходимларга ҳар ойда 250 сўм миқдорида қўшимча қиймат қўшилади.

АЛБАТТА, БУ ТАДБИРЛАР маданият ходимларининг ғайратига ғайрат қўшишига, маданиятимизнинг ривожига сезиларли таъсир кўрсатишига шубҳа йўқ. Умид қиламизки, жамиятимиздаги туб ўзгаришлар маданиятимизни ҳам четлаб ўтмасдан, ижобий ўзгаришларга сабаб бўлажак.

Аҳмаджон РЎЗМЕТОВ,
педагогика фанлари номзоди, доцент

Расмларни ўзим қураман!
Ж. БОБОРАҲМАТ суратга олган

Достон УБАЙДУЛЛАЕВ: — Мен сизга айтсам, бир куни Афанди...
М. НУРИМОВ сурат-лавҳаси

«МЕҲР ҚАЙДА, АЗИЗ ОДАМЛАР?»

Оқшом эди. Қуббон кўли узра майин шабада эсарди. Зиёратчилар бирин-кетин Шоҳимардон сари эниб боришарди. Ҳадемай сирли кўл сатҳида ёлғиз қайиқ қолди. Қайиқда ёлғиз йигит хиргойи қиларди:

Хайр, эй, беармон кезган қирларим,
Хайр, эй, йироққа қочган сўқмоқлар.
Хайр, эй, масканим — туққан ерларим,
Хайр, эй саҳролар, хайр, эй, тоғлар...

Осуда қўналға сари ошиқаётган одамлар бирпас жойларида тўхтадилар-да, сўнг жой-жойларига чўк тушдилар. Қўшиқчи йигит эса ҳамон ўзича хиргойи қиларди:

Энди сизни қайта қуча билмасман,
Инжа дийдорингиз энди ўзгадир.
Шамоллар, сиз билан уча билмасман,
Чечаклар, энди сиз менга беқадр...

Билмадим, йигит ростакам қўшиқ айтдими ё севимли шоиримиз Абдулла Ориповнинг шеърини ифодали ўқиб бердими? Ҳартугул, ушбу қўшиқнинг бастакори қодир табиат эди. Ижрочиси эса — Муталибжон Зуҳриддинов. Унинг овози ўзига хос жарангдор эди. Ҳангоматалаб томошабинлар махсус овозкучайтиргич билан жиҳозланган Тошкентнинг Санъат саройида ўтиргандек ҳис этарди ўзларини. Фарқ шунда эдики, биз табиат бағрида табиий қўшиқ тинглардик, мусаффо ҳавода тўйиб-тўйиб нафас олардик. Қайиқда ўтирган қўшиқчи йигитни соҳилга чиқишини интиқлик билан кутардик.

Шундай қилиб, биз яна тасодифан учрашдик. Дастлаб, тақдир тақозоси билан ҳарбий хизматни Кушқа шаҳрида 1975—77 йилларда бирга ўтаган эдик. Ўшанда қуролдош биродарлар атайлаб Муталибжондан бир жуфт қўшиқ эшитиш илинжида — баҳор кезлари ям-яшил майсагаю лола-қизғалдоққа бурканадиган қирадирларга чиқиб кетардик. Қўшиқ эшитиш учун тунда эса навбатдан ташқари йўсинда бериладиган топшириқларни адо этардик ёки эртаси куни уч-тўрт суткага «озодликдан маҳрум этилардик». Начора, яхши қўшиқ эшитгандан сўнг бу нарсаларга ҳам чидаш керак.

Сўнгра ўтган йили, ўн уч йил деганда Алишер Навоий номидаги давлат миллий кутубхонасида тасодифан учрашдик: Муталибжон Андижондан Абдулҳамид Чўлпоннинг ҳаётлик пайтида чоп этилган охирги китобини излаб келган экан. Афсуски, кутубхонадан шаҳид шоирнинг бирорта ҳам китобини топа олмабди. Ў билан яна қўшиқ ҳақида суҳбатлашдик, Қуббон кўлидаги ўша оқшомни эслашдик...

— «Камолот сари» кўрсатувида ижодий учрашувим берилди. Оиламиз билан чиқдик. Кўрдингизми? — деб сўради у. Мен бош чайқадим. — Биродар, телевизорга чиқиш жуда мушкул бўлиб кетибди-ку...

— Қаерда ишлаяпсиз? — деб сўрадим.

— Ўзбекистон журналистлар уюшмасининг Андижон шаҳар бўлими қошидаги «Наврўз» ансамблида бадиий раҳбарман.

Муталибжон менга ўзининг қўшиқлари ёзилган иккита кассета совға қилди.

— Насиб этса, Абдулла Ориповнинг «Хайрлашув» шеърини қўшиқ қиламан; уни биринчи марта Қуббон кўлида ижро этаман, зиёратчиларга айтиб бераман. Эшитишармикан? — Бир оз ўйланиб турди-да: — Эшитишади, — деди ишонч билан. — Чунки... одамлар сиёсатдан чарчади.

Ёш хонанда ҳали номлари мухлисларга яхши таниш бўлмаган ижодкорларнинг шеърларини қўшиқ қилишдан ҳам чўчимайди. Жумладан, унинг «Хизматдан келган кун», «Турналар», «Ёнган юраклар» сингари қўшиқлари шулар сирасига киради. Айниқса, унинг «Меҳр қайда, азиз одамлар?» (Мурод Раҳмон сўзи) қўшиғи тингловчида куй билан сўзнинг муштараклиги туфайли ажиб таассурот қолдиради. Яъни, чин қўшиқ тингловчини тарбиялайди, эзгуликка ундайди; у тингловчини аслига қайтаради: биз яхши қўшиқ тинглаётиб... инсонга ўхшаб қоламиз. Бизнингча, ижтимоий адолатни тиклаш учун қизғин ҳаракат бошланган ҳозирги кунларда латиф ҳис-туйғулар асло қалбимизни тарк этмаслиги даркор.

Илк қадам

Набижон БОҚИЙ

НАВОИЙ МУКОФОТИГА НОМЗОДЛАР

ДУРДОНА СЎЗ

Алишер Навоий Шарқ адабиётининг сўнмас юлдузларидан бири, бутун туркий элнинг фарзанди, туркий халқлар адабиёти билан тилининг ялавбардоридир. Шу боисдан унинг асарлари қозоқ халқи орасида ҳам азалдан азиз. Қозоқ оқинлари Навоий асарларини халққа етказишда неча замонлардан буён фаоллик кўрсатиб келмоқдалар. Натижада улуғ шоир асарлари қозоқ халқи дурдона сўзининг таянчи, ақл-заковатининг мезонига айланган. Аммо биз куни кечагача бир-биримизнинг маънавий хазиналаримизни ўрганиб-ўзлаштиришга эътибор бермадик. Олисларга нигоҳ ташладигу яқин-атрофимизни кўра олмадик. Эндиликда эса, «Олисдан аравада ташигандан кўра, яқиндан халтада ташиган афзал»лигини сал тушунгандек бўлдик. Ҳолбуки, бутун жаҳонни ҳайратга солган туркий халқларнинг фарзандлари — Низомий Ганжавий, Алишер Навоий каби улуғ зотларнинг теран мазмунли шеърияти бугунги авлодга ҳамон тўла етказилган эмас, шу кунга қадар бу буюк мутафаккирлар асарлари қозоқ мактабларида ўқитилмади. Туркий халқлар ўзларининг туб илдизи бир эканлигини ёдда тутсалар ҳам, меросимизни ҳамкорликда ўрганмадилар. Қозоқ халқи тарихини мактабда ўқитиш ишига қанчалик эътиборсизлик билан қаралган бўлса, тилимизнинг, адабиётимизнинг сарчашмаси ҳисобланган туркий адабиётларга муносабатда ҳам лоқайдлик шунчалик кучли бўлди. Тўғри, 1948 йили Алишер Навоийнинг 500 йиллиги муносабати билан шоирнинг «Танланган асарлар» китоби қозоқ тилида илк бор чоп этилди. Ундан «Фарҳод ва Ширин» достонидан айрим парчалар, ғазаллар ўрин олган эди. Эндиликда эса, иқтидорли шоиримиз Насипбек Айитов Алишер Навоий меросига қўл уриб, 1989 йили «Садди Искандарий» — «Искандар қўрғони» достонини қозоқ тилига таржима қилиб, алоҳида китоб ҳолида нашр эттирди.

Моҳир таржимон Насипбек Айитов таржимасини ўқир эканмиз, буюк Алишернинг сўзини ўзидан эшитгандек бўламиз. Асар маснавийда ёзилган. Шу услуб таржимада ҳам сақланган.

Навоий каби буюк гуманист асарини ўз она тилимизда ўқиш орқали ўзлигимизни англаймиз. Бир илдиздан оби ҳаёт ичган маънавий бирдамлигимизни, яқинлигимизни равнақ топтирамиз. «Садди Искандарий»нинг қозоқ тилидаги таржимаси ўзбек ва қозоқ халқлари дўстлигини мустаҳкамлашга алоҳида хизмат қилиш билан бирга, ҳар иккала қардош халқ адабий алоқаларининг янги-янги саҳифаларини очишда ҳам алоҳида аҳамиятга эгадир.

Асарнинг қайси мисрасини кўздан кечирмайлик, у яхши таржима этилганига гувоҳ бўламиз. Зотан, таржимоннинг вазифаси ҳам аслият бадиийлигини, руҳини сақлаган ҳолда уни китобхонга тўла ўтказиб беришдир.

Алишер Навоийнинг ўлмас асарлари инсон тафаккурининг ривожига катта ҳисса қўшди. Шоирнинг «Садди Искандарий» достонида инсонийлик, эзгулик ва адолат улуғланади. Достон қаҳрамонларидан бири Арасту ҳам эзгулик тимсоли. У Искандарнинг маслаҳатчиси. Арасту шогирдининг ҳаддан ташқари гердайиб, ўзига бино қўйишига йўл бермайди. Искандар қандай мақсадни амалга оширмоқчи бўлса ҳам устози билан бамаслаҳат иш тутади. Достонда устоз — шогирдга бағишланган парчалар қозоқчага чиройли таржима қилинган.

«Садди Искандарий» жаҳон адабиётидаги энг буюк асарлардан. Унда шоирнинг давлат, ҳукмдор, жамият ҳақидаги қарашлари баркамол бадиий ифода топган. Достондаги наинки ҳар бир образ, балки ҳар бир мисра Навоийнинг улуғ ғояларини гўзал шаклда ифода этишга хизмат қилади. Табиийки, даҳо сўз санъаткорининг пурмаъно асарини таржима этишга уринган ҳар бир ижодкор устод мисралари билан беллашадиган мисралар ярата олмаса ҳам, Навоий шеърига мумкин қадар яқинлашиб боришга астойдил интилиши керак. Шу маънода Насипбек Айитов устоди Алишер Навоий изидан боришга қаттиқ бел боғлаган. Айтиш мумкинки, қозоқ шоири улуғ ўзбек шоири достонини таржима қилар экан, анчагина самараларга ҳам эришган. «Садди Искандарий»нинг ана шундай яхши таржима этилган парчалари қозоқ шеърхонининг меҳр-муҳаббатини қозониши турган гап.

Биз «Садди Искандарий» таржимасини ўқир эканмиз, Навоий отамиз билан қозоқ дастурхони атрофида гуруглашиб ўтиргандек сезамиз ўзимизни. Таржимада Навоий нафасини ҳис этамиз, Навоий овозини эшитамиз. Бу катта гап.

Ана шундай буюк сиймо асарини қозоқча сўзлатган, теран инсоний ғояларни қозоқ элига эркин етказган Насипбек Айитов талантига тасанно айтамиз. Бу катта меҳнат асрлар мобайнида ёнма-ён яшаб, бирга ҳаёт кечирган ва ҳозирги кунларда ҳам бирга яшаб, бирга меҳнат қилаётган ўзбек билан қозоқ халқи дўстлигини кенг ривожлантиришда алоҳида аҳамиятга моликдир. Бинобарин, Мазкур «Искандар қўрғони» таржимаси учун Насипбек Айитов Ўзбекистоннинг Алишер Навоий номидаги мукофотига тақдим этилган экан, бу қозоқ халқи учун ҳам улкан ҳурматдир.

Насипбек Айитов шу кунларда Алишер Навоийнинг «Фарҳод ва Ширин» достонини таржима этмоқда. У, насиб бўлса, улуғ шоир «Хамса» эпопеясига кирган бу достоннинг ҳаммасини таржима қилиш ниятида. Биз ғайратли шоир дўстимизга бу эзгу ишида омад тилаймиз.

Муҳаммаджон ҚОРАТОЕВ,
Қозоғистон халқ ёзувчиси, академик,

Қолдибек СЕЙДОНОВ,
филология фанлари номзоди

ОЛМОНИЯ МУСУЛМОНЛАРИ

ЎТГАН ЙИЛИ марказий рўзномаларда Олмония Федератив жумҳурияти ва Японияда одамлар гуруҳ-гуруҳ бўлиб ислом динига ўтаётганлиги ҳақидаги хабарни ўқигандим. Албатта, ҳозирги кунда Олмонияда ёки Японияда қанча мусулмон борлиги менга қоронғу, аммо юқоридаги гапларда маълум даражада ҳақиқат борлигини ҳеч ким рад этмаса керак. Сўзимнинг исботи сифатида бир неча мисоллар келтирмоқчиман.

Олмониянинг Майн бўйидаги Франкфурт шаҳрида Ҳидоятуллоҳ деган танишим бор. Анчадан бери у билан хат ёзишиб турамиз. Асл исми Паул Герхард бўлган бу олмон йигит христианлар оиласида таваллуд топган. У бир неча йиллар давомида ўз йўлини тополмасдан юради, буддизм ва ислом динини ўрганади. Оллоҳнинг иноятини қарангки, кўнгли исломга мойил бўлиб, аввал Марокашга, сўнгра у ердан Маккага ўтишни ният қилиб, сафарга чиқади. Аммо Испанияда полиция томонидан шубҳа остига олиниб, авахтага ташланади. Охири минг бир азоб-уқубат билан шаҳрига қайтиб келади. Бу ерда тинмасдан кўзига Қуръони Карим кўрина бошлайди, натижада 1970 йили Франкфуртдаги «Нур» масжидида калима келтириб, ислом динига ўтади. Ҳидоятуллоҳ деган мусулмонча исм олиб, ислом таълимотини ўрганади ва ислом жаридаси ноширига айланади. Ҳозирги кунда у Франкфурт шаҳридаги Ислом нашриёти директори, Ҳессен Ёзувчилар уюшмаси раиси вазифасида ишламоқда. Ўттизга яқин китоблар муаллифи. Булар орасида «Жалолиддин Румий фалсафаси», «Чинакам дин ахтариб», «Бахт кўз ёшлари шаҳрига», «Муҳаммад Пайғамбарнинг йўли» мажмуалари таҳсинга лойиқдир.

Шу ўринда бизнинг юртимизда етмиш йилдан кўп вақт давомида ислом дини тақиқлаб қўйилган, Оллоҳ номини тилга олган киши қатағон қилинган, болаларга араб ёзувини ўргатган домлалар авахтага ташланган бир пайтда хорижда, айниқса, Олмонияда XIX аср бошларидаёқ ислом динига қизиқиш кучайиб борганлигини таъкидлаб ўтиш лозим. Олмониянинг Штутгарт шаҳрида 1843 йилдаёқ Густав Вайлнинг «Муҳаммад пайғамбарнинг ҳаёти ва таълимоти» номли китоби чоп этилган. 1901 йилда «Қуръони Карим» араб тилидан олмон тилига таржима қилиниб, Макс Ҳеннинг сўзбошиси билан Лайпцихдаги «Реклам» нашриётида босмадан чиққан. 1932 йилда Гёттинген шаҳрида Тор Андрайнинг «Муҳаммад пайғамбарнинг ҳаёти ва фаолияти» номли китоби нашр этилган.

Ҳидоятуллоҳ Ҳюбш ҳам ислом таълимотини немисча манбалардан ўқиб ўрганган. Италиялик машҳур олим, марҳум Абдул Ҳожи Хиусси кўп йиллар давомида католик мазҳабида бўлган. Бу киши христиан дини билан ислом динини синчиклаб ўрганиб, бир-бири билан таққослаб, эллик ёшга етганида ислом динини қабул қилади, яъни «черковдан масжидга» ўтади. Қуръони Каримни эсперанто тилига таржима қилади, «Маккадаги уй» китобини яратади.

Ҳозир Олмониянинг саккизта шаҳрида мусулмон жамоасининг масжидлари бор. Франкфурт шаҳридаги «Нур», Ҳамбургдаги Фазли Умар, Кёлн шаҳридаги Байн ун назир, Мюнхендаги Ал-Маҳди, Грос-Гераудаги Назир-Боғ масжидлари шулар жумласидандир.

Ҳидоятуллоҳ раҳбарлик қилаётган Ислом нашриёти фаолияти ҳақида ҳам икки оғиз гап айтсак, ўринли бўлади. Негаки, унинг фаолияти бизнинг нашриётларга ўрнак бўларли даражада. Яқинда Ҳидоятуллоҳдан мактуб олдим. У нашриётнинг бир йиллик нашрлари режасини мактубга қўшиб жўнатибди. Нашр этилажак китоблар рўйхати Қуръони Каримдан бошланади. Рўйхатда ёзилишича, Қуръони Карим жаҳоннинг 123 тилига таржима қилиниб, чоп этилаётган экан. Рўйхатда чоп этилаётган ҳар бир китобнинг қисқача мазмуни ҳам берилган. Олмон муслимаси Робия Ялницнинг «Паранжи хусусида» номли китобчаси диққатимни ўзига жалб этди. Адиба бу китобида Қуръон таълимотидан келиб чиқиб, паранжи ёпиниш хотин-қизларга беписандлик билан қараш, уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини поймол қилиш эмас, балки аёлнинг ўз шахсий эркинлигидан, дахлсизлигидан кўнгли тўқ бўлишини ифодалашини ишонарли далиллар билан исботлаб берган.

Сотувга чиқариладиган «Ҳадислар», «Илоҳиёт», «Номоз», «Ваҳий», «Ислом ва жамият», «Ислом ва аёл», «Имон ва эътиқод» каби китоблар билан бир қаторда, «Қуръони Карим»дан суралар, «Танланган ҳадислар», «Бизнинг таълимот», «Муҳаммад пайғамбар тўғрисида Инжилдаги башоратлар», «Исломдаги тасаввуф», «Ислом маданияти асослари», «Муҳаммад пайғамбар аёллар халоскори» сингари 26 номдаги бепул жўнатиладиган китоблар ҳам чоп этилажак китоблар рўйхатидан ўрин олган. Олмон тилидаги бу китоблар кишига эҳтиёжига яраша исталганча бепул жўнатилиши таъкидланиб, Олмония, Англия, Швейцариядаги китоб жўнатиладиган манзилгоҳлар аниқ кўрсатилган.

Олмон мусулмонлари ва уларнинг Оллоҳ йўлидаги хизматлари ҳақида жуда кўп гапириш мумкин. Зеро, улар бунга арзийдилар. Ҳамма нарса Оллоҳнинг хоҳиши билан бўлади, кошки, шу кичик мақоламиз муштарий кўнглида ислом таълимотига, яъни инсонпарварликка, одилликка, раҳмдиллик, софлик, покизалик, ҳожатбарорлик ва яна исломга хос бўлган мингдан минг яхши хислатларга мойиллик уйғотса ва улар тушуниб ёки тушунмай йўл қўяётган хатоларидан воз кечиб, етуклик сари йўл тутсалар...

Йўлдош ПАРДА

Олим Хўжаев номидаги Сирдарё вилоят мусиқали драма театри ўзининг ўн еттинчи мавсумини бошлади. Мавсум режиссёр Жўра Маҳмудов ёзувчи Ўткир Ҳошимовнинг «Тўйлар муборак» асари асосида саҳналаштирган спектакль премьераси билан очилди. СУРАТДА: театрнинг қайта таъмирланган биноси.

В. Миленький (ЎзТАГ) суратга олган.

«ЎЗБЕКИСТОН МАТБУОТИ»

Бирон-бир матбуот нашрида қалбимизни ҳаяжонга солувчи, дардларимиз ва армонларимиз мужассам ҳаётий, таъсирчан публицистик мақола ўқиб қолсак, муаллифи тилимиздан тушмайди, номи қалбимизга муҳрланиб қолади. Топиб ёзибди-я, деймиз тонг бўлиб.

Лекин ёзгани то кўпчиликка манзур бўлгунича, қаҳрамонларини газета саҳифасига олиб чиққунича муаллиф қанчадан-қанча заҳмат чекишини, гоҳ яёв, гоҳ уловда қанча-қанча манзилларни кезиб чиқишини, ўз ижодий маҳоратини ошириш учун қанча-қанча китобларни варақлаб чиқишини муштарийлар доим ҳам тасаввур қилавермайдилар. Бир сўз билан айтганда, ижодий жараён ўқувчи кўзидан пинҳон қолади.

Ҳолбуки, ижодий жараён қандай кечиши, журналистик маҳорат сирлари мақола ёзишга иштиёқманд ҳар бир кишида, айниқса журналистикага қизиққан ёшларда катта қизиқиш уйғотади.

Ўзбекистон республикаси Давлат матбуот қўмитаси, Ўзбекистон республикаси Давлат телекўрсатув ва радиоэшиттириш қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Журналистлар уюшмасининг нашри — «Ўзбекистон матбуоти»га обуна бўлганлар ўзларини қизиқтирган ана шундай саволларга жавоб топиш, ўз фикр-мулоҳазалари билан ойнома саҳифаларида қатнашиш имкониятига эга.

Ойноманинг бир йиллик обуна баҳоси — 7 сўм 20 тийин, олти ойга — 3 сўм 60 тийин, уч ойга — 1 сўм 80 тийин. Ойнома шартли рақами — 75323.

ОБУНА—92

СОЛИҚ БЕКОР ҚИЛИНДИ

Мана, салкам ярим йилдирки, бозор иқтисодиёти шароитида яшаяпмиз. «Талон»чилик билан (мен бу ўринда оғир вазиятдан фойдаланиб халқ ризқига хиёнат қилаётган, чайқовчилик билан шуғулланаётган айрим кишиларни эмас, савдо соҳасида баъзи тур маҳсулотларга нисбатан жорий этилган қоғозбозликни назарда тутаяпман) бўлса-да, турмуш кечираяпмиз. Кексалар тили билан айтганда, пешонада борини кўраяпмиз. Ўтган вақт ичида қимматчиликка ҳам, тақчилликка ҳам кўника бошладик. Гўштнинг килоси Тошкентда 11—15 сўм, Бекободда 16—18 сўм, Андижонда 20—24 сўм атрофида сотилаётганига ҳам парво қилмай қўйдик. Тўймаъракамиз учун бир қоп унни 50—60 сўмга, бир қоп шакарни 200—300 сўмга топа олсак, ёш боладек қувониб, борига шукр қиладиган бўлиб қолдик.

Зеро, бугунга келиб ҳамма нарсанинг нархи 2—3, ҳатто 4—5 баробар кўтарилиб кетди. Бу ҳол, табиийки, барчамиздан ҳалол пешона теримиз эвазига топган пулимизнинг ҳар бир тийинидан тежаб-тергаб фойдаланишимизни, фақат энг зарур эҳтиёжлар учунгина сарфлашимизни тақозо этади. Аммо ҳаётда ҳар қандай вазиятда ҳам маърифатга интиладиган инсонлар учун ҳамиша йўлдош ва ҳамсуҳбат, кези келганда, сирдош ва маслаҳатгўй бўла оладиган шундай нарсалар ҳам борки, улар учун ҳар қанча маблағ ажратсангиз-да, ютқазмайсиз. Ана шундай маънавий озуқалардан бири ҳар кимнинг ўзи ёқтирган, иштиёқ билан ўқиб, мутолаа қиладиган севимли нашри — рўзнома ва ойномалардир.

Афсуски, бозор иқтисодиёти бу доимий йўлдошларни ҳам четлаб ўтмади, уларни тайёрлаб, эл ҳукмига ҳавола этадиган муҳарририятлар ходимларини танг аҳволга солиб қўйди. Қоғознинг нархи ошгани, босмахона-нашриётлар ҳамда алоқа хизмати сарф-харажатлари кўпайгани боис рўзнома ва ойномаларнинг 1992 йилги баҳоси янада юқорилади. Боз устига, обуна пулига қўшимча равишда 5 фоизли солиқ жорий этилгани кўпчиликни ўйлантириб қўйди. Оқибатда обуна мавсумининг дастлабки ойида ишлар кўнгилдагидек юришмади, Бу ҳақда шу йил 30 август куни Ўзбекистон Алоқа вазирлигида мутасаддилар ва журналистлар иштирокида жойлардаги алоқа бўлимлари ва «Союзпечать» агентлиги раҳбарлари билан селектор орқали бўлиб ўтган мулоқотда рўй-рост айтиб ўтилди. Обунанинг суст боришига муҳарририятлар билан алоқачилар ўртасида мустаҳкам ҳамкорлик йўқлиги ҳам маълум даражада сабабчи бўлаётгани таъкидланди.

Мулоқот жараёнида 1992 йилги обуна учун 5 фоизли солиқ олиш-олмаслик масаласи ҳам кўтарилган, ана шунинг оқибатида баъзан алоқачилар билан обуначилар ўртасида англашилмовчиликлар келиб чиқаётгани қайд этилган эди. Бу муаммога яқинда ойдинлик киритилди. Алоқа вазирлигига қарашли матбуот тарқатиш марказининг бошлиғи Саидмаҳмуд Акбаровнинг бизга айтишича, 4 сентябрь куни жумҳурият Молия вазирлигидан расмий хат олинган. Унда 1992 йилдан бошлаб савдо соҳасида 5 фоизли солиқ олишни тугатиш кўзда тутилаётгани айтилган.

Ана шунга кўра, шу йил сентябрь ойидан эътиборан келгуси йил нашрларига обуна қилиш учун жорий этилган 5 фоизли солиқ ҳам бекор қилинган. Алоқа вазирлиги ўз қарамоғидаги барча ташкилотларга бу ҳақда телеграммалар жўнатган.

Табиий, энди савол туғилади: хўш, ўша пайтгача рўзнома-ойномаларга обуна бўлганлар ҳамда шу жараёнда 5 фоизли солиқ пулини тўлаганлар нима қиладилар? Хавотирга ўрин йўқ. Улар тўлаган устама пуллар давлат бюджетига ўтказилган-ўтказилмаганидан қатъий назар, ўзларига қайтариб берилади.

Бинобарин, айни кунларда барча жойда ҳар қандай нашрга фақат белгиланган нархи бўйича обуна қилиш давом этмоқда. Эслатиб ўтамиз, **«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг бир йиллик обуна баҳоси 15 сўм 60 тийин. Ҳар сони обуначи учун 30 тийин, сотувда эса 40 тийин.** Қай бири афзал, бир йўла 12 ойга ёзилиб, йил давомида узлуксиз ўқиб боришми ёки ҳар ҳафта рўзнома дўконлари олдида навбат кутиб, қимматига сотиб олишми? Бизнингча, бу ҳақда такрорлаб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Фақат бир нарсани таъкидлаш лозим: бозор иқтисодиёти шароитида ҳам вақтни, ҳам маблағни тежаш ҳамма учун фойдалидир. Биз эса, олдиндан катта гапириб, қоп-қоп ваъдалар бериб ўтирмаймиз, энг муҳими, ҳафталигимизни келгуси йили янада ўқишли ва сермазмун чиқаришга, унинг саҳифаларида халқ орзу-умидларини, дард-ташвишларини холис ва мукаммал ёритишга баҳоли қудрат ҳаракат қиламиз.

А. ҲАЙДАРОВ

ЯНГИ НАШРЛАР

«БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ»

Ёшлар тарбиясига аҳамият бериш, уларнинг келажаги ҳақида қайғуриш ҳаммамизнинг шарафли вазифамиздир. Жумҳурият Халқ таълими вазирлиги ана шуни назарда тутиб, 1992 йил январь ойидан бошлаб «Мактабгача тарбия» ва «Бошланғич таълим» номли ойномаларни таъсис этишга аҳд қилди. Биз «Бошланғич таълим» ойномаси бош муҳаррири, филология фанлари номзоди Ўтамурод НУРМУҲАМЕДОВ билан суҳбатлашиб, янги нашрнинг мақсади, унда бериладиган материалларнинг йўналиши ҳақида суҳбатлашдик.

— Ойномамиз бошланғич синф ўқитувчилари, педагогика билим юрти муаллимлари ва талабалари, шунингдек, педагогика олий билимгоҳларининг бошланғич таълим факультети талабалари учун илмий-методик қўлланма сифатида ташкил этилди, — деди бош муҳаррир.— Бундан ташқари ойномамизда куни узайтирилган группалар тарбиячиларининг болалар тарбиясига оид илмий-методик мақолалари, тавсияномалари, предметлар бўйича энг яхши дарс намуналари, ўқув режалари, илм-фан янгиликлари мунтазам равишда ёритиб борилади, педагог, ҳуқуқшунос, шифокор, мусаввир сингари мутахассисларнинг қизиқарли материаллари кенг ўрин олади.

Илгари бошланғич таълим жараёнини «Совет мактаби» ойномаси бир бўлимда жуда сиқиқ, тор доирада ёритган бўлса, эндиликда илк таълимга оид барча режалар, дастурлар, илмий методик маслаҳатлар, қўлланмалар «Бошланғич таълим»да мунтазам ёритилади.

Ҳозир бошланғич таълим жабҳаларида 160 мингга яқин ўқувчи, талабалар ўқимоқда, 10 мингдан ортиқ ўқитувчи-олим, 80 мингга яқин бошланғич таълим ўқитувчиси, 50 мингга яқин куни узайтирилган гуруҳларнинг тарбиячилари ишламоқда. Улар янги ойномани қўллаб-қувватлайдилар, ўз хат-хабарлари, фикр-мулоҳазалари билан унинг сифатли, мазмунли, ўқишли чиқишига ҳисса қўшадилар, деган умиддамиз. Бунинг учун энг аввало «Бошланғич таълим» ойномасининг чиқишини таъминлаш, унга оммавий равишда обуна бўлиш зарур. Шу мақсадда 12 сўм пулингизни аямасангиз кифоя, «Бошланғич таълим» хонадонингизда ўзингизга, ўғил-қизларингизга ҳамроҳ бўлиши, бола тарбиялашда, ёшларга таълим беришда беминнат йўл-йўриқ кўрсатувчи маслаҳатгўйга айланиши мумкин.

Маҳмуд ИБРОҲИМОВ

Ўмон МУХТОРОВ

КАМОЛОТ ЧЎҚҚИСИ

Бу жуда оддий воқеа...

Шаҳримиздаги Гулистон, Дўстлик, Бўстон, Бўз маҳаллалари аҳолиси хайрли бир ишга қўл уришди. Машҳур шоиримиз, СССР халқ депутати Абдулла Орипов уни қўллаб-қувватлади. Шаҳар ва туман раҳбарлари — О. Асқаров, Ҳ. Расулов, Т. Миртожиев, Ш. Нусратов, А. Аҳмаджонов, М. Мусабоев хайрихоҳлик билдириб, ёрдам кўрсатишди.

Ва ниҳоят, Тошкент шаҳридаги 14-болалар касалхонаси ёнида, Лафарг кўчасида жойлашган, 1972 йилдан буён қаровсиз, ташландиқ ҳолда ётган қабристон билан бу ердаги унут бир масжид тартибга келтирилиб, яқинда уларнинг очилиш маросими бўлди.

Ҳозир бутун жумҳуриятда бири биридан чиройли, ҳашаматли, баъзан ҳаттоки дабдабали масжидлар қуриляпти. Эскилари таъмир қилиняпти. Қабристонлар ҳам, асосан, олдингидек хароб аҳволда эмас. Ўзгариб, обод бўлиб боряпти. Шу боисдан, қайсидир қабристон сонга кириб, қандайдир масжид ишга тушгани бировни ҳайратга солмайди. Бундай воқеалар бизни ажаблантирмай қўйди!

Лекин айрим нарсаларни ўйлаб, эслаш керак.

Бундан атиги беш-олти йил бурун Қуръони Карим ёки Ҳадисларнинг қаердадир нашр этилиши ақлга сиғмасди...

Баҳовуддин Нақшбандий, Хожа Аҳрор сингари буюк инсонларга тош отилиб, гўрларига ғишт қаланарди...

Аввалдан ринд табиатли бўлганидан, кекса шоиримиз Толиб Йўлдош қироат қилиб юрмаса, оддий ўқувчи нарида турсин, шоирларимиз ҳам Аҳмад Яссавий ёки Сўфи Оллоёрдан бирон сатр ўқишни хаёлларига келтирмасдилар...

«Худо асрасин» деган содда жумла ҳам ҳар қандай матбуот саҳифасида «тузатилар»ди. «Табиатнинг энг нозик жойларидан тилайман!» деган суюқ гапни кўча-кўйда, ҳар қадамда эшитардингиз...

Қабристонлар яксон қилиниб, топталиб, ўрнида уйлар қуриларди. Масжид, мадрасалар бузилиб, нари борганда, гоҳ пиёз, гоҳ салқин жой деб, сут сақланадиган омборхоналарга айлантириларди...

Раҳбарлар, арбоблар ўтмиш қадриятларимизга тегишли бирон нарсага бугунгидек фатво бериш у ёқда турсин, қаердадир шунчаки арабча ёзувни кўришса ҳам сесканишарди...

Ғирт иккиюзламачилик; бир томондан, бизда эътиқод эркин, деб дунёга жар солинар, иккинчи томондан, ота-боболар тўғрисида оғиз очган одамнинг гирибонидан тутиларди...

Бундай гаплар ҳозир матбуотда кўп ёзиляпти. Аммо бир куни қайтиб орқага чекинмаслигимиз учун ҳам яна ёзиб туриш шарт!

«Камолот чўққиси» деган тушунча бор.

Кимдир, эҳтимол, камолот чўққисига етдим, деб ўйлаб, ўз ҳаётида «камолот чўққисидан туриб» нутқ ирод қилгандир! Кимдир бугунги кунда ҳам шундай тасаввур билан яшаётгандир! Бироқ...

Минг йиллар давомида инсоният камолот чўққисини ўзича тушунган! Сўнгги асрда биз уни ўзимизга мос—бошқача тушундик! Туманларга бурканиб ётган чўққига дарз тушди.

Ҳаётда рўй бераётган бир силжишни акс эттирган оддий воқеалар ҳам энди шу дарзни ямайди!

Ким қандай эътиқодга эргашмасин, биринчи навбатда ўтмишдаги буюк аждодларга муносиб комил инсон бўлишга интиладиган, бу йўлдаги азиятларга чидаб, ўзининг тарбияси ҳақида ўйлайдиган пайт келди.

РАДИОДРАМАТУРГЛАР «КИМ ЎЗДИ»ГА!

Бутуниттифоқ давлат телерадио эшиттириш компанияси, СССР Ёзувчилар уюшмаси, СССР ва РСФСР театр арбоблари уюшмалари ҳамда СССР маданият вазирлиги билан биргаликда энг яхши радиопьесалар учун танлов эълон қилади. Асарлар хоҳлаган жанр ва замонавий мавзуга мансуб бўлиб, инсонпарварлик, юксак маънавият ғояларини ривожлантиришга хизмат қилмоғи лозим.

Радиопьесалар илгари эълон қилинмаган бўлиши, бир пардали ва кўп пардали эканидан қатъий назар, ҳажми профессионал драматурглар асари учун машинкада 45 бетдан, ҳаваскорлар учун 30 бетдан ошмаслиги даркор.

Профессионал драматурглар танлови ғолиблари учун 10 минг сўмлик битта, 5 минг сўмликдан иккита, 3 минг сўмликдан учта мукофот таъсис этилган.

Ижодий олий ўқув юртларининг талабалари, ижодий семинарларнинг иштирокчилари, ёш драматурглар учун мўлжалланган ҳаваскорлар танлови ғолиблари учун 5 минг сўмлик битта, 3 минг сўмлик иккита, минг сўмликдан учта мукофот таъсис этилган.

Профессионал драматурглар 1992 йил 1 августгача, ҳаваскор драматурглар 1992 йил 1 майгача ўз асарларини ёпиқ имзо билан рус тилида ушбу адресга юборишлари керак: **113326, Москва, Пятницкая кўчаси, 25-уй, адабий-драматик радиоэшиттиришлар бош редакцияси.**

ЎЗАГ АХБОРОТИ

Маданият ходимлари малака ошириш жумҳурият олий билимгоҳининг тингловчилари янги ўқув йилини Навоий дарсидан бошладилар. Биринчи Навоий дарсини Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, фалсафа фанлари доктори Қўчқор Хоназаров, жумҳурият Маданият вазирлиги масъул ходими Карим Азимов, Ўзбекистон Давлат мукофоти лауреати Иброҳим Ғафуров ўтдилар. Навоий дарслари жумҳурият мустақиллик байрамига узвий қўшилиб кетди. Навоий дарсларини олий билимгоҳ ректори Сирожиддин Каримов олиб борди.

●

Яқинда Қашқадарё вилояти ички ишлар бошқармасига қарашли ахлоқ тузатиш муассасаларида Навоий ижодига бағишланган кўрик-танлов бўлиб ўтди. Жазо муддатини ўтаётганлар ўз кучлари билан Навоий сиймоси акс этган суратлар кўргазмаси ташкил қилдилар ва шоир ғазаллари асосида катта программада концерт намойиш қилдилар. Бу кўрик-танловда Тошкент шаҳар ва вилоят касаба уюшмалари ва уюшмалараро маданият маркази вакиллари ҳам қатнашдилар.

Б. ЮСУПОВ

БИЛДИРИШ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Танқид ва адабиётшунослик кенгаши ҳамда ТошДД ўзбек тили ва адабиёти куллиёти буюк шоир ва мутафаккир Алишер Навоийнинг 550 йиллигига бағишланган илмий анжуман ўтказади. Унда филология фанлари доктори Абдуқодир Ҳайитметовнинг навоийшунослик муаммоларига доир маърузаси тингланади ва муҳокама қилинади.

Анжуман шу йилнинг 16 сентябрь куни соат 14.00 да ТошДД Маданият саройининг кичик йиғилишлар хонасида очилади.

Навоийшунос олимлар, мунаққидлар, ижодкорлар, ноширлар ва умуман, навоийшунослик илмининг ҳозирги аҳволи билан яқиндан танишишга қизиққан ўртоқлар таклиф этилади.

Ўзбекистон Жумҳурияти Ёзувчилар уюшмаси Бошқаруви ҳайъати ва Ўзбекистон жумҳурияти бадиий адабиёт жамғармаси жамоалари СССР Ёзувчилар уюшмаси аъзолари Холдоржон ва Анорбой Қурбонбоеваларга онаси

Шарофатхон Турдибой қизи РАҲИМҚУЛОВА

вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Бошқарув ҳайъати, жумҳурият Адабиёт жамғармаси жамоаси шоир **Янгибой ХУДОЙБЕРГАНОВ** вафот этганлигини чуқур қайғу билан маълум қилиб, марҳумнинг оила аъзоларига ҳамдардлик билдиради.

Ўзбекистон Жумҳурияти Ёзувчилар уюшмаси Бошқаруви ҳайъати ва Ўзбекистон Жумҳурияти бадиий адабиёт жамғармаси жамоалари СССР Ёзувчилар уюшмаси аъзоси Саиджон Сатишевга рафиқаси

Марзия САТИШЕВА

вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

СОВРИНДОРЛАР

Ўзбекистон республика Давлат матбуот қўмитаси, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, республика «Китобхон» жамияти ва Ўзбекистон болалар жамғармаси ўзбек болалар адабиётининг энг яхши асарларини тақдирлаш ҳамда тарғиб этиш мақсадида таъсис қилган Абдулла Авлоний номидаги мукофот ташкилий қўмитасининг якуний мажлиси бўлиб ўтди.

Яширин овоз бериш якунларига кўра, мукофотлар қуйидагиларга берилди:

Мусаввир **Абдуқаҳҳор МАҲКАМОВ**, тарихчи олим **Ҳамдам СОДИҚОВ**га **«Расмларда Ватан тарихи»** (1—2 китоб) асари учун;

Шоир ва таржимон **Турсунбой АДАШБОЕВ**га **«Сирли қовоқ ва уч бўталоқ»** шеърий китоби учун;

Публицист **Акрам АМИНОВ**га **«Ҳисорнинг қирқ мўъжизаси»** асари учун;

Шоир **Рауф ТОЛИБ**га **«Қизиқ томоша»** шеърий китоби учун;

Ёзувчи **Худойберди ТЎХТАБОЕВ**га **«Мунгли кўзлар»** романи учун;

Адиба **Шаҳодат ИСАХОНОВА**га **«Антиқа зиёфат»** асари учун.

Абдулла Авлоний номидаги мукофот совриндорларини чин кўнгилдан табриклаб, ижодий ишларида муваффақиятлар тилаймиз!

ЮРАКДАГИ ЧАНДИҚЛАР

ПРОФЕССОР ЖАРРОҲЛИК ХОНАСИДАН ҳорғин чиқиб келди. Ўнлаб безовта кўзлар унга қадалди. У эса уч-тўрт соатдан буён атрофда бетоқат, беҳаловат юрган бу одамларни гўё кўрмагандек лоқайд ўтиб кетди.

Нима гап! Не ҳол юз берди? Наҳотки, бемор операциядан... «чиқмай» қолган? Наҳотки, маъшум кўргилик юз берган бўлса?

Жарроҳлар тилида бир гап юради: оғир, энг оғир нарса, бу — соатлаб чўзиладиган операция эмас, ундан ҳам оғири гоҳо юз бериб турадиган бенажот операциядан сўнг беморнинг яқинлари олдига чиқиш, улар билан юзма-юз бўлиш. Бор гапни айтиш бундай чоғда осон эмас! Чиқиб нима дейсан?.. Умид билан термулиб турган кўзлардаги сўнгги илинжни ҳам бир зумда сўндириш, ўксик ўкирик, нола-фиғонга дош бериш учун юрак тош бўлиши керак.

Беморнинг яқинлари бир фурсат мавҳумлик исканжасида, шубҳа-гумонда довдираб туришарди. Профессор баногоҳ безовта ўй-хаёллари гирдобида буни англаб етдию кескин ортига бурилиб, ундан садо кутаётган одамларга рўбарў бўлди. Улар бутун жону жаҳонини профессорнинг бир оғиз сўзига бағишлаб юборишга шай, юраги потраб туришарди. Юзкўзларда қотиб қолган безовта сўроқ зум ўтмай ёшга айланиб кетиши мумкин эди.

— Хавотир олмангглар, соғайиб кетади!

Шу гапни айтдию улар кўзида жилва қилган табассум, миннатдорлик туйғуларини кўрмай, «раҳмат» сўзларини эшитмай, ортига бурилиб кетди. Унинг операциядан кўнгли тўқ, юзи ёруғ эди. Бироқ бутун вужудини оғир дард босиб турар, қалбини бир сўроқ кемирарди: наҳотки, бу сўнгги операцияси бўлса? Наҳотки, у энди ўзидан мадад кутаётган одамлар дардига дармон бўла олмайди ?Уларнинг илтижоли кўзларида умид алангасини ёқиб, ҳозиргидек миннатдорлик сўзларини энди эшитмайди. Томоғига нимадир тиқилгандек бўлиб, кўзини ёш тўсди. Ҳамманинг нигоҳи унда эди. У ўзидан ўтганини ўзи билиб, кафедрага бурилди. Нарсаларини йиғиштириб уйига кетгани шошиларкан, қалбини ўша сўроқ қийнарди: наҳотки, уни энг севган касбидан ҳам айирсалар, шундан ҳам мосуво этсалар?.. Олим одам учун бундан ортиқ таҳқир борми?

ҒАЛАТИ ТАБИАТИМИЗ БОР: бировни яхши дейишса, мақтайвериб етти қават осмонга чиқариб қўямиз, у ёмон, десалар, тошбўрон қилиб юборишдан ҳам қайтмаймиз. Бир куни келиб-ку хатоимизни англаймиз. қонимизда ҳамон қуллик асорати яшаётганига иқрор бўламиз...

1984 йил. Жумҳурият раҳбарияти ўзгарди. Довул олдида бўладиганга ўхшаш сирли сукунат. Юқорида ўзгарган мувозанат қуйида ҳам ўзгариш ясамаслиги мумкинми? Одамлар дамини ичига ютган, беҳаловатлик. Янги катта нима каромат кўрсатаркан? Кимлар қоладию кимлар лавозимидан учиб кетади?..

Сиртдан қараганда, ҳаёт аввалгидек давом этарди. Самолётлар ҳам одатдагидек Москвага қатнаб турар, папка кўтарганлар келиб, чемодан кўтариб кетишар, олмаанорми, қовун-тарвузми — яна аввалгидек совға-саломларнинг кети узилмасди... Бироқ кўп ўтмай у ёқдан қандайдир буйруқ келди чоғи, сукунат тиниб, довул қасирғаси эшитила бошлади. Ҳар куни «нима гап» деб газеталарга кўз тикамиз: «Хўш, кимни ишдан олишибди, кимни қўйишибди?»... Не-не азамат чинорлар қулай бошлади, чинорлар қолмагач, толу теракларга навбат келди. «Қўшиб ёзган»-ларнинг рўйхатига кетмон кўтарганлар ҳам тиркала бошлади. Гоҳ марказий, гоҳ маҳаллий матбуот, гоҳо Марказқўм минбарларидан отилаётган тошлар не-не ишбилармон раҳбарлар, тажрибали хўжалик бошлиқлари, ёзувчию алломалар, фан фидойилари, миллат гулларини пайҳон этар, бошини ёрарди. Бошини ёрмаса ҳам юракларига дарз солар, қалбида ўчмас из ва чандиқлар қолдирарди.

Бу азобни ўз бошида синаб кўрганлар кўп. Улардан бири академик Ўктам Орипов. У ўша яхшию ёмонга бирдек тош отила бошлаган олатасир қасирғада Тошкент олий тиббиёт билимгоҳининг ректори бўлиб ишларди. Атиги икки ой муқаддам ўнлаб кашфиётлари учун Беруний мукофоти лауреати бўлган, бутун жаҳондан келаётган қутловларнинг кети узилмаган эди. Уни ана шундай меҳнати самарасидан масрур бўлиб юрган кунларида қалбини яралашди, юқоридан ариза бериб ишдан кетинг, дейишди. У эс-ҳушини йиғиб олмасидан бурун институтга комиссия устига комиссия келиб, пичоққа илингудек бирор хатолик топишга уринар, ойлаб ётиб олишиб тирноқ остидан кир ахтаришарди. Унинг қўрқадиган жойи йўқ эди. Ҳеч кимнинг ёнига ялиниб бормади. Бу «кўпга келган тўй», ўткинчи шамол эканлигини сезди. Таниқли бир ёзувчимиз катта мажлисда шундай иш бошига тушган йирик жамоат арбобига қарата: «Одам мард бўлиши керак. Йиқилган полвон барини силкиб, даврадан чиқиб кетади. Тупроққа беланиб, остонада ағанаб ётмайди...» деганидек, Ўктам Орипов ҳам мардлик қилди. «Ёзсам тинч қўясизларми?», деб шартта аризани ёзди-қўйди. Энг юқори идорадан мана бундай деб «илтимос қилди»: «Саломатлигимга кўра институт ректорлиги билан илмий-педагогик фаолиятни (ҳаётимни усиз тасаввур этолмайман) қўшиб олиб бориш қийинлик қилаяпти. Шу сабабли мени вазифамдан озод қилиб, конкурс бўйича сайланганим — биринчи хирургия кафедраси мудирлигида қолдиришларингизни илтимос қиламан...»

Эҳтимол, у ариза ёзаётиб ичида: «Олсаларинг мендан лавозимни оласизлар. Унга боғланиб қолган жойим йўқ. Олимлигим, иқтидорим, шифокорлик касбимни ҳам оласизларми?» дегандир.

Жаҳон таниган олим шундай дейишга ҳақли эди. Бироқ у хато ўйлаган экан. Замон мардликни билмасди, замон ноҳалол эди. Маъшум пичоқнинг ўзимиздан чиқарилган сопчалари уни тинчгина илмий-педагогик иш билан шуғуллангани ҳам қўйгилари келмади. Яна вазирликдан, институт ректоратидан ишдан ариза бериб кетинг, юқоридан шундай дейишаяпти, деб «илтимос» қилишди.

Ахир, бу қандай гап! Жигар, ўт пуфаги, ошқозон ости бези жарроҳлиги бўйича кўп янгиликлар яратган, шу соҳа хирургиясини янги-янги усуллар билан бойитган, буйрак, жигар ва ошқозон ости безини кўчириб ўтказиш бўйича Иттифоқда дастлабкилардан бўлиб иш бошлаган, бу усулни ишлаб чиққан ва амалда қўллаган, йигирмадан ортиқ кашфиётлар муаллифи бўлган Иттифоқда машҳур олимни ўзи севган соҳада иш олиб боришга қўймасалар, ижодкор инсонга бундан ортиқ азоб борми? Унинг қалби оғринди. «Нега?» деди. Жавоб шу бўлди:

— Юқоридан қўйишмаяпти...

У кўнмади. У ҳали навқирон ёшида, ижодий куч-ғайрати ёғилиб турган, онгу тафаккурида қанчадан-қанча кашфиётлар тинчлик бермаётган, тўлиб-тошиб ижод қиладиган ёшида эди.

КЎНМАГАННИ КЎНДИРИШНИНГ ЙЎЛЛАРИ КЎП. Ахир, устма-уст текшир-текшир, комиссия устига комиссия юборишлар бекоргамиди? Уларниманидир топиши керак эди-да. Азаматлар топишди ҳам. Нима эмиш, беш фарзанди ўзи раҳбарлик қилаётган институтда олий маълумотли бўлишганмиш.

Хўш, нима қипти? Фан доктори, Иттифоққа машҳур олим хонадонида ўсиб-улғайган фарзандлар институтга ўз кучи билан киролмайдими, у ерда ўз кучи билан ўқишни эплаша олишмайдими? Отасининг истеъдоди, тафаккури, интизоми, тиришқоқлиги болаларига ҳам ўтмайди, олимнинг болалари саводсиз бўлади, деб ким кафолат беради? Агар шу мантиққа амал қилинса жуда кўп истеъдодли одамлар, раҳбарларнинг фарзандлари чўпонлик, шахтёрлик ёки механизаторликни танлаши керак экан-да? Наҳотки, биз оқу қорани била туриб, имконият, шарт-шароит, ўсиб-улғайган муҳитимизнинг у ёки бу касбга интилишга таъсирини, ролини инкор этсак?

Ҳа, инкор этишди.

Нохолислик ва ноҳақлик устивор келса (у яна Марказқўм котиблари томонидан бўлса) ҳар қандай хатони ёқмаган одамни жазолаш учун қурол қилиб қўллаш осон экан — институт ректорлигидан кетганидан роса бир йил кейин — 1985 йилнинг январида Ҳамза район партия қўмитаси унга «шахсий нокамтарлиги, уруғ-аймоғчиликка (яъни қизларини ўзи раҳбарлик қилаётган институтда ўқитгани) йўл қўйгани, шу тариқа партия Уставини бузгани, кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишда қўпол хатоларга йўл қўйганлиги учун» деган мазмунда бичиб-тўқилган айблар қўйиб, ҳисоб дафтарчасига ёзиш билан қаттиқ хайфсан берди.

Бу ноҳақликдан Ўктам Орипов қаттиқ оғринди. Аммо фидойи, ҳалол меҳнати билан ҳақлигини исботлашга ҳаракат қилди. Яна аввалгидек фан докторлари, номзодлар етиштириш, тарбиялаш ишини давом эттирди, ўқув-тарбиявий ва даволаш-диагностика ишлари, кафедра ва проблемали лаборатория илмий тадқиқотлари фаолиятини яхшилашга катта ҳисса қўшди, институт ва жумҳурият ижтимоий ҳаётида фаол иштирок этди. Бироқ унинг мухолифлари ҳам тинч турмадилар. Қандай қилиб бўлса ҳам уни илмий-педагогик фаолиятдан кетказиш, севган машғулотидан айириш — маънавий зарба бериш чораларини излай бошлашди. Унинг ўзи ариза ёзиб, ишдан кетмаганидан сўнг «пичоқнинг сопларини» тадбир ўйлашди ва топишди ҳам. У 1986 йилнинг мартида партиявий хайфсанини олиб ташлаш тўғрисида институт бошланғич партия ташкилотига ариза бергач, масалани кўриб чиқиш асоссиз орқага сурилаверди. У ниҳоят институт ректори билан суҳбатлашганда кафедра мудирлигидан кетишга рози бўлсагина хайфсанни олиб ташлашларини айтди — Марказқўмнинг кўрсатмаси шундай эмиш! Начора, бунга ишонмаслик мумкин эмасди, зеро, у бошига ёғилаётган бу маломатлар қаердан келаётганини яхши биларди. Ниҳоят, соғлиги ёмонлашганлигини номигагина важ қилиб кўрсатиб, ўзи оёққа қўйган, йигирма икки йил раҳбарлик қилган жарроҳлик кафедраси мудирлигидан озод қилишларини сўраб ариза ёзишга мажбур бўлди...

Бироқ бу билан ҳам тинчимадилар. У ишлаётган хирургия кафедрасини институтдаги яна бир хирургия кафедраси билан бирлаштирадиган бўлишди.

«Қойил!» дегинг келади. Кимсан, ЎзФА академиги, Беруний мукофоти лауреати, СССР Фан ва техника давлат комитетининг аъзолар ва тўқималарни кўчириб ўтказиш бўйича махсус илмий тадқиқотлар топшириғи масъул раҳбари, жумҳуриятда хизмат кўрсатган фан арбобини алдов йўли билан ўз аризасига кўра кичкинагина илмий бўлинма раҳбарлигидан-ку олишибди, шу жойда иккинчи профессор сифатида ишлагани қўйсалар нима қиларди? Унинг шунга ҳам ҳаққи йўқмиди? Айблар шу қадарли кўп эдими?..

Ҳа, унга иккинчи профессорликни ҳам раво кўрмадилар. Жаҳон тан олган олим ишсиз бўлиб қолди.

1987 йили кафедралар қўшиб юборилгач, қўшилган кафедранинг мудирлиги учун конкурс эълон қилинди. Орипов ҳам конкурсда қатнашиш учун ҳужжат топширди. Лекин унга институт маъмурияти илгари хайфсан олгансиз, шунинг учун Марказқўмнинг рухсатини олишингиз керак, деб «важ» кўрсатишди.

ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ МАНҚУРТЛИК авжига чиққан ана шу йилларда биз катта аллома, Халқаро жарроҳлар жамиятининг ҳақиқий аъзоси, Земмельвейс номидаги Будапешт тиббиёт дорулфунуни фахрий доктори, Беруний мукофоти лауреати, ЎзФА академигини фанга, халқ саломатлигига беқиёс нафи тегадиган навқирон ёшида ишсиз қўйдик. Уни ҳеч ким бери кел, мана бу жой сенинг ўрнинг демасди. Одамларда оқибат деган нарса шу қадар беқадр бўлиб қолганмиди?

Йўқ, уни ҳамма ҳурмат қиларди. Истеъдоди, обрў-эътибори, илмий заковатини тан оларди. Бироқ, унга иш берсам юқори мендан ранжийди, деган ҳадик-хавотир, андишада ўзини ундан олиб қочишарди. Мухолифларнинг эса академикни ишсиз қўйиб ҳам кўнгиллари жойига тушмасди. Энди унинг фарзандлари ва шогирдларига зуғум ўтказишарди. ТошМИ клиникасининг эндокринология бўлимида оддий врач бўлиб ишлаётган қизи Зулфияни «ариза ёзиб» ишдан кетишга мажбур қилишди. У тўрт ой ишсиз юриб, ахири поликлиникага ординатор врач бўлиб ишга жойлашади. Моҳир шифокор, истеъдодли тиббиётчи олим Шавкат Наимович Каримовнинг Ўктам Орипов раҳбарлигида тайёрланган докторлик илмий иши ҳам мана шундай зуғумлар, тил бириктиришлар туфайли йўққа чиқарилди. Бундан ким ютди? Ютган Ориповнинг уч-тўртта мухолифлари. Бироқ фан ютқазди, илм ривожига кўз тиккан неча юзлаб беморлар ютқазишди. Ориповга шогирд бўлгани учун Шавкат Каримов ютқазди. Бироқ у дардини ичига ютди, устозидан юз ўгирмади. Яна бир мавзуни олиб, бошқатдан докторлик диссертацияси ёза бошлади. Истеъдодни бир жойдан бўғишса, у албатта иккинчи жойдан тешиб чиқиши керак. Ш. Каримов ҳам шундай қилди. Барибир, докторлик ишини ёқлади...

Дарвоқе, Ўктам Ориповнинг сўнгги умиди бўлган хирургия кафедраси оддий профессорлигидан ҳам кетказиш учун ўйлаб топилган ҳийла — кафедраларни бир-бирига қўшиб юбориш нечоғли қонуний эди?

Мана, унинг шикоятига келган жавоблардан бири:

«Ҳурматли Ўктам Орипович!

1987 йил 24 декабрда ёзган хатингизга жавобан шуни маълум қиламизки, ТошМИ биринчи ва иккинчи даволаш факультетларидаги хирургик касалликлар кафедраларининг бирлаштирилиши СССР Олий таълим вазирлиги ва СССР Соғлиқни сақлаш вазирлиги коллегияларининг 1987 йил 15 майда қабул қилинган «Олий маълумотли медицина кадрлари тайёрлашнинг ҳолати ва уни қайта қуришнинг асосий йўналишлари» тўғрисидаги 14/12-сон қарори муносабати билан 1-даволаш факультети декани, профессор М. Х. Қориев ташаббусига кўра амалга оширилган...

Ш. ҲАМРОЕВ,
ЎзССР Соғлиқни сақлаш вазири ўринбосари»

Жавобда «тадбир»нинг ниҳоятда «қонунийлиги» шу тахлитда айтилган. Бироқ жумҳурият прокуратураси уни қонунга зид деб топди. Ўктам Ориповни кафедра мудирлигидан кетказиш учун «ариза» ёздириб олганларидан сўнг унинг ўрнига шу кафедрада иккинчи профессор бўлиб ишлаётган С. И. Файн қўйилади. Юқорида айтилган кафедралар бирлашишидан сўнг С. И. Файн ҳам бўшаб қолади. Унинг жумҳурият прокуратурасига йўллаган шикоятига эса мана бундай жавоб олинди:

«ТошМИ хирургия кафедраларини ноқонуний тарзда бирлаштирилиши ва Сизнинг асоссиз равишда кафедра профессорлигига ўтказилишингиз юзасидан ёзган шикоятингиз текшириб кўрилди. Унинг натижаларига кўра, Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш вазирлигига норозилик билдирилиб, 1987 йил 14 ва 31 декабрда ТошМИ бўйича кафедраларни бирлаштириш ва профессорликка ўтказиш юзасидан ноқонуний равишда чиқарилган 310- ва 413-буйруқларни бекор қилиш топширилди. Шунга кўра, Сиз Ўзбекистон ССРнинг Меҳнат Қонунчилиги 245-моддаси билан ўзингизнинг аввалги ишингизга тикланишингиз ва маошдаги фарқ тўланиши керак. Хирургия кафедраларини бирлаштириш масаласини эса қонунда белгиланган тартибда ҳал қилиш таклиф этилди.

Д. А. УСАТОВ, Ўзбекистон ССР прокурори».

Ўктам Орипов ТошМИдан мана шундай ноқонуний йўл билан бир амаллаб кетказилгач, жумҳурият Гематология ва қон қуйиш институтида ярим ставкада консультант бўлиб ишлай бошлади. У илмий фаолияти қайнаб турган ёшида шу тариқа илм билан шуғулланишдан бутунлай узилиб қолди. Олим учун бундан ортиқ ҳақорат йўқ эди. Бироқ шогирдлари уни хор қилиб қўймадилар. Ўзлари ишлаётган хоналардан жой топиб бердилар. У шогирди Ш. Каримовнинг торгина хонасида бир бурчакда қисиниб-қимтиниб ўтирди. Шунда ҳам халқини ўйлади, фанни ўйлади. Тўхтаб қолган илмий йўналишларини давом эттирди. Лекин бу айтишга осон эди. Катта кемага катта денгиз ҳам керак, деганларидек, бу ерда унинг илмий фаолияти учун кенг майдон, имконият, шарт-шароит йўқ эди. Мана, унинг бу ҳақда ЎзКомпартия Марказқўми мафкура котиби номига ёзган ўкинчларида нималарни ўқиймиз:

«Гап лавозимда ҳам, маошда ҳам эмас, ўзинг қилаётган ишдан маънавий қониқиш ҳосил этмасанг бундан ёмони йўқ — мен бир ярим йилдан бери беморларни операция қилиш имконига эга эмасман (чунки ярим ставкада консультант бўлиб ишлаётган Гематология ва қон қуйиш институтининг 40 ўринли хирургия бўлимида жарроҳлик ишлари ҳажми ниҳоятда чекланган). Шу ва ўзим ишлаган хирургия кафедраси ҳамда проблемали илмий тадқиқот лабораторияси жамоасидан узилиб қолганлигим сабабли СССР Фан ва техника давлат комитетининг икки йўналиш бўйича махсус топшириғи — аъзолар ва тўқималарни кўчириб ўтказиш юзасидан тадқиқотларга масъул раҳбар сифатида топшириқларнинг бажарилишига фаол таъсир кўрсатиш имконига эга эмасман».

ОЛИМНИНГ КЎНГЛИНИ ХИРА ҚИЛГАН яна бир жиҳат борки, у бу ҳақда бирон кимсага оғиз очмаган, бирон жойга мурожаат қилмаган, ҳеч бир жойда тилга ҳам олмаган. Орипов севган ишидан айрилиб юрган ана шу йилларда нақ олтмиш ёшнинг устида эди. На шунча йил ишлаган институт маъмурияти, на Соғлиқни сақлаш вазирлиги катта бир олимнинг 60 ёшини сал-пал қутлаб қўйишга ҳам арзимадилар. Ўзларини гўё билиб-билмаганга олишди. Ҳолбуки, у қанчадан-қанча тиббиётчи олимлар, фан номзодлари ва докторлари, моҳир жарроҳларнинг устози эди. Биргина шу хизматлари учун ҳам уни ҳар қанча эъзозласа арзирди...

Ўктам Орипов бутун умрини, илми, куч-ғайратини тиббиётимиз ривожига бағишлаган фидойи инсонлардан бири. У раҳбарлик қилган йилларда ТошМИнинг моддий-техника базаси йил сайин мустаҳкамланиб борган, кейинги 10—12 йил мобайнида 1800 бемор даволанадиган замонавий янги ТошМИ клиникаси, 5800 ўринли талабалар ётоқхонаси қурилган эди. Институт профессор-ўқитувчилари, ходимлари ва даволаш клиникаларида ишловчи ходимлардан икки минг оила Шифокорлар шаҳарчасида янги уй-жой билан таъмин этилган эди. Замонавий ўқув ва спорт комплекслари бунёд этилмоқда эди. Ҳозир икки институт сифатида иш олиб бораётган янги тиббиёт олий билимгоҳлари учун ўша йиллардаёқ асос солинган эди. Наҳотки, булар ўз-ўзидан бўлган, унинг ректор, фан ва жамоат арбоби сифатидаги хизматлари сингмаган бўлса?..

Унинг бу хизматларини унутиш мумкинмиди! Мумкин экан. Домла буни ўз бошидан ўтказди, қалбида ҳис этди. Бироқ дардини ҳеч кимга билдирмади. Унинг мухолифлари, ўзимизнинг қўлимиз билан ўзимизга чоҳ қазиганлар, у «маъшум пичоқнинг соплари» азамат бир чинорни қулатдик, мақсадимизга етдик, деб ўйлаган эдилар. Афсуски, улар чинорни йиққан, унинг шохшаббаларини кесган билан бақувват илдизларидан барибир ёш новдалар ўсиб чиқаверишини хаёлларига келтирмаган эканлар. Ўктам Орипов тиббиёт фани соҳасида шундай бақувват чинорлардан бири бўлса, у етиштирган юзлаб, минглаб шогирдлар шу чинорнинг навқирон илдизлари эди. Ориповнинг бошига тушган «иш», оғир дамлар уларнинг кўпи учун ҳам синов бўлди. Қайси биридир ундан ўзини олиб қочди, қайси биридир таънаю маломатлардан ҳайиқмай уни дадил ҳимоя қилди, энг муҳими, ёлғизлатиб қўйишмади. 1989 йилга қадар ўз севган соҳасидан ажратиб қўйилган, турдош соҳада ишлаб келган Орипов ниҳоят мана шундай муносиб издошлари кўмаги билан, шогирди Шавкат Иброҳимович Каримов мудирлик қилаётган 2-ТошМИнинг факультатив хирургия кафедрасига иккинчи профессор бўлиб ишга ўтди. 1990 йили 1-ТошМИ факультатив хирургия кафедрасининг мудири этиб сайланди.

Ўктам Орипов ўз севган машғулоти, жарроҳлик илми оламига қайтгач, мисоли қайтадан туғилгандек бўлди. Парвозга шайланган қушдек қанот чиқариб бутун борлиғи билан ижодга шўнғиди, қалбини илмий кашфиётлар орзу-умиди билан ёқди. Юзлаб беморларни операция қилиб уларнинг дардига шифо берди. Қалбидаги яраларни унутишга ҳаракат қилди.

Халқимиз ҳақиқат синмайди, эгилади, дейди. Бироқ, севимли шоиримиз Абдулла Орипов таъбири билан айтганда, ҳақиқат ҳар гал эгилганда, афсуски, унинг қанчадан-қанча қобирғалари синади, дарз кетади. Ўктам Орипов учун ҳам ҳақиқатнинг эгилиши, қуёш юзини булутлар тўсиши беиз кетмади. Маънавий азоблар унинг ҳам соғлигини кемирди, қалбида чандиқлар қолдирди. Илм учун, тиббиёт равнақи учун сарф этиш мумкин бўлган қимматли вақтлари-чи? Умрнинг бой берилган энг қимматбаҳо лаҳзаларини нима билан ўлчаш мумкин? Одамлар дардига шифо бўлиши мумкин бўлган, бироқ беҳуда ўтган дамлар-чи? Шулар эмасми, ҳақиқат эгилганда унинг синган қобирғалари?!

Бугун яна жаҳоншумул кашфиётлар оламида яшаётган, тиббиётчи шогирдлар тарбиялаб, минглаб беморлар дардига малҳам бўлаётган олим нолишни асло ўзига эп кўрмайди. Унинг илмдаги янги ютуқлари, кашфиётлари мухолифларига, дўсту душманларига муносиб жавоб бўлаётир. Ҳақиқий олимгина шундай бўлиши, шундай ибрат ва жасорат кўрсатиши мумкин. У ўзи бош бўлган кафедрада ўлим тўшагида ётган беморларга буйракни кўчириб ўтказиш, қарийб ишдан чиққан буйракни гемодиализ йўли билан қайта ишлашга «мажбур этиш», жигарни кўчириб ўтказиш, бу соҳалардаги жарроҳлик йўлларини такомиллаштириш юзасидан долзарб тадқиқотлар устида ишлаб, муҳим натижаларни қўлга киритди.

Яқинда эса жумҳуриятимиз газеталари у ишлаётган кафедра ва лабораторияда амалга оширилган жаҳоншумул муҳим янгилик ҳақида хабар беришди. 1-ТошМИ Тўқималар номутаносиблиги бўйича проблемали илмий тадқиқот лабораториясида эксперимент тариқасида қанд касаллигини ошқозон ости безининг маълум қисмини кўчириб ўтказиш йўли билан даволашга доир жаҳонда биринчи бор ноёб жарроҳлик усули яратилди. Газеталар «Жаҳонда биринчи бор» деган сарлавҳа остида эълон қилган бу жаҳоншумул янгилик ЎзФА академиги, 1-ТошМИ факультатив хирургия кафедраси мудири Ўктам Ориповнинг бевосита раҳбарлиги остида яратилди.

Маълумки, ҳозир мамлакат аҳолисининг ўндан бир қисми қандли диабет касаллигидан азият чекади. Уларнинг организмида модда алмашинуви бузилган, яъни углевод алмашинувини тартибга солиб турувчи инсулин моддаси зарур даражада етарли эмас. Ана шу дард билан оғриган касалларнинг ошқозон ости безига қўзичоқ ошқозон ости безидан олинган тўқималар кўчириб ўтказилганда у модда алмашинувидаги мувозанатни қайтадан тиклаш имконини берди.

Бу кашфиёт моҳиятан катта илмий жасорат, чинакам фидойи меҳнат натижасидир. Ажаб эмаски, у минг-минглаб беморларнинг инфаркт, рак каби хатарли касалликлардан бири бўлган қандли диабетдан қутулиб, бутунлай соғайиб кетишига йўл очса...

АКАДЕМИК ЎКТАМ ОРИПОВ раҳбарлигида рўёбга чиққан янги кашфиёт бизни шунга умидвор этмоқда. Фидойи олимни, унинг қаноти остида ишлаб, мана шундай жаҳоншумул кашфиётларга пешқадамлик қилаётган олимларни бу йирик ғалаба, катта илмий жасорат билан қутлаймиз. Қўлингиз асло дард кўрмасин, деймиз.

Фақат бир ўкинч бор: маъшум булутлар офтоб юзини тўсиб, ҳақиқат қон йиғлаб қолганида биз томошага ўч бир ҳовуч оломонга ўхшаб қолмасак, ҳақиқат букилганда унинг асл қобирғалари синиб кетмаса деймиз...

Тоштемир ЎНГБОЕВ,
Муроđ АБДУЛЛАЕВ

САВОЛЛАРГА ЖАВОБ ТОПИШ КЕРАК

Ёрдамчи мактабда жўғрофия ва табиатшунослик фанидан дарс бераман. Деярли ҳар бир машғулотда болалар диққатини экология муаммоларига жалб қиламан. Шунда ўзимни икки йўл ўртасида қолган одамга ўхшатаман...

Харита олдида туриб, Оролни кўрсатаман. Ҳозир унинг суви 60 фоиздан кўпроққа камайган, сатҳи 14 метрга саёзлашган. Бу ҳақда сўз очсангиз, ўқувчилар «Нега? Нима учун?», «Бунга ким айбдор?» деган саволларни беришади. Мен жавоб топа олмайман.

Харитада акс эттирилган Орол кўпроқ тарихга мансуб. Агар аҳвол шу тариқа давом этса, бир неча йиллардан сўнг унинг ўрнида иккита кичик, шўр сувли кўлгина қолиши турган гап.

Орол фожиаси бугун ёки кеча бошланган кулфат эмас. Бу фожиа 60-йилларнинг ўрталаридан бошланган эди. 70-йилларда яхши ривожланган балиқчилик саноати тўхтади. Чунки чучук сувга ўрганган балиқлар шўр сувга дош беролмади. Орол тақдири ҳеч кимни қизиқтирмади. Сибирь дарёларини Ўрта Осиёга бурамиз, деб ҳай-ҳайлашган эди, у ҳам қолиб кетди.

Эндиликда аччиқ ҳақиқатга юзма-юз турибмиз. Орол муаммоси бутун дунё муаммосига айланди. Ҳозир Оролни сув билан тўлдиришгина эмас, балки бу сувни тозалаш масаласи ҳам кўндаланг бўлиб турибди. Бу борада чет эллик олимлар, муҳандислар ҳам ўз ёрдамларини таклиф этмоқдалар. Чунончи, Нью-Йорк шаҳрида яшовчи 90 ёшли рус инженери Ростислав Аркадьевич Небольсин сув тозалиги масалалари билан 1924 йилдан бери шуғулланади. У Жанубий Америка, Греция, Канада, Африка, Бельгия каби йирик давлатларнинг сув ҳавзаларини чиқинди ва кимёвий моддалардан тозалашда ўзи кашф этган иншоотлардан фойдаланган. Ватанимизда қайта қуриш бошлангач, Ростислас Аркадьевич ўз ёрдамини, қўлёзмаларини бизга таклиф этди, ишни тезлаштиришни қайта-қайта илтимос қилиб, Москвага хатлар ёзди. Бироқ биз нима қилаяпмиз. «Известия»да СССР халқ депутати, «Экология ва тинчлик» уюшмасининг раиси С. Залигиннинг Экология Қўмитасининг раиси К. С. Саликовга нисбатан ишончсизлик билдирилган «Мен нега ва нимадан норозиман?» сарлавҳали мақоласини ўқиб, дилим яна бир бор ўртанди. Демак, яна «эски ҳаммом, эски тос». Бу ҳол токайгача давом этади? Бу лоқайдликнинг оқибати нима бўлади? Мен ва мен сингари ўқитувчилар ўсиб келаётган ёш авлодга нима деймиз? Келгуси насллар олдида ўз айбимизни нима билан ювамиз?

МУҲАРРИРГА мактублар

З. МАНСУРОВА,
Ўқитувчи.

Тошкент

ОИЛАМИЗ БИЛАН..

21 йилдан буён «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги мухлисиман. У хонадонимизга келаётган турли-туман рўзномалар ичида мен учун энг қадрлиси. Ҳар бир сонини сабрсизлик билан кутаман. Ҳар бир мақолани қизиқиб ўқийман. Ҳафталикни устоз деб аташга ҳақлиман. Чунки мен ундан кўп нарсаларни ўргандим. Тўғрисини айтсам, севимли ҳафталигим жумҳуриятимиз рўзномалари ичида энг олдинги сафда бормоқда ва ўз номига муносиб иш кўрмоқда. Мақолалар ҳаётий, ўқувчига равон қилиб етказилмоқда. Бу соҳада ҳафталик жонкуярлари фидойи инсонлар, десам муболаға бўлмас. Қолаверса, биз халқ таълими ходимлари учун энг зарур бўлган миллий мактаб масаласи шу ҳафталикда кенг жамоатчиликка ҳавола этилганлиги жуда савобли иш бўлди. Бу мунозара яна давом этса, нур устига аъло нур бўлар эди.

Мана, Ўзбекистонимиз мустақил давлат бўлди. Шундай экан, Ўзбекистон жаҳон айвонида тенглар қаторида тенг бўлишга эришиш учун ҳам севимли ҳафталигим фақат олдинги сафларда боришига ишончим комил. Чунки ҳафталик халқимизни маърифатли, онгли, меҳр-оқибатли, имон-эътиқодли, самимиятли, маданиятли қилиб тарбиялашдек эзгу мақсадни бундан кейин ҳам рўёбга чиқаришда яқиндан ёрдам беришига аминман. Шунинг учун ҳам оиламиз билан обуна бўлдик.

С. МАҲМУДОВА,
Фарғона вилояти, Ленинград тумани, 21-мактаб ўқитувчиси.

ОБУНА—92

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!

1992 йил учун барча рўзнома ва ойномаларга обуна давом этмоқда. Улар орасида яқин суҳбатдошингиз «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҳафталиги ҳам бор. Ҳафталик янги обуна йилида ҳам сизни адабиёт ва санъат, ижтимоий ҳаёт масалалари, жумҳурият мустақиллиги, тарих ва замон муаммолари, халқимизнинг дарду-ташвишлари билан таништириб боради.

Обуна барча алоқа бўлимларида қабул қилинмоқда.

ҲАФТАЛИГИМИЗНИНГ БИР ЙИЛЛИК ОБУНА БАҲОСИ 15 СЎМ 60 ТИЙИН. ҲАР СОНИ ОБУНАЧИ УЧУН 30 ТИЙИН, СОТУВДА ЭСА 40 ТИЙИН.

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ОБУНА БЎЛИШНИ УНУТМАНГ!

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАРИ УЮШМАСИ ВА ЖУМҲУРИЯТ МАДАНИЯТ ВАЗИРЛИГИ

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН ҚП МҚ НАШРИЁТИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларга қайтарилмайди.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ, Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49, БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56, хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Босишга топшириш вақти — 20.00 Босишга топширилди — 19.55

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

БАҲОСИ 25 ТИЙИН

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. индекс 64593 Буюртма 5829 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12